

Proiectul "Asigurarea dreptului copilului la familie și protecția lui
de abuz, violență, neglijare și exploatare"

RAPORT
de evaluare a legislației în domeniul
protecției copilului de abuz, violență,
neglijare și exploatare

CHIȘINĂU

2011

CUPRINS

Întroducere

I. Standarde internaționale privind protecția copilului de abuz, violență, neglijare și exploatare.

II. Asigurarea la nivel național a protecției copilului contra abuzului, violenței, neglijării și exploatării.

2.1. Dispoziții generale

2.2. Abuzul și violența împotriva copilului în familie și în afara ei

2.2.1. Tipurile abuzului și violenței în privința copiilor

2.2.2. Cadrul legal privind protecția copilului victimă a abuzului și violenței

2.3. Copilul victimă a neglijării

2.3.1. Modalitățile neglijării copilului în cadrul familiei și în afara ei

2.3.2. Cadrul legal privind protecția copilului victimă a neglijării

2.4. Copilul victimă a exploatării

2.4.1. Formele exploatării copilului

2.4.2. Cadrul legal privind protecția copilului victimă a exploatării

III. Cadrul instituțional și procedura de asigurare a protecției copilului împotriva abuzului, violenței, neglijării și exploatării.

IV. Concluzii și recomandări.

Întroducere

În societatea contemporană copilul este recunoscut ca persoană distinctă de părinții săi, deținătoare de drepturi de rând cu adulții. În același timp, în virtutea stării biologice și lipsei de maturitate fizică și intelectuală, copilul trebuie să beneficieze de un mediu familial care să-i ofere dragoste și bunăstare, să beneficieze de protecție în cadrul familiei și în afara ei, pentru deplina și armonioasă dezvoltare a personalității sale.

Familia este o formațiune și, concomitent, un component al comunității, indispensabil legată de realitatea socială și influențată, mai mult sau mai puțin, de fenomenele și procesele care au loc în societate. Odată cu nașterea unui copil, familia trebuie să-și asume suplimentar funcții de îngrijire, instruire și control asupra comportamentului copilului. În sânul familiei copilul petrece cea mai mare parte din timp, acolo evoluează ca personalitate, ca individuum. Prin urmare, familia este în primul rând responsabilă de formarea omului nou.

Potrivit specialiștilor psihologi, este înaltă probabilitatea că relele tratamente la care este supusă persoana în copilărie, își lasă amprenta asupra comportamentului lui, atât în familie, cât și în societate, după atingerea majoratului. Devenind părinte, această persoană va repeta atare comportament în raport cu copiii săi.

Statul și societatea își au partea lor de responsabilitate, fiind obligați, potrivit Constituției și cadrului legal relevant, să întreprindă toate măsurile care se impun, pentru a ajuta și sprijini familia să-și îndeplinească obligațiile ce-i revin. De asemenea, statului îi revine sarcina să asigure protecție efectivă și siguranță copilului în afara familiei, pe întreg teritoriul aflat sub jurisdicția sa.

Rezumând cele menționate, conchidem că, sarcina prioritară de a asigura dezvoltarea armonioasă a personalității copilului, îngrijirea și protecția lui eficientă, revine familiei biologice, părinților și persoanelor care îi înlocuiesc. Statul, prin intermediul autorităților publice abilitate, este obligat să intervină în scopul protecției copilului atunci când acesta este lipsit de ocrotirea părintească sau când acțiunile sau inacțiunile părinților constituie o sursă de pericol pentru viața și sănătatea copilului. Statul intervine și în cazul când copilul se

află în situația de risc de a deveni victima relelor tratamente în afara familiei, or, autoritățile publice și instituțiile sociale abilitate au sarcina de a asigura ordine de drept și siguranță oricărei persoane, mai ales copilului, în orice situație când acest lucru este necesar.

Trebuie de menționat, însă, că până relativ nu demult copiii erau tratați ca fiind o extensie a părinților, fiind practic lipsiți de drepturi. Ideea că copilul ar putea avea drepturi și că aceste drepturi ar putea fi diferite de cele ale adulților este o achiziție recentă a gândirii și practicii socio-juridice¹. Abia din a doua jumătate a secolului XX în legislațiile europene au început să apară reglementări referitoare la copii și drepturile lor, la drepturile și obligațiile părinților față de copiii lor minori, la obligația pozitivă a statului de a interveni în anumite forme și în anumite circumstanțe. Pe această cale, drepturile odinioară "absolute" ale părinților asupra copiilor devin mai relative și mai echilibrate de obligații, a căror îndeplinire poate fi sprijinită sau preluată, în anumite circumstanțe de către stat, prin intermediul structurilor abilitate. Au survenit schimbări în tratamentul copilului. El nu mai poate fi vândut, omorât, abuzat, neglijat, etc. de cei care de fapt ar trebui să-l îngrijească, decât suportând rigorile încălcării legii. Cu toate acestea, mai persistă încă stereotipul că copilul este o anexă a părinților. Cel mai frecvent acesta se manifestă în perceperea că doar părinții sau comunitatea sunt cei care știu ce este mai bine pentru copil. Totuși urmare a dezvoltării cadrului regulatoriu internațional referitor la drepturile copilului, s-a obținut individualizarea copilului în raport cu familia, recunoașterea vulnerabilității și nevoilor speciale de protecție și ocrotire ale copilăriei și a fost impusă sancționarea pentru încălcarea acestor principii. Astfel, copilul a dobândit statutul juridic de persoană, de ființă umană care prin simplul fapt al nașterii beneficiază de drepturi care trebuie garantate și respectate.

Recunoașterea statutului juridic distinct al copilului față de părinți a scos vâlmul de pe fenomenele care în realitate aveau loc în multe familii: abuzul fizic, psihologic, neglijența față de copii etc., cu toate consecințele asupra dezvoltării sale ulterioare. Drept urmare, statisticile au început a înregistra creșterea fenomenului de abuz asupra copilului în familie, în mediul, care de fapt trebuie să fie preocupat de îngrijirea și ocrotirea copilului. De fapt, aceste schimbări în statistici se datorează nu creșterii cazurilor de abuz, violență sau neglijență asupra copiilor, fenomene care au existat din totdeauna, ci nivelului în creștere a conștiinței publice asupra a ceea ce se petrece în viața privată de familie. Or, chiar dacă reprezintă sfera exercițiului maxim al autonomiei persoanei, viața privată nu se poate constitui într-un spațiu în care "orice este permis", în care sunt absente elementele de normativitate.

¹ M.Freeman, The Moral Status of Children, 1997.

Drepturile au făcut ca ceea ce prin tradiție era privat să devină, în anumite limite, public. Ele "acoperă integral persoana", îi conferă un statut protector ori de câte ori nu-i sunt recunoscute sau îi sunt încălcate, devin practic prima determinare a individului în raport cu orice formă de comunitate, fie ea familie sau grup mai larg.²

Promovarea drepturilor copiilor la nivel internațional și național a fost reiterată la Conferința internațională asupra drepturilor omului, care și-a ținut lucrările la Viena în perioada 15-25 iunie 1993³. Declarația de la Viena reafirmă în art.25 necesitatea întăririi mecanismelor internaționale și naționale de apărare și protecție a copiilor, în special a celor abandonați, a celor exploatați economic și sexual, a copiilor victime ale relelor tratamente.

Prezenta lucrare reprezintă un studiu a cadrului juridic național, în special a actelor legislative și normative de pe segmentul regulatoriu de promovare a drepturilor copilului, normelor juridice adoptate pentru asigurarea bunăstării copilului și protecției lui contra relelor tratamente, manifestate sub formă de abuz, violență, neglijare sau exploatare, în sânul familiei și în afara acesteia.

Scopul urmărit este de a analiza calitatea și plenitudinea mecanismului juridic național de combatere și prevenire a relelor tratamente față de copii, corespunderea lui spiritului actelor internaționale adoptate în scopul protecției copiilor de abuz și violență, neglijare sau exploatare.

Concomitent acest studiu constituie o încercare de a identifica discrepanțe de ordin juridic, dar și dificultăți la implementarea prevederilor legislației și asigurarea protecției eficiente și bunăstării copiilor.

² D.Balahur, Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale, 2001.

³ La Conferința internațională asupra drepturilor omului a fost adoptată Declarația de la Viena.

I. Standarde internaționale privind protecția copilului de abuz, violență, neglijare și exploatare.

Situația copiilor este în mod special în atenția comunității internaționale începând cu secolul XX. Asigurarea unui regim special de asistență și protecție eficientă copilului este o obligație pozitivă a statului, care rezultă din normele internaționale adoptate în domeniul promovării și protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Conform *Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948* (DUDO), toți copiii, indiferent dacă s-au născut în cadrul sau în afara căsătoriei, se bucură de aceeași ocrotire socială și beneficiază pe plan social și internațional de existența unei ordini care să permită ca drepturile și libertățile proclamate să-și poată găsi o realizare deplină.

DUDO identifică clar copilul drept titular distinct de drepturi și libertăți fundamentale, concomitent fiindu-i recunoscut dreptul la măsuri speciale de asistență din partea statului, comparativ cu adulții⁴.

Nevoia copilului pentru grijă și asistență specială constituie tema principală abordată și în *Declarația Națiunilor Unite a drepturilor copilului din 20 noiembrie 1959*. Declarația stabilește un șir de principii în activitatea de promovare și protecție a drepturilor copilului, printre care:

- dreptul copilului de a beneficia de protecție și securitate socială, hrană adecvată, locuință, recreere, etc.;
- dreptul copilului de a crește în îngrijirea și responsabilitatea părinților săi, într-o atmosferă de afecțiune și de securitate morală și materială;
- protecția împotriva tuturor formelor de neglijare, cruzime și exploatare, inclusiv în situațiile asociate cu activitatea de muncă, etc.

Pactul ONU cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966 prevede dreptul oricărui copil la măsuri de ocrotire, pe care le cere condiția de minor, din partea familiei, a societății și a statului. Norma invocată dezvoltă standardul promovat în DUDO și indică subiecții care au sarcina să asigure ocrotire copilului.

Promovând asistența, cât mai largă cu putință, ce urmează a fi acordată familiei, în special în perioada cât are responsabilitatea întreținerii și educării copiilor, *Pactul ONU cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16.12.1966* stabilește expres

⁴ Declarația Universală a Drepturilor Omului din 1948, art. art.25, 28. Tratatul internațional 1/18, 1998.

necesitatea unor măsuri speciale de ocrotire și de asistență a copiilor și adolescenților împotriva exploatării economice și sociale. Pactul solicită să fie sancționată prin lege folosirea copiilor la lucrări de natură să dăuneze moralității sau sănătății, care pun în primejdie viața sau dezvoltarea lor normală, urmând să se stabilească limita de vârstă sub care folosirea muncii salariate a copiilor să fie interzisă și sancționată prin lege⁵.

Organizația Internațională a Muncii a dezvoltat normele Pactului cu privire la drepturile economice, sociale și culturale în actele sale. Astfel, prin *Convenția nr.138 din 26.06.1973 privind vârsta minimă de încadrare în muncă*, a fost interzisă angajarea în câmpul muncii a persoanei la o vârstă inferioară vârstei la care încetează școlarizarea obligatorie și, în nici un caz, vârstei de 15 ani⁶, iar prin *Convenția nr.182 din 17.06.99 cu privire la interzicerea și acționarea grabnică pentru eliminarea formelor de muncă grele în rândurile copiilor* au fost identificate drept forme grave ale muncii copiilor și interzise - toate formele de sclavie sau practicile similare, cum ar fi comerțul cu copii, servitutea pentru datorii și munca de servitor, recrutarea forțată la conflictele armate sau în scopul prostituției, ori pentru producția și traficul de stupefiante, precum și muncile, care prin natura lor sau prin condițiile în care se exercită, sunt susceptibile să dăuneze sănătății, securității sau moralității copilului. Tot aici este stipulat că, tipurile de munci interzise trebuie să fie indicate în legislația națională, să fie periodic examinate și, la nevoie, revizuite de autoritatea competentă, în baza consultărilor cu organizațiile interesate ale patronilor și lucrătorilor.

*Convenția internațională cu privire la drepturile copilului*⁷ proclamă dreptul copilului - persoană lipsită de maturitate fizică și intelectuală - la protecție specială și îngrijiri speciale, inclusiv protecție juridică potrivită, înainte și după naștere. Făcând parte din categoria actelor internaționale fundamentale în domeniul drepturilor omului, Convenția este actul consacrat în exclusivitate drepturilor copilului.

Potrivit art.9 al Convenției, statele părți vor putea admite separarea copilului de părinți, împotriva voinței lor, dacă părinții *maltratează sau neglijează* copilul. În astfel de cazuri se va respecta dreptul copilului separat de a întreține relații personale și contacte

⁵ Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale art.10. Tratatul internațional 1/18, 1998.

⁶ Convenția O.I.M. nr.138 din 26.06.1973 privind vârsta minimă de încadrare în muncă art.2. Convenția a fost ratificată prin Legea nr.849-XV din 14.02.2002, împreună cu Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr.182/1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, Monitorul Oficial al R.Moldova nr.33-35/192 din 07.03.2002.

⁷ Convenția internațională din 20.11.89 cu privire la drepturile copilului, a fost adoptată de Adunarea Generală a ONU la 20 noiembrie 1989, în vigoare pentru Republica Moldova din 23.02.1993, Tratatul internațional 1/51, 1998. R.Moldova a aderat la Convenție prin Hotărârea Parlamentului nr.408-XII din 12.12.90, Veștile nr.12/303, 1990.

directe cu cei doi părinți ai săi sau cu unul din ei, afară de cazul când aceasta ar aduce prejudiciu bunăstării copilului.

Obligațiile Statului care reies din art.19 al Convenției, se referă la asigurarea măsurilor de ordin legislativ, administrativ, social, educativ, altele necesare, pentru „...protejarea copilului împotriva oricăror forme de *violență, vătămare sau de abuz fizic sau mental, de abandon sau neglijență, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv violență sexuală*, în timpul cât se află în îngrijirea părinților sau a unuia dintre ei, a reprezentantului sau reprezentanților săi legali, sau a oricărei persoane căreia i-a fost încredințat.”.

Măsurile de protecție stabilite în Convenție includ:

- programe sociale de prevenire și proceduri eficiente de sprijin, necesare copilului și celor cărora le-a fost încredințat;
- proceduri eficiente de identificare, raportare, anchetare și urmărire penală, precum și de intervenție judiciară pe astfel de cazuri.

Convenția privitoare la drepturile copilului solicită statelor părți să asigure măsuri efective:

- de protecție a copilului împotriva *exploatării economice și implicării în orice muncă* ce ar comporta riscuri sau ar împiedica educația, sau care ar dăuna sănătății sau dezvoltării sale fizice, mentale, spirituale, morale ori sociale⁸;
- de protecție împotriva *exploatării sexuale sau abuzului sexual*⁹;
- pentru împiedicarea răpirii, vânzării și traficului cu copii în orice scop și în orice formă¹⁰;

⁸ Art.32 al Convenției prevede în acest sens obligația de a fixa în legislație o vârstă minimă sau vârste minime de angajare a copiilor; reglementarea corespunzătoare a orarelor de lucru și a condițiilor de muncă; sancțiuni corespunzătoare pentru încălcarea normelor legale stabilite.

⁹ Art.34 al Convenției prevede în acest sens obligația statelor de a lua măsuri corespunzătoare pe plan național, bilateral și multilateral, pentru a împiedica: incitarea sau constrângerea unui copil de a fi implicat într-o activitate sexuală ilegală; exploatarea copiilor în scopul prostituției sau al altor practici sexuale ilegale; exploatarea copiilor în scopul producerii spectacolelor sau materialelor cu caracter pornografic.

În același scop, prin Hotărârea Parlamentului nr.508-XIV din 14.07.99 Republica Moldova a ratificat Acordul de cooperare dintre Guvernele statelor participante la cooperarea economică a Mării Negre privind combaterea criminalității, în special a formelor sale organizate din 02.10.1998 //Tratate internaționale, 2001, volumul 27//. În baza art.1 al Acordului, țara noastră a acceptat necesitatea cooperării pentru prevenirea, combaterea, detectarea, descoperirea și investigarea infracțiunilor privind exploatarea sexuală a copiilor.

¹⁰ Art.35 și art.36 ale Convenției.

Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.1468-XIII din 29.01.98 la Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale din 29.05.1993 și la Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii din 25.10.1980 // Monitorul Oficial al R.Moldova nr.14-15/79 din 26.02.1998//.

Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale, recunoaște necesitatea măsurilor prioritare îndreptate la menținerea copilului în familia sa de origine și, acceptând adopția internațională ca un avantaj de a oferi o familie permanentă doar copilului pentru care nu poate fi găsită o familie potrivită în statul său de origine, are drept obiect să stabilească garanții pentru ca adopțiile internaționale să se desfășoare în interesul superior al copilului, să instaureze un sistem de asigurare a acestor garanții, prevenind răpirea, vânzarea sau traficul de copii.

-pentru refacerea fizică și psihică și reintegrarea socială a copilului- victimă a oricărei forme de neglijență, exploatare sau abuz¹¹.

Avansând în direcția implementării Convenției cu privire la drepturile copilului, în special a prevederilor art.32-36 ale Convenției, Adunarea Generală a ONU a adoptat la 25 mai 2000 *Protocolul facultativ la Convenția privind drepturile copilului, referitor la vânzarea de copii, prostituția copiilor și pornografia infantilă*, intrat în vigoare din 18 ianuarie 2002¹². Protocolul facultativ dă definiții¹³ și stabilește acțiunile care urmează a fi încriminate în legea penală internă¹⁴, stabilește competența materială și procesuală la investigarea acestor categorii de infracțiuni, indică asupra metodelor de prevenire a lor, etc.

Fiind preocupată de problema eficientizării mecanismului de combatere a traficului de persoane, Republica Moldova a ratificat *Protocolul din 15.11.2000 privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate* (Protocolul de la Palermo)¹⁵.

Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, obligă statul solicitat, prin intermediul autorităților competente (instanța judiciară) să procedeze de urgență în vederea înapoierii copilului aflat ilicit în țara respectivă. Ca excepție, poate fi refuzată înapoierea copilului dacă se stabilește că există riscul ca înapoierea copilului să-l expună unui pericol fizic sau psihic sau în orice alt chip să-i creeze situație intolerabilă, sau dacă copilul care a atins o vârstă sau o maturitate care face necesar să se țină cont de opinia sa, se împotrivesc înapoierii sale. Aceste prevederi, însă, nu exclud posibilitatea de a se dispune înapoierea copilului oricând.

¹¹ Art.39 al Convenției.

¹² Protocolul facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă a fost ratificat prin Legea nr.29-XVI din 22.02.2007 //Monitorul Oficial nr.36-38/153 din 16.03.2007//.

¹³ Art.2. În sensul art.2 al Protocolului facultativ:

- a) vânzarea de copil este considerat orice act sau tranzacție prin care un copil este transferat de orice persoană sau grup de persoane către o altă persoană ori către alt grup de persoane contra cost sau contra oricăror alte avantaje materiale;
- b) prostituția copiilor reprezintă folosirea copiilor pentru activități sexuale, contra cost sau contra oricăror alte avantaje materiale;
- c) pornografia infantilă înseamnă orice reprezentare, prin orice mijloace, a copiilor angajați într-o activitate sexuală explicită, reală ori simulată, sau orice altă expunere a organelor sexuale ale copiilor, în principal în scopuri sexuale.

¹⁴ Art.3. Potrivit art.3 al Protocolului facultativ în codul penal trebuie să fie incluse următoarele activități:

- a) în ceea ce privește vânzarea de copii cum este definită la art.2 al Protocolului facultativ:
 - oferirea, livrarea sau acceptarea unui copil, indiferent de mijloacele utilizate în scopul exploatarei sexuale; transferului de organe de copil pentru profit; supunerii copiilor la muncă forțată;
 - obținerea consimțământului, în mod fraudulos ca intermediar pentru adopția copiilor, prin încălcarea instrumentelor juridice internaționale în materia adopției;
- b) oferirea, obținerea, procurarea sau furnizarea copiilor pentru prostituție, astfel cum este definită la art.2 al Protocolului facultativ;
- c) producerea, distribuirea, difuzarea, importul, exportul, oferirea, vinderea sau deținerea în scopurile menționate de materiale de pornografie, astfel cum este definită la art.2 al Protocolului facultativ.

¹⁵ Protocolul din 15.11.2000 privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate //Tratate internaționale 35/399, 2006//, intrat în vigoare din 25 decembrie 2003, a fost ratificat de Republica Moldova prin Legea nr.17-XV din 17.02.2005, //Monitorul Oficial al R.M. nr.36-38/126 din 04.03.2005//.

Acest Protocol adițional oferă pentru prima dată o definiție clară a traficului de ființe umane în dreptul internațional.

Art.3 al Protocolului adițional stabilește definiția traficului de persoane:

“trafic de persoane” indică recrutarea, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințare de recurgere sau prin recurgere la forță ori la alte forme de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate sau de o situație de vulnerabilitate, ori prin oferta sau acceptarea de plăți ori avantaje pentru a obține consimțământul unei persoane, având autoritate asupra alteia în scopul exploatarei. Exploatarea conține, cel puțin, exploatarea prin prostituarea unei alte persoane sau alte forme de exploatare sexuală, munca sau serviciile forțate, sclavia sau practicile analoage sclaviei, folosirea sau prelevarea de organe.

Definiția sus menționată a traficului de persoane are înțeles mai larg în cazul în care este vorba de copii. Astfel, toate cazurile de racolare și transportare a copiilor în scop de exploatare (indiferent dacă au fost cu sau fără constrângere) sunt considerate a fi cazuri de trafic.

Obiectivele Protocolului de la Palermo sunt:

- prevenirea și combaterea traficului de persoane, în special a copiilor;
- protecția și ajutorarea victimelor;
- promovarea cooperării internaționale în vederea atingerii acestor obiective.

Obligația statului de a asigura protecție copilului împotriva violenței, abuzului, neglijenței, relelor tratamente sau exploatarei este prevăzută și într-un șir de acte de nivel european¹⁶.

¹⁶ Carta Socială Europeană (revizuită) din 03.05.96;
Convenția de pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote) din 11.07.2007;
Convenția europeană asupra recunoașterii și executării deciziilor privind supravegherea copiilor și restabilirea supravegherii copiilor, adoptată la 20.05.1980. A fost ratificată prin Legea nr. 315-XV din 18.07.2003, Monitorul Oficial nr.170-172/701 din 08.08.2003;
Convenția europeană asupra statutului juridic al copiilor născuți în afara căsătoriei, adoptată la 15.10.1975. A fost ratificată prin Legea nr.722-XV din 07.12.2001, Monitorul Oficial nr.1-3/8 din 04.01.2002;
Convenția europeană cu privire la prevenirea și combaterea violenței față de femei, inclusiv violenței domestice (CAHVIO) din 2010;
Acordul privind garanțiile drepturilor cetățenilor la primirea indemnizațiilor sociale, compensațiilor pentru familiile cu copii și a pensiilor alimentare, încheiat între statele membre ale CSI la 09.09.1994;
Recomandarea R(91)11 a CM asupra exploatarei sexuale, pornografiei, prostituției ca și asupra traficului de copii și tineri adulți (1991);
Recomandarea 1065 (1987) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind traficul de persoane și alte forme de exploatare a copiilor;
Recomandarea Rec (2001) 16 CM al CE privind protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale din 31 octombrie 2000;

*În Recomandarea 874 (1979) din 04 octombrie 1979 pentru o Carta Europeană privind Drepturile Copilului, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, a recunoscut că maltratarea fizică și psihologică a copiilor este unul dintre abuzurile cele mai odioase indiferent de țara în care are loc, concretizând că **abuzul nu constă doar în pedepse fizice aduse copiilor de către părinți, tutori sau custozii, ci acoperă toate relele tratamente fizice și emoționale, neglijare și de asemenea refuzul de a acorda dragoste și afecțiune.***

Pentru asigurarea protecției copiilor împotriva relelor tratamente, Comitetul de Miniștri a aprobat un șir de principii și linii directoare, unele dintre care se referă la protecția copiilor contra abuzului, neglijenței, maltratărilor și exploatării, după cum urmează:

- copiii trebuie să nu mai fie considerați ca proprietate a părinților, ci trebuie să fie recunoscuți ca persoane cu drepturi și nevoi proprii;

- drepturile copiilor în mediul lor propriu ar trebui să fie garantate prin crearea în acest scop a unei autorități oficiale la nivel de comunitate;

- statutul juridic al copiilor în familie și instituții ar trebui să fie coordonate în mod unificat;

- cadrele didactice și alte persoane care se afla în contact periodic cu copii și care de multe ori observă faptul că o familie are probleme ar trebui să alerteze serviciile sociale;

- prevederile legale ar trebui să încurajeze profesioniștii care au legătură cu îngrijirea copilului să contacteze autoritățile sociale atunci când există suspiciunea de abuz asupra copiilor, și de asemenea să încurajeze ceilalți să contacteze în astfel de cazuri autoritățile de protecție socială;

- trebuie luate măsuri în vederea îmbunătățirii cooperării dintre funcționarii din toate grupurile legate de îngrijirea copilului, cum ar fi profesori, educatoare, psihologi, asistenți sociali, avocați și ofițeri de poliție în problemele legate de abuzul asupra copilului;

- având în vedere importanța diagnosticului precoce, cunoștințele existente cu privire la abuzul copiilor ar trebui să fie incluse ca o parte obligatorie în formare pentru toate grupurile de personal care se ocupa de copii;

- societatea trebuie să ofere asistență, astfel încât unul dintre părinți, atunci când dorește acest lucru, să se poată dedica exclusiv îngrijirii și educării copiilor, fără a fi supus unor constrângeri economice;

Recomandarea R(2000)11 a CM privind acțiunile împotriva traficului de ființe umane în scopul exploatării sexuale;

Recomandarea (85)4 cu privire la violența în familie;

Recomandarea (90)2 cu privire la măsurile sociale în domeniul violenței în familie;

Recomandarea (2002)5 a Comitetului de Miniștri al țărilor-membre cu privire la protecția femeilor de violență, etc.

-trebuie adoptate legi stricte pentru eliminarea pornografiei infantile;

-munca copiilor, trebuie să fie reglementata într-o maniera care protejează copilul împotriva exploatării, prin adoptarea criteriilor legale care să interzică încadrarea în muncă sub vârsta minimă, iar "munca ocazională" sau munca în cadrul afacerilor de familie trebuie să fie strict reglementată și nu trebuie să interfereze cu școlarizarea normală și dezvoltarea normală a copilului;

-atenție deosebită trebuie să se acorde protecției împotriva abuzului de droguri, a fumatului și a consumului de alcool în rândul copiilor;

Guvernelor membre a CE li s-a recomandat să acorde prioritate legislației de protejare a copiilor împotriva abuzurilor din partea părinților sau tutorilor legali și să prevadă posibilitatea, în cazurile severe, de îndepărtare a copilului abuzat din custodia agresorului.

În acest sens, *Liniile Directoare pentru justiția prietenoasă copiilor*, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 30 iunie 2010, recomandă statelor-membre să adopte măsurile necesare pentru excluderea conflictelor de interese dintre copil și părinți sau alte persoane care-i reprezintă interesele. Potrivit Liniilor Directoare, copilul trebuie să aibă dreptul la avocatul lor propriu și la reprezentare, din numele lor, mai ales în cadrul proceselor, în care este sau ar putea să existe un conflict de interese dintre copil și părinți, sau alte părți implicate. În cazurile de conflicte de interese dintre părinți și copii, autoritatea competentă trebuie să numească un tutore sau un reprezentant independent pentru a reprezenta opiniile și interesele copilului.

Aderând la *Carta Socială Europeană – revizuită* din 03.05.96¹⁷, țara noastră s-a obligat să promoveze dreptul copiilor și tinerilor de a crește într-un mediu favorabil dezvoltării personalității lor și a aptitudinilor lor fizice și mentale și să-i protejeze împotriva *neglijenței, violenței sau exploatării*, oferindu-le ajutorul special necesar.

Convenția pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote)¹⁸ prezintă detaliat acțiunile pe care statele membre ale Consiliului Europei trebuie să le realizeze pentru prevenirea exploatării sexuale și protejarea victimelor exploatării sexuale.

¹⁷ Carta Socială Europeană (revizuită) din 03.05.96 //Tratate internaționale 38/175, 2006. Republica Moldova a aderat prin Legea nr.484/28.09.2001 pentru ratificarea parțială a Cartei sociale europene revizuite //Monitorul Oficial 130/959, 26.10.2001.

¹⁸ Convenția de la Lanzarote a fost adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 11 iulie 2007, a fost ratificată de Republica Moldova prin Legea nr.263 din 19.12.2011.

Potrivit art.3 al Convenției, expresia „exploatare și abuz sexual asupra copiilor” include abuzurile sexuale asupra copiilor, prostituția și pornografia infantilă, participarea copiilor la spectacole pornografice, coruperea sau acostarea copiilor în scopuri sexuale.

Actualmente este în desfășurare procesul de elaborare a propunerilor de modificare a legislației, în scopul ajustării cadrului legal național la prevederile Convenției de la Lanzarote.

Constituția Republicii Moldova atribuie în obligație statului să respecte tratatele la care este parte, să acționeze la nivel național în spiritul reglementărilor internaționale, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional (art.8 al Constituției). Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care Republica Moldova este parte, și legile ei interne, prioritate au tratatele internaționale (art.4 al Constituției).

II. Legislația națională de asigurare a protecției copilului contra abuzului, violenței, neglijării și exploatării.

2.1. Dispoziții generale

Abuzul, violența în privința copilului, neglijarea, exploatarea lui sunt fenomene cunoscute în Republica Moldova. Copiii sunt potențiale victime ale relelor tratamente atât în cadrul familiei, cât și în afara ei.

Nivelul de trai redus și inegalitatea în funcție de mediul teritorial, determină perpetuarea proceselor de emigrare a forței de muncă atât interne, de la sat la oraș, cât și externe, cu repercusiuni de ordin socioeconomic la nivel regional și național. Consecințele acestor fenomene afectează cel mai mult copiii, care devin vulnerabili față de riscurile legate de consumul de substanțe nocive, abandonul școlar, relațiile sexuale precoce și comportamentele deviante, față de riscul de implicare în traficul de ființe umane. Crește riscul abuzării psihologice, fizice a copiilor din partea celor care îi îngrijesc și celor care îi educă. Deoarece este în creștere numărul copiilor nevoiți să muncească ca urmare a faptului că familiile sunt sărace și depind de veniturile pe care le aduc ei, este mare și riscul exploatării lor prin muncă. O altă problemă extrem de gravă este traficul de ființe umane, în rândul cărora un număr semnificativ de victime îl reprezintă copiii. Cei mai expuși traficului sunt adolescenții de 14-18 ani, care provin din familii dezorganizate, sărace, cu părinți alcoolici, cu un nivel de educație scăzut, etc¹⁹.

Fiecare copil are dreptul la protecție împotriva tuturor formelor de abuz. Lipsa statisticilor oficiale care să indice numărul copiilor supuși zilnic la abuz în familie, comunitate, instituțiile de educație și de îngrijire nu permite a formula concluzii certe asupra realității în aceste domenii.

Totuși, potrivit unor sondaje, circa 60% din adolescenții respondenți au recunoscut că au fost victime ale abuzului sau violenței, 20% au fost ei înșiși agresori, iar 15% s-au aflat în ambele ipostaze.

¹⁹ Hotărârea Guvernului nr.768 din 12.10.2011 cu privire la aprobarea Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), Monitorul Oficial 182-186/851, 28.10.2011.

Mai mult de jumătate din profesorii chestionați agreează bătaia copiilor atunci când comit delikte, consumă alcool, spun minciuni, lipsesc de la ore, nu ascultă părinții, etc. Experții în domeniu indică asupra persistenței manifestării violenței împotriva fetelor și băieților în sistemul educațional. Astfel, 30% din copii au menționat că au fost agresați verbal de către profesori, 13% au fost abuzați fizic, 24% – discriminați (în special din familii sărace)²⁰.

Abuzul este un comportament agresiv sau necorespunzător îndreptat asupra copilului sau a cuiva care se află într-o situație inferioară și fără apărare. Abuzul are ca rezultat consecințe fizice și emoționale negative.

Furia și sentimentul puternic de indignare le determină pe unele persoane să abuzeze de cei mai slabi decât ei. Relevăm că la furie nu-i lovim pe cei mai puternici decât noi, nu ne adresăm urât, critic sau amenințător șefilor noștri, ci celor mai slabi decât noi: subordonaților, copiilor, într-un cuvânt, celor asupra cărora avem control.

Există nenumărate exemple de abuz asupra copiilor. Urmărim indignați violența din școli, inclusiv cazurile de violență comise de minori. Se cere, însă, întrebarea - unde au deprins copiii aceste modele de comportament, dacă nu la cei adulți, pe care i-au văzut rezolvând problemele cu bătaia.

Măsurile de disciplinare a copilului nu pot fi stabilite decât în acord cu demnitatea copilului. Bătaia copilului nu poate fi permisă, nici în familie, nici la școală. Nu numai pedepsele fizice trebuie interzise, ci și orice alte pedepse care se află în legătură cu dezvoltarea fizică, psihică sau care afectează starea emoțională a copilului.

Monitorizarea acestor fenomene poate fi dificilă datorită faptului că victimele deseori evită să discute sau să raporteze despre actele de abuz sau violență, neglijare sau exploatare, la care au fost supuse. Numărul de plângeri de acest gen depuse la organele de drept rămâne a fi destul de mic. Un motiv important al evitării raportării cazurilor, mai ales când este vorba de violență în familie este lipsa mecanismului eficient de protecție a victimelor. În același timp, violența în familie conduce, în mare parte, la sporirea gradului de vulnerabilitate față de traficul de ființe umane. Potrivit Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), majoritatea victimelor traficului cu ființe umane asistate au fost supuse violenței în familie și, în consecință, erau disponibile să se confrunte cu un grad sporit de risc pentru a evita abuzul la care erau supuse din partea membrilor familiei.

²⁰ Studiu realizat de UNICEF, 2007.

În legislația internațională, precum se vede din capitolul precedent, termenele care definesc fenomenele de abuz, violență, exploatare sau neglijare în privința copiilor, de regulă se regăsesc nu numai în același act juridic, ci chiar în aceeași normă juridică. Respectiv se impune părerea că și fenomenele ca atare se pot manifesta nu doar separat, dar și interacționând între ele în format cauză-efect/consecința. Astfel, oricare din aceste fenomene, avându-și trăsăturile sale individuale, în proces de manifestare, poate regenera într-o altă formă sau produce anumite stări, după care devine dificilă identificarea lor separată. În același timp, trebuie de reținut că fiecare din aceste metode de rele tratamente, indiferent că se manifestă ca abuz, violență, exploatare sau neglijare a copilului, au același obiect de atentare - integritatea fizică, integritatea psihică, dezvoltarea, sănătatea și demnitatea persoanei.

Gravitatea și pericolul social al oricărui din aceste fenomene sunt determinate într-o anumită măsură și de forma de manifestare, dar mai mult de impactul acțiunilor/inacțiunilor, asupra integrității și sănătății fizice și psihice, de suferințele fizice și psihice la care a fost expus copilul-victimă.

Prin urmare, nu este principal dacă la nivel național relele tratamente față de copii, manifestate în formă de abuz sau violență, sau exploatare, sau neglijare își vor găsi reglementare într-un singur act legislativ sau în mai multe. Important este să se asigure claritate, consecvență și un mecanism eficient de combatere și prevenire a acestor fenomene și protecție eficientă a copiilor.

Pentru a face claritate în această problemă, este necesară elucidarea semnificației termenilor de „abuz”, „violență”, „neglijare”, „exploatare”, dezvăluirea semnelor caracteristice prin care acestea se aseamănă și a celor prin care se deosebesc.

Problema abuzului asupra copilului a devenit o problemă de importanță și interes internațional. S-a constatat, că pe parcursul anilor termenul "*abuz asupra copilului*" a evoluat de la echivalentul "copilului bătut" la echivalentul tuturor formelor de rele tratamente: abuz fizic, emoțional, sexual, neglijare, încărcătura semantică a acestui termen fiind în continuă dezvoltare.

Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), *abuzul asupra copilului* reprezintă orice formă de maltratare fizică și/sau psihică, abuz sexual, neglijare ori tratament neglijent, exploatare comercială sau de alt tip, care poate cauza daune reale ori potențiale aduse sănătății copilului, supraviețuirii, dezvoltării sau demnității lui, în contextul unei relații de

responsabilitate, încredere, putere sau autoritate²¹.

În Raportul global privind sănătatea și violența²² OMS a identificat următoarele forme de abuz asupra copilului:

1. abuzul fizic. Abuzul fizic reprezintă agresarea, provocarea de leziuni copilului în mod deliberat de către adultul în grija căruia el se află. Abuzul fizic se manifestă prin acțiune, singulară ori repetată, din partea unui părinte sau a unei persoane aflate în poziție de răspundere, putere ori încredere, care are drept consecință vătămarea fizică reală sau potențială a copilului-victimă. Abuzul fizic poate avea și forma violenței în scop educativ (bătaia ca măsură de disciplinare a copilului).

2. abuzul sexual. Abuz sexual reprezintă antrenarea copilului într-o activitate realizată cu intenția de a produce plăcere sau de a satisface nevoile unui adult sau ale unui alt copil, care, prin vârstă și dezvoltare, se află față de victimă într-o relație de răspundere, încredere sau putere. Abuzul sexual se manifestă prin implicarea unui copil într-o activitate sexuală pe care el nu o înțelege, pentru care nu are capacitatea de a-și da încuviințarea informată, pentru care nu este pregătit din punctul de vedere al dezvoltării sau care încalcă legile ori tabuurile sociale. Abuzul sexual al copilului are forma abuzului sexual cu contact (cu penetrare sau prin molestare) și fără contact (implicarea copilului în producerea pornografiei, incitare la prostituție, hărțuire sexuală, etc.).

3. abuzul emoțional sau psihologic. Abuzul psihologic rezultă din acționare psihică asupra copilului, unică sau repetată, din atitudinea neglijentă sau ostilă, alte comportamente ale părinților sau îngrijitorilor care provoacă copilului deformări ale autoaprecierii, pierderea încrederii în sine și care complică procesul de dezvoltare și socializare a copilului. Abuzul psihologic poate avea forma abuzului alienator, a abuzului verbal.

4. Neglijarea. Neglijarea este incapacitatea adultului, în situația în care există resurse acceptabile, de a asigura dezvoltarea copilului în toate sferele: sănătate fizică și psihică, educație, nutriție, condiții adecvate și sigure de viață, etc.

Astfel, potrivit celor relatate *“abuzul asupra copilului”* reprezintă un fenomen care încadrează următoarele componente importante:

- este o manifestare îndreptată împotriva copilului;
- acțiunea/inacțiunea se face intenționat;

²¹ („Preventing Child Maltreatment: a guide to taking action and generating evidence”, WHO, 2006)

²² .(World Report on Violence and Health. Geneva, WHO, 2002)

- abuzatorul este o persoană care are în stăpânire sau deține în orice alt mod control asupra copilului;
- abuzatorul profită de vulnerabilitatea copilului și de încrederea sau autoritatea sa în fața lui, de relația de subordonare sau de răspundere, de diferența de forță, etc.;
- atentează la integritatea fizică sau psihică a copilului, la demnitatea lui.

Starea de vulnerabilitate a copilului este o stare specială care-l determină pe copil să se supună abuzului, datorită situației condiționate de vârstă sau a situației precare din punctul de vedere al supraviețuirii sociale.

Este important de menționat că oricare din formele de abuz indicate poate să se manifeste concomitent cu alte forme. Bunăoară abuzul fizic poate să se manifeste împreună cu cel emoțional, abuzul sexual cu cel fizic și cel psihologic, etc.

Spre deosebire de alte forme de abuz, care se manifestă prin acțiuni active, fenomenului *neglijării* îi sunt caracteristice preponderent inacțiunea și omisiunea. În același timp, neglijarea constituie o formă a abuzului, prin faptul că se manifestă voluntar, ca și celelalte forme de abuz. De asemenea, precum alte forme a abuzului, neglijarea atentează la dezvoltarea corespunzătoare a copilului, din punct de vedere fizic și psihic, la demnitatea copilului.

Trebuie, însă, de delimitat fenomenul neglijării ca și varietate a abuzului, adică care se manifestă prin inacțiunea voluntară a persoanei responsabile de creșterea, îngrijirea sau educarea copilului (părintele sau îngrijitorul), în situația în care există resurse acceptabile, de a asigura dezvoltarea copilului în condiții adecvate și sigure de viață, de neglijarea copilului, determinată de incapacitatea persoanei, care are în responsabilitate copilul, de a-i asigura acestuia cele necesare, pentru creștere și dezvoltare. În ultimul caz nu poate fi vorba de sancționarea persoanelor responsabile. Mai degrabă aici se impune intervenția efectivă a autorităților abilitate ale statului cu măsuri adecvate de sprijin și protecție a acestor persoane aflate în dificultate.

O distincție precisă dintre actele de abuz și de *violență*, comise de către părinte sau altă persoană care are copilul la îngrijire sau deține în alt mod control asupra lui, nu este posibil de stabilit. În aceste condiții termenii de „abuz” și „violență” practic sunt utilizate cu sens de sinonime pentru a defini în esență aceeași stare de fapt (abuz fizic-violență fizică; abuz sexual-violență sexuală; abuz emoțional (psihologic)-violență psihologică). Orice act de violență din partea părintelui sau persoanei care deține control asupra lui (profesorul bunăoară), manifestată în orice formă, constituie în fond un abuz în privința copilului.

Totuși termenul de „*violență*” are o aplicare mai largă. Bunăoară, atunci când copilul este supus relelor tratamente de către alt minor sau de persoane, altele decât cele care au la îngrijire copilul-victimă sau dețin în alt mod control asupra lui, nu poate fi vorba de abuz asupra copilului-victimă, ci de un act de violență. În atare situații copii pot fi mai frecvent victime ale actelor de violență fizică și sexuală, decât de violență psihologică.

Fenomenul *exploatării* copilului constituie o formă de abuz, prin care persoana - părintele sau altă persoană care are copilul la îngrijire sau deține în alt mod control asupra lui - acționează în scopul obținerii avantajelor economice, adică abuzatorul urmărește un scop de profit. Deci, deosebirea principală a fenomenului exploatării de fenomenul abuzului este determinată de scopul urmărit de către abuzator – obținerea beneficiului material.

Definiția fenomenului exploatării este prevăzută în legislația națională²³. Astfel, în art.2 al Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane se dă următoarea noțiune generală a exploatării persoanei: exploatare a persoanei – abuz față de persoană pentru a obține un profit.

Norma menționată dezvăluie în continuare noțiunea de trafic de ființe umane²⁴ și trafic de copii²⁵, precum și metodele de exploatare a persoanei, inclusiv a copilului²⁶.

Eficiența activității de combatere și prevenire a fenomenelor de abuz, violență, neglijare, exploatare asupra copiilor, în familie și în societate, depinde în mare măsură de

²³ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr. 241 din 20.10.2005 //Monitorul Oficial 164-167/812, 09.12.2005//.

²⁴ *trafic de ființe umane* – recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințare cu forța sau prin folosirea forței ori a unor alte mijloace de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de putere sau de situație de vulnerabilitate ori prin darea sau primirea de bani ori de beneficii de orice gen pentru a obține consimțământul unei persoane care deține controlul asupra unei alte persoane, în scopul exploatării acesteia.

²⁵ *trafic de copii* – recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil în scop de exploatare, chiar dacă aceste acțiuni nu se realizează cu aplicarea vreunui din mijloacele specificate la pct.1).

²⁶ a) obligarea de a executa anumite munci sau de a presta servicii prin recurgere la forță, amenințări sau prin alte mijloace de constrângere, contrar prevederilor legale privind condițiile de muncă, salarizare, sănătate și securitate;

b) ținerea în sclavie, aplicarea anumitor practici similare sclaviei sau recurgerea la alte procedee pentru privarea de libertate;

c) obligarea la practicarea prostituției, la participarea la reprezentări pornografice în vederea producerii, difuzării și punerii în circulație a acestora pe orice cale, achiziționării, comercializării sau posedării de materiale pornografice, practicarea unor alte forme de exploatare sexuală;

d) obligarea la prelevarea de organe sau țesuturi pentru transplant ori prelevarea de alte părți componente ale corpului uman;

e) folosirea femeii în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere;

f) abuzarea de drepturile copilului în scop de adopție ilegală;

g) folosirea în conflicte armate sau în formațiuni militare ilegale;

h) folosirea în activități criminale;

i) obligarea de a practica cerșetoria;

j) vânzarea către o altă persoană;

k) obligarea de a desfășura activități prin care se încalcă drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

aprecierea corectă a gradului de pericol social al fiecărui fenomen și impactul lor asupra copilului-victimă. În dependență de aceasta legislația trebuie să prevadă felurile de răspundere - civilă, materială, contravențională sau penală și să asigure mecanism viabil de sancționare a fiecărei persoane care profită de starea de vulnerabilitate a copilului.

2.2. Abuzul și violența împotriva copilului în familie și în afara ei

Potrivit datelor Ministerului Afacerilor Interne în anul 2009 au fost pornite circa 330 cauze penale în care figurează copii în calitate de victime ale diferitor infracțiuni, dintre care în 80 de cazuri copii au fost supuși abuzului și violenței sexuale, inclusiv în familie.

Astfel, în perioada vizată 7 minore au fost abuzate sexual de tatăl biologic sau vitreg, 4 cazuri atestate de comitere a acțiunilor perverse de către bunel față de nepoțică, de moș față de nepoată, raport sexual între frate și sora care nu a atins vârsta de 16 ani, etc.

În anul 2010 victime ale infracțiunilor au fost circa 650 de copii (în 2011 - 748 copii). În privința copiilor au fost comise diferite infracțiuni, inclusiv omor –7 cazuri; pruncucidere –7 cazuri; lipsirea de viață din imprudență –5 copii; vătămarea intenționată gravă a integrității corporale –6 cazuri; vătămarea intenționată medie a integrității corporale –19 cazuri; amenințarea cu omor sau cu vătămarea gravă a integrității corporale -2 cazuri; vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății cauzată din imprudență -5 cazuri; lăsarea în primejdie -2 cazuri, determinarea la sinucidere –un caz, etc.

În 190 cazuri, obiect de atentare a constituit viața sexuală a copiilor, inclusiv: viol– 83 cazuri; acțiuni violente cu caracter sexual – 36 cazuri; raporturi sexuale cu persoane care nu au atins vârsta de 16 ani– 32 cazuri; acțiuni perverse față de persoane despre care se știa cu certitudine că nu au atins vârsta de 16 ani – 39 cazuri. Spre regret, nu se cunoaște numărul real de abuzuri și acte de violență sexuală a minorilor, deoarece nu toate victimele semnalează cazul suferit.

În majoritatea cazurilor de violență sexuală față de copiii de până la 12-14 ani, abuzatorul este cunoscut de către victimă, fiind în relații de rudenie sau chiar îngrijitori ai copilului, alte persoane cunoscute din comunitate - vecini, colegi de școală ș.a. Deși cazurile cu violatori - persoane străine sunt mai puține, de regulă, anume aceste cazuri sunt declarate. În 2010 minorii au comis 37 infracțiuni privind viața sexuală, în special violuri și acțiuni violente cu caracter sexual. Studiul efectuat denotă tendința de creștere a numărului de infracțiuni cu caracter sexual comise de minori în privința minorilor, de cele mai dese ori vârsta victimelor fiind de până la 10 ani.

Este în creștere și numărul cazurilor de abuz sexual în familie. În 2010 au fost atestate 23 astfel de cazuri, dintre care în 6 cazuri – abuzul a fost comis de către tatăl biologic, în 7 cazuri – de către concubinul mamei; în 10 cazuri de către alte rude.

Suicidul în rândul adolescenților constituie o altă cauză a mortalității tinerilor cu vârste cuprinse între 15 și 18 ani. În anul 2010 au fost înregistrate 39 de tentative de suicid și 6 cazuri de suicid comise de către copii. Printre cauzele ce-i determină pe copii la asemenea acțiuni se înscriu: lipsa reacției dorite la sentimentele de afecțiune din partea persoanelor dragi, neînțelegerile și conflictele cu părinții sau prietenii, climatul familial violent ș.a.

Violența/abuzul rămâne fenomenul negativ, care persistă și în instituțiile de învățământ. De la începutul anului școlar 2011-2012 în organele de drept au parvenit spre examinare mai multe plângeri ce vizează aplicarea violenței fizice și psihologice de către cadrele didactice, chiar dacă în școli și grădinițe sunt interzise prin lege pedepsele corporale și orice forme de violență fizică sau psihică. Sunt frecvente, spre regret, actele de violență între elevi.

Aceste situații, de rând cu altele, favorizează creșterea numărului de copii neșcolarizați, abandonul și absenteismul școlar.

2.2.1. Tipurile de abuz și violență în privința copiilor.

Precum s-a menționat, abuzul și violența asupra copiilor constituie fenomene sociale care împiedică buna dezvoltare a copilului. Spre regret, acestea au loc atât în familie, cât și în afara familiei.

Copiii sunt dependenți de cei care îi îngrijesc. În același timp, diferența de putere îl poate face pe adult să-și descarce asupra copilului nervozitatea acumulată. Alteori adultul recurge la abuz și violență, doar pentru a trăi sentimente de superioritate.

Astfel, precum s-a menționat și anterior, abuzul asupra copilului are loc în condiții de subordonare, dependență a copilului față de abuzator, ultimul influențând acțiunile copilului, pune în pericol în mod conștient și voit, integritatea fizică sau psihică, dezvoltarea, sănătatea sau viața copilului. Spre deosebire de actele abuzive, actele de violență au loc și în lipsa relațiilor de subordonare sau dependență a copilului față de agresor.

Sunt identificate câteva tipuri de abuz și violență.

1. Abuzul fizic/violența fizică. Abuzul fizic și violență fizică, se manifestă prin atingeri sau contacte fizice dureroase, care produc traume ce variază de la mici vânătăi, până la fracturi sau chiar decesul copilului. Abuzarea/actul de violență fizică asupra copilului se poate

manifesta și prin lovire cu orice obiect contodont sau pălmuire, scuturare, îmbrâncire, aruncare, mușcare, sufocare, legare, ardere, încătușare, sechestrare, precum și prin alte forme. Abuzul fizic este prezent și în cazul intimidării fizice prin ridicarea mâinii asupra unui copil. O varietate a abuzului fizic este și violența aplicată în scop educativ sau asistarea la un act de violență fără a interveni, inclusiv la actele de violență între copii (frați, colegi, amici), sau cu atât mai mult încurajarea unor acte de violență între aceste persoane, de către părinți sau persoanele substitutive, educători în grădiniță, cadrele didactice în școli, îngrijitori în instituțiile prestatoare de servicii sociale, etc.

2. Abuzul sexua/violența sexuală. Abuzul sexual și violența sexuală se manifestă prin hărțuire sexuală, atingeri sau mângâieri neplăcute, inclusiv a organelor genitale ale copilului, propuneri indecente, penetrarea genitală, bucală sau anală a copilului, expunerea organelor sexuale ale abuzatorului în fața copilului, obligarea sau încurajarea copilului să mângâie organele sexuale ale abuzatorului, obligarea copilului să vizioneze materiale cu conținut pornografic, forțarea copilului să întrețină relații sexuale cu alte persoane, mutilarea organelor genitale ale copilului, realizarea actului sexual în prezența copilului, implicarea copiilor în producția materialelor pornografice, etc.

3. Abuzul psihologic/violența psihologică. Abuzul psihologic și violența psihologică se poate manifesta prin injurii, amenințare, intimidare, maltratarea sau uciderea animalului preferat al copilului sau distrugerea jucăriilor, insultă, izolare, ignorare, respingere, indiferență, etichetări denigratoare, etc. Constituie abuz psihologic sau violență psihologică și amenințarea copilului cu violența fizică sau actele de violență fizică și verbală asupra membrului familiei sau persoanei apropiate copilului. Varietate a abuzului/violenței psihologice este **abuzul/violența verbală** și **abuzul alienator**.

Abuzul verbal sau **violență verbală** reprezintă o formă de tratament umilitor a copilului, manifestat prin folosirea unor adresări denigratoare, a poreclelor, limbajului obscen la adresa lui, care pot trauma copilul, lăsând urme adânci în plan psihologic.

Abuzul alienator se manifestă prin înstrăinarea copilului de ființele sau lucrurile de care s-a atașat emoțional, interzicerea accesului sau a legăturilor emoționale ale minorului cu anumite persoane apropiate din viața lui. Un caz special este fenomenul alienării părintești, în care un părinte (abuzatorul) denigrează pe alt părinte sau altă persoană în fața minorului, condiționează minorului îngrijirea sau afecțiunea în funcție de comportamentul pe care îl pretinde de la copil cu privire de persoana respectivă. Cazuri particulare de abuz alienator sunt reprezentate de nerespectarea de către un părinte a programului de întâlniri stabilit de organul de tutelă sau instanța de judecată, scoaterea ilegală din țară a copilului, etc.

Scopul alienării este câștigarea custodiei sau păstrarea custodiei copilului de către părintele alienator, fără implicarea părintelui alienat și prin excluderea acestuia. Abuzul psihologic constă în manipularea copilului pentru a-l face să creadă că celălalt părinte este rău-voitor.

4. Abuzul spiritual/Violența spirituală. Abuzul spiritual și violența spirituală asupra copilului se manifestă prin interzicere, limitare, ridiculizare, penalizare a aspirațiilor copilului, a accesului la valorile culturale, etnice, lingvistice sau religioase, impunerea unui sistem de valori pe care nu le poate accepta.

5. Abuz economic/violență economică. Abuzul economic și violența economică asupra copilului reprezintă lipsirea copilului de mijloace de existență primară, cum ar fi hrană, medicamente, obiecte de primă necesitate (neglijarea copilului); abuzul de situația de superioritate pentru a se folosi de bunurile lui; interzicerea de a poseda, folosi și dispune de bunurile comune; impunerea copilului la munci grele și nocive în detrimentul sănătății minorului, alte acțiuni cu efect similar.

6. Abuzul de substanțe periculoase. Acest tip de abuz se manifestă prin expunerea fătului sau a copilului-sugar unor riscuri datorită consumului, de către mamă, a unor substanțe nepermise, substanțe ilegale care pot cauza traume fătului (respectiv sugarului). Impunerea copilului la consum de băuturi alcoolice sau calmante pentru a dormi, încurajarea copilului în orice formă de a consuma alcool, tutun, droguri.

2.2.2.Cadrul legal privind protecția copilului victimă a abuzului și violenței.

Republica Moldova, ca stat–parte la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, și-a asumat obligația să protejeze copiii de abuz și violență în orice formă. Pentru aceasta a fost realizat un volum de lucru considerabil privind elaborarea cadrului legal în materie de protecție a drepturilor copilului și de ajustare a legislației naționale la prevederile Convenției.

Drept urmare, dezideratele internaționale ce țin de promovarea și protecția drepturilor copilului în mare parte sunt implementate la nivel național.

Potrivit Constituției Republicii Moldova, părinții au dreptul și îndatorirea de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor, iar statul facilitează prin toate măsurile îndeplinirea obligațiilor ce revin familiei, asigură regimul special de asistență copiilor aflați în dificultate în realizarea drepturilor lor²⁷.

În scopul promovării și protecției drepturilor copilului au fost elaborate strategii și

²⁷ Art.48-50 din Constituția Republicii Moldova.

programe care identifică probleme și stabilesc priorități în procesul de asigurare la nivel național a protecției copiilor, prevenirii situațiilor de intrare a lor în dificultate.

Concepția națională privind protecția copilului și a familiei²⁸ a confirmat creșterea numărului copiilor care necesită asistență specială: în deosebi copii abandonați, fără adăpost, abuzați, neglijăți, copiii aflați în conflict cu legea, dependenți de droguri și alcool, precum și faptul că sistemul public al protecției sociale oferă soluții bazate preponderent pe asistența instituționalizată.

Concepția a identificat câteva domenii principale de intervenție:

1. elaborarea de politici:

- elaborarea unor strategii și politici sociale privind protecția copilului și a familiei;
- revizuirea și perfecționarea legislației naționale, în conformitate cu Convenția privind drepturile copilului și alte acte normative internaționale cu privire la drepturile omului;
- crearea unui sistem de monitorizare în vederea asigurării unor reacții prompte la problemele nou apărute ce afectează familiile;
- promovarea implicării societății civile în monitorizarea respectării drepturilor copilului și a familiei.

2. cadrul instituțional:

- evaluarea capacităților instituționale existente implicate în protecția copilului și familiei;
- dezvoltarea unui cadru instituțional adecvat pentru asigurarea protecției copilului și a familiei.

3. dezvoltarea resurseleor umane:

- dezvoltarea unor deprinderi manageriale și profesionale în vederea perfecționării serviciilor legate de protecția copilului și a familiei;
- dezvoltarea deprinderilor și cunoștințelor familiilor în vederea îmbunătățirii nivelului de îngrijire și instruire a copiilor;
- dezvoltarea sistemului de instruire în domeniul asistenței sociale;
- dezvoltarea capacităților de planificare, implementare și monitorizare a factorilor de decizie și a autorităților locale.

4. resursele financiare:

- evaluarea și revizuirea sistemului de prestații sociale și serviciilor acordate copiilor și familiilor: criteriile de acordare, eligibilitatea;

²⁸ A fost aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 51 din 23.01.2002, Monitorul Oficial 17-19/121, 31.01.2002.

-elaborarea unui mecanism eficient de monitorizare și evaluare a asistenței extinse acordate, în vederea asigurării flexibilității modului de utilizare a resurselor financiare.

5. serviciile comunitare:

- elaborarea unei baze de date pentru monitorizarea situației copiilor cu necesități speciale și a familiilor ce prezintă riscuri;
- dezvoltarea serviciilor comunitare în scopul prevenirii riscurilor sociale;
- elaborarea unor strategii de prevenire a instituționalizării copiilor și de reintegrare socială a copiilor ce beneficiază de asistență instituționalizată;
- dezvoltarea și susținerea autorităților locale pentru protecția drepturilor copiilor și a ONG-urilor care activează în domeniul promovării familiei ca cel mai prielnic mediu pentru dezvoltarea copilului.

Potrivit Concepției, prezența categoriilor tradiționale de copii în dificultate: copii orfani și lipsiți de îngrijirea părintească, copii abandonați, copii cu dizabilități, copii din familii numeroase și cu părinți cu dizabilități, precum și identificarea categoriilor noi de copii social vulnerabili și familii în situații de risc: orfani sociali, copii, cetățeni ai Republicii Moldova, abandonați peste hotare, copii neșcolarizați, copiii străzii, copii victime ale abuzului și/sau traficului, tineri în conflict cu legea, copii cu HIV/SIDA, necesită noi abordări de politică socială și metodologică, revederea și completarea cadrului legal și instituțional²⁹. Pentru dezvoltarea cadrului legal au fost propuse mai multe obiective spre realizare, inclusiv:

- definirea clară a conceptului de "interes superior al copilului" și reflectarea acestuia în actele normative și legislative naționale;
- elaborarea și completarea actelor legale referitoare la neglijare, molestare, abuz, discriminare, trafic și altor forme care pot determina intrarea copilului în dificultate³⁰.

Strategia națională "Educație pentru toți"³¹ și-a trasat drept scop-cheie asigurarea accesului la educația de calitate pentru toți copiii, în special orfanii, copiii supuși abuzului și copiii neglijăți, copiii privați de îngrijirea părintească, copiii cu dizabilități, copiii străzii, copiii din familiile socialmente vulnerabile, copiii refugiați, etc.

²⁹ Pct.15 al Strategiei naționale privind protecția copilului și familiei, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.727 din 16.06.2003, Monitorul Oficial 126-131/774, 27.06.2003.

³⁰ Ibidem.

³¹ Strategia națională "Educație pentru toți", aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 04.04.2003, Monitorul Oficial 70-72/441, 15.04.2003.

Strategia Națională a sănătății reproducerii³² a stabilit printre obiectivele activității de prevenire a violenței în familie și abuzului sexual:

- asigurarea cadrului legislativ și normativ adecvat;
- organizarea serviciilor specifice adresate victimelor violenței în familie și abuzului sexual;
- sporirea gradului de informare și educare a populației în acest domeniu;
- instituirea serviciilor de asistență socială familiilor care nu-și onorează responsabilitățile față de copii;
- implementarea programelor de reabilitare psihologică a copiilor, victime și martori ai violenței;
- organizarea serviciilor de consiliere a abuzatorilor.

Planul național de acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva copilului pentru perioada 2009-2011, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1344 din 01.12.2008 a preconizat revizuirea cadrului legal privind decăderea din drepturile părintești a părinților pentru abuz și violență față de copil; scoaterea copiilor din familia abuzivă fără decăderea părinților din drepturile părintești; elaborarea criteriilor de identificare a situațiilor de abuz, exploatare a muncii copiilor, neglijare și violență împotriva copilului; completarea legislației cu prevederi referitoare la combaterea pedepsei corporale în familie și instituții, și asistența juridică gratuită obligatorie a copilului; asigurarea protecției specialiștilor și a persoanelor care raportează cazuri de violență împotriva copiilor³³.

Promovarea educației non-violente și consolidarea capacităților sistemului școlar pentru identificarea și soluționarea, precum și prevenirea timpurie a cazurilor de violență în familie, formarea profesională continuă a cadrelor didactice și a psihologilor școlari privind abuzul/violența împotriva copilului, constituie o preocupare și de viitor a Guvernului³⁴.

Conform Planului național de acțiuni cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijirea părinților pentru anii 2010-2011, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.450 din 02.06.2010, pentru anul 2011 a fost preconizată organizarea și desfășurarea orelor (cu difuzarea filmelor) în instituțiile de învățământ preuniversitar pentru cadrul didactic și elevi

³² Pct.6.7. din Strategia Națională a sănătății reproducerii, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.913 din 26.08.2005, Monitorul Oficial 119-122/990, 09.09.2005.

³³ Pct.21 din Planul național de acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva copilului pentru perioada 2009-2011 //Monitorul Oficial 218-220/1362, 09.12.2008.

³⁴ Pct.500 din Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2011-2014, aprobat prin Hotărârea nr.179 din 23.03.2011, //Monitorul Oficial 46-52/212, 01.04.2011.

Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.523 din 11.07.2011, //Monitorul Oficial 114-116/589, 15.07.2011.

cu genericul: “Familia – mediul cel mai potrivit pentru îngrijirea și dezvoltarea copilului”, “Situția copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare”, “Noi și legea”, “Securitatea la trafic”, “O viață fără droguri și alcool”, “Prevenirea violenței față de copii”, etc.

Autorităților administrației publice locale de nivelul al doilea li s-a pus în sarcină dezvoltarea serviciilor sociale specializate pentru copii victime a violenței și abuzului, precum și pentru copiii abuzatori³⁵.

În legătură cu tendința de integrare europeană a Republicii Moldova și preluare a modelelor de bune practici din statele membre ale Uniunii Europene, țara noastră a adoptat Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013)³⁶, în care a identificat necesitatea dezvoltării unei rețele naționale de servicii destinate incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, care va avea menirea să asigure, inclusiv protecție împotriva neglijării și abuzului.

Combaterea violenței, inclusiv asupra copiilor este abordată și în Programul național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025)³⁷. Actul normativ menționat insistă asupra necesității asigurării dreptului copilului la îngrijire și sprijin din partea părinților, familiei, societății, de a fi protejat de orice formă de violență mentală sau fizică, de lipsa îngrijirii, maltratare sau exploatare; asupra necesității dezvoltării serviciilor sociale adresate victimelor violenței, etc.

Documentele strategice indicate mai sus menționează în mod direct sau indirect despre necesitatea cadrului legal și instituțional adecvat, capabil să asigure protecție eficientă copiilor deja aflați în situație dificilă sau cu risc de a intra în dificultate, urmare a abuzului, violenței sau neglijării în familie sau în comunitate.

Analizată din această perspectivă, Legea privind drepturile copilului³⁸, proclamă dreptul garantat al copilului la viață și la inviolabilitatea fizică și psihică, interzice aplicarea față de copil a torturii, pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante³⁹, atribuie în sarcină statului să ocrotească „...inviolabilitatea persoanei copilului, protejându-l

³⁵ Pct.33 al Planului național de acțiuni cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijirea părinților pentru anii 2010-2011.

³⁶ Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) a fost aprobată prin Legea nr.169 din 09.07.2010, //Monitorul Oficial 200-201/660, 12.10.2010.

³⁷ Programul național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025) a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.768 din 12.10.2011, //Monitorul Oficial 182-186/851, 28.10.2011.

³⁸ Legea privind drepturile copilului nr.338-XIII din 15.12.1994, //Monitorul Oficial 13/127, 02.03.1995.

³⁹ Ibidem, art.4.

de orice formă de exploatare, discriminare, violență fizică și psihică, neadmițând comportarea plină de cruzime, grosolană, disprețuitoare, insultele și maltratările, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea ilicită de substanțe stupeficante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșetoriei, incitarea sau constrângerea de a practica orice activitate sexuală ilegală, exploatarea în scopul prostituției sau al altei practici sexuale ilegale, în pornografie și în materiale cu caracter pornografic, inclusiv din partea părinților sau persoanelor subrogatorii legale, rudelor.”⁴⁰. Potrivit art.30 al aceleiași legi, statul ia toate măsurile necesare pentru a preveni răpirea, vânzarea și traficul de copii în orice scop și în orice formă.

Astfel, normele menționate prescriu protecție copilului împotriva practic a tuturor tipurilor de abuz, violență, neglijare, exploatare, comise de oricare persoană, atât din cadrul familiei, cât și din afara ei.

Aceste norme însă rămân declarative, atâta timp cât în lege nu se identifică clar care sunt instituțiile competente să asigure protecție împotriva abuzurilor și violenței, precum și mecanismul de solicitare a implicării lor.

Bunăoară, potrivit art.2 al Legii privind drepturile copilului, protecția drepturilor copilului este asigurată de *organele competente respective* și de *organele de drept*. Redacția acestei norme implică dificultăți chiar și pentru adulții fără studii juridice, cu atât mai mult pentru copii, în a clarifica care sunt organele competente sau către care organe de drept să apeleze. Or, legea trebuie să fie înțeleasă și pasibilă de aplicare și de către copii.

Pe de altă parte, caracterul declarativ al normelor referitoare la necesitatea ocrotirii copiilor contra relelor tratamente constă în lipsa pârgurilor eficiente de combatere a acestor manifestări.

În acest sens poate fi invocat art.18 al Legii privind drepturile copilului care prevede că ambii părinți, în egală măsură, sau persoanele subrogatorii legale poartă răspunderea principală pentru dezvoltarea fizică, intelectuală, spirituală și socială a copilului, ținând cont în primul rând de interesele acestuia. Dacă ambii părinți sau unul din ei, precum și persoanele subrogatorii legale, nu-și îndeplinesc obligațiunile față de copil sau abuzează de drepturile lor paterne, copilul are dreptul de a sesiza organele de tutelă și curatelă, precum și de drept, pentru a-și apăra drepturile și interesele.

Este greu de închipuit că copilul supus oricărei forme de abuz sau violență în familie va sesiza în legătură cu acest fapt organele de tutelă și curatelă sau organele de drept, pentru el fiind dificil mai întâi să se clarifice care sunt acele organe de tutelă/curatelă sau organe de

⁴⁰ Legea privind drepturile copilului, art.6.

drept pe care să le sesizeze. În al doilea rând este important de reținut că, deseori copilul nici nu conștientizează caracterul periculos și inadmisibil al acțiunilor abuzatorilor, mai ales când sunt comise de părinți. Alteori chiar conștientizând acest lucru, oricum nu fiecare va solicita implicarea autorităților împotriva părinților săi, față de care este atașat. Prin urmare, procedură, așa cum este prevăzută în lege, poate fi considerată ca fiind imperfectă, iar în unele privințe chiar păguboasă pentru copil și nu contribuie la combaterea și/sau prevenirea eficientă a relelor tratamente în privința copilului. Considerăm rațional pentru astfel de situații, de rând cu menținerea dreptului copilului de a reacționa de sinestătător, să fie asigurat și un mecanism eficient de implicare neîntârziată a specialiștilor care sunt în contact cu copilul (personalul didactic, personalul care prestează servicii de asistență socială, personalul medical, poliția, consilieri juridici, etc.), a altor persoane care au informație privind situația copilului sau despre starea de lucruri în familie. Legislația trebuie să stabilească modalitățile de implicare a acestor persoane în interesul copilului, caracterul obligatoriu al implicării, în caz contrar fiind pasibile de răspundere, după caz, disciplinară, contravențională sau penală. Dar, este extrem de important de reținut că accentul trebuie de pus nu pe măsurile de sancționare pentru neimplicare, ci pe crearea condițiilor, care să asigure o procedură de comunicare simplă, fără mult efort și birocrație, și care să asigure la dorință anonimatul.

În contextul prevenirii abuzului de substanțe periculoase, manifestat prin expunerea fătului sau a copilului-sugar unor riscuri datorită consumului, de către mamă, a unor substanțe nepermise, substanțe ilegale care pot cauza traume fătului (respectiv sugarului), expunerea copilului la consumul calmantelor pentru a dormi sau consumului de băuturi alcoolice, etc., Legea privind drepturile copilului prevede în art.15 că, femeia gravidă trebuie să îndeplinească necondiționat indicațiile medicilor pentru asigurarea dezvoltării normale a fătului. Se recomandă abținerea de la consumul alcoolului și drogurilor, de la fumat în perioada gravidității. Părinții sunt obligați să respecte recomandările medicilor privind asigurarea dezvoltării normale a copilului în perioada pre- și post-natală.

Concomitent, Legea ocrotirii sănătății nr.411 din 28.03.95⁴¹ prevede că părinții sunt obligați să aibă grijă de sănătatea copilului, de dezvoltarea lui pre-natală. La solicitarea instituțiilor medico-sanitare părinții, alți reprezentanți legali, trebuie să prezinte copilul pentru examinare medicală și aplicare a măsurilor de profilaxie. Neîndeplinirea obligațiilor menționate este pedepsită conform legii⁴².

⁴¹ Monitorul Oficial 34/373, 22.06.1995.

⁴² Art.47 din Legea ocrotirii sănătății.

Legislația, spre regret, nu conține reglementări relevante care să asigure monitorizare și control adecvat, în scopul constatării cazurilor de abuz de substanțe periculoase în privința copilului și sancționarea lor.

Relațiile familiale, potrivit art.2 al Codului familiei⁴³ se bazează pe principiul priorității educației copilului în familie, manifestarea grijii pentru întreținerea, educația și apărarea drepturilor și intereselor membrilor minori ai familiei, inadmisibilitatea amestecului deliberat în relațiile familiale, liberul acces la apărarea, pe cale judiciară a drepturilor și intereselor legitime ale membrilor familiei.

Legea⁴⁴ stabilește dreptul copilului la protecție contra abuzurilor, inclusiv contra pedepsei corporale din partea părinților sau a persoanelor care îi înlocuiesc. Părinții nu-și pot exercita drepturile contrar intereselor copilului lor, nu pot prejudicia sănătatea fizică și psihică a copilului. Metodele de educație a copilului, alese de părinți, vor exclude comportamentul abuziv, insultele și maltratările de orice fel, discriminarea, violența psihică și fizică, aplicarea pedepselor corporale, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea substanțelor stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșitul și alte acte ilicite. Părinții poartă răspundere, în modul stabilit, pentru exercitarea drepturilor părintești în detrimentul intereselor copilului⁴⁵.

Săvârșirea abuzului sau neglijenței grave, prejudicierea copilului sau protecția necorespunzătoare împotriva abuzurilor unor terți, constituie temei pentru îndepărtarea tutorelui sau curatorului de la îndeplinirea obligațiilor lor⁴⁶.

În cazul încălcării drepturilor și intereselor legitime ale copilului, inclusiv prin neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți (a unuia dintre ei) a obligațiilor de întreținere, educație și instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părintești, copilul poate, conform prevederilor alin.(5) art.53 Codul familiei, să se adreseze de sine stătător autorității tutelare pentru apărarea drepturilor și intereselor sale legitime, iar de la vârsta de 14 ani – instanței judecătorești. Dificultatea realizării acestui drept este determinată nu doar de circumstanțele de ordin subiectiv, despre care s-a menționat în contextul aplicabilității prevederilor art.18 din Legea privind drepturile copilului, dar și în virtutea alin.(3) art.53 Codul familiei, potrivit căruia își poate apăra drepturile și interesele legitime de sine stătător doar minorul care a căpătat, până la atingerea majoratului, capacitatea deplină de exercițiu. În acest context trebuie de menționat, că conform Codului

⁴³ Codul familiei, Legea RM nr.1316-XIV din 26.10.2000, Monitorul Oficial 47-48/210, 26.10.2000.

⁴⁴ Ibidem, art.53.

⁴⁵ Codul familiei, art.62.

⁴⁶ Codul civil. Cartea întâi - Dispoziții generale, Legea nr.1107 din 06.06.2002, art.art.34, 46, //Monitorul Oficial 82-86/661, 22.06.2002; Codul familiei, art.146.

civil, minorul poate dobândi capacitate deplină de exercițiu, până la atingerea majoratului, doar prin căsătorie sau prin hotărârea autorității tutelare, cu acordul părinților (în lipsa acordului părinților prin hotărâre judecătorească), cu condiția că lucrează în baza contractului de muncă sau practica activitate de întreprinzător⁴⁷. Nu asigură claritatea dorită nici redacția art.58 Cod de procedură civilă, care se referă la capacitatea de exercițiu al drepturilor procedurale civile a minorului care a atins vârsta de 14 ani. Prin urmare, mecanismul prevăzut în alin.(3)-(5) ale art.53 din Codul familiei, nu asigură protecție eficientă copilului-victimă a abuzului sau violenței.

Totuși, în continuare alin.(6) al aceluiași articol, prevede pentru persoanele cu funcții de răspundere și alți cetățeni, care știu despre existența unui pericol pentru viața sau sănătatea copilului, ori despre încălcarea drepturilor și intereselor lui legitime, obligația de a comunica acest fapt autorității tutelare, făcând tot posibilul pentru a proteja copilul (obligarea acestor persoane de a face tot posibilul pentru a proteja copilul, presupune implicarea nemijlocită a lor (a persoanelor cu funcții de răspundere și altor cetățeni care știu despre existența unui pericol pentru viața sau sănătatea copilului n.n.) în viața familiei, fapt ce vine în discordanță cu principiul inadmisibilității amestecului deliberat în relațiile familiale, prevăzut de art.2 Codul familiei). Mai mult ca atât, pentru neexecutarea acestei obligații, este stabilită răspundere în baza art.65 Cod contravențional⁴⁸.

Acest remediu prevăzut în scopul protecției copilului-victimă a abuzului sau violenței, de asemenea necesită a fi perfecționat, atât în plan procedural, cât și instituțional. Or, acceptând ideea că viața privată de familie nu se poate constitui într-un spațiu în care "orice este permis", în același timp, considerăm o exagerare să se permită intervenția persoanelor întâmplătoare în viața de familie. În altă ordine de idei trebuie de menționat, că și referința în lege la necesitatea de a comunica doar autorității tutelare despre existența unui pericol pentru viața sau sănătatea copilului, ori despre încălcarea drepturilor și intereselor lui legitime, pare puțin convingătoare, ca fiind temeinică, mai ales dacă situația cere intervenție în afara orelor de muncă.

Precum s-a menționat mai sus, potrivit art.62 Codul familiei, părinții poartă răspundere, în modul stabilit, pentru exercitarea drepturilor părintești în detrimentul intereselor copilului.

⁴⁷ Art.20, Codul civil, Legea nr.1107-XV or 6.06.2002, Monitorul Oficial al R.Moldova N 82-86 din 22.06.2002.

⁴⁸ Codul contravențional, Legea nr.218-XVI din 24.10.2008, Monitorul Oficial nr.3-6/15 din 16.01.2009.

Articolul 65. Necomunicarea despre existența unui pericol pentru viața ori sănătatea copilului

Necomunicarea autorității tutelare de către persoana cu funcție de răspundere și de către alte persoane despre existența unui pericol pentru viața ori sănătatea copilului sau despre încălcarea drepturilor și intereselor lui legitime,

se sancționează cu amendă de la 5 la 10 unități convenționale.

Dezvoltând întrebarea răspunderii părinților care acționează în detrimentul intereselor copilului, trebuie de menționat că potrivit Codului familiei, părinții care fac abuz de drepturile părintești sau/și se comportă cu cruzime față de copil, aplicând violența fizică sau psihică, sau atentează la inviolabilitatea sexuală a copilului, etc., pot fi decăzuți din drepturile părintești⁴⁹. De asemenea, dacă aflarea copilului împreună cu părinții prezintă pericol pentru viața și sănătatea lui, la cererea autorității tutelare, instanța judecătorească poate hotărâ luarea copilului de la părinți fără decăderea acestora din drepturile părintești⁵⁰.

Esența pedepsirii părinților prin decăderea lor din drepturile părintești, constă în limitarea contactului lor cu copilul, or, aceștea pot avea întrevederi cu copilul lor numai cu permisiunea autorității tutelare, care le poate refuza acest contact în cazul constatării că părinții nu sunt capabili de acest contact sau contactul lor cu copilul poate cauza ultimului daune dezvoltării lui fizice sau intelectuale⁵¹. În cazurile luării copilului fără decădere din drepturile părintești, părinții de asemenea pierd dreptul de a comunica cu acesta, de a participa personal la educația lui și de a-i reprezenta interesele. Părinții de la care a fost luat copilul pot avea întrevederi cu acesta, doar cu permisiunea autorității tutelare⁵².

Codul familiei permite restabilirea în drepturi părintești a părinților decăzuți din aceste drepturi, dacă au încetat împrejurările care au condus la decăderea lor din drepturile părintești și dacă restabilirea lor este în interesul copilului. Pentru aceasta, părintele decăzut din drepturile părintești trebuie să facă cerere în instanța judecătorească. Dacă copilul a fost adoptat de altă persoană în timpul când părinții erau decăzuți din drepturile părintești, instanța de judecată poate anula doar hotărârea privind decăderea din drepturile părintești, dar fără restabilirea drepturilor și obligațiilor de părinte⁵³.

Considerăm că norma art.70 alin.(4) Codul familiei este lipsită de raționament, din perspectiva respectării interesului superior al copilului, având în vedere că, în virtutea art.69 Codul familiei copilul păstrează drepturile patrimoniale bazate pe rudenie cu părinții biologici și rudele sale firești, inclusiv dreptul la succesiune, chiar și în cazul decăderii părinților din drepturile părintești. Prin urmare, pentru copil situația nu suferă mari schimbări, după restabilirea în drepturile părintești a părinților biologici, în condițiile art.70 alin.(4) Codul familiei. În schimb, părinții biologici repuși în drepturile părintești vor avea un temei în plus să inițieze procese judiciare privind anularea adopției, afectând în acest fel

⁴⁹ Codul familiei, art.67.

⁵⁰ Ibidem, art.71.

⁵¹ Codul familiei, art.69.

⁵² Ibidem, art.72.

⁵³ Ibidem, art.70.

armonia relațiilor copilului cu familia adoptivă și în cele din urmă starea psihologică a copilului și părinților adoptivi.

De aceea, mai rațională, după noi, ar fi fost prevederea, potrivit căreia, dacă instanța de judecată, în cadrul procesului inițiat la cererea de restabilire în drepturile părintești a părinților biologici, constată că copilul a fost adoptat și adopția nu a fost desfăcută, respinge satisfacerea cererii.

În altă ordine de idei, ar fi binevenit să se prevadă în Codul familiei obligația și responsabilitatea părinților biologici de a contribui la cheltuielile pentru întreținerea copilului și după decăderea lor din drepturile părintești, cu excepția cazului când copilul a fost adoptat.

În contextul prevenirii cazurilor de abuz alienator, ca și varietate a abuzului psihologic, Codul familiei prevede în art.64 că, părintele care locuiește împreună cu copilul nu are dreptul să împiedice contactul dintre copil și celălalt părinte care locuiește separat, cu excepția cazurilor când comportamentul acestuia din urmă este în detrimentul intereselor copilului sau prezintă pericol pentru starea lui fizică și psihică. Părinții au dreptul să încheie un acord privind exercitarea drepturilor părintești de către părintele care locuiește separat de copil. Litigiile apărute se soluționează de către autoritatea tutelară, iar decizia acesteia poate fi atacată în instanța judecătorească, care va emite hotărârea respectivă. În cazul nerespectării hotărârii instanței judecătorești, față de părintele culpabil se aplică măsurile stabilite de legislația procesuală civilă. În cazul încălcării repetate a hotărârii judecătorești, la cererea părintelui care locuiește separat de copil, instanța judecătorească, ținând cont de interesele și părerea copilului, poate soluționa problema transmitându-i copilul.

Reglementările citate sunt insuficiente în calitate de remediu contra abuzului alienator în privința copilului, având în vedere că acest fenomen este frecvent întâlnit în societate. Pentru combaterea eficientă a abuzului alienator în relațiile părinți-copii, sunt necesare reglementări mai detaliate și mai clare, excluzând formulări de felul "...față de părintele culpabil se aplică măsurile stabilite de legislația procesuală civilă.".

În acest sens este oportună o abordare conceptual nouă referitoare la custodia părinților asupra copilului în perioada procedurii de divorț și în perioada post-divorț.

Pornind de la interesul superior al copilului, care are nevoie în egală măsură de relații bune cu ambii părinți, de participarea activă a ambilor părinți în viața sa, chiar dacă ei nu mai formează o familie, este necesar de examinat posibilitatea aplicării institutului custodiei comune a părinților asupra copilului, după divorț. Un component important al institutului custodiei comune a părinților asupra copilului, ar putea constitui medierea obligatorie a

soților în procedurile de divorț (după analogia actualului termen de împăcare a părților, care se acordă până la 6 luni, chiar dacă în tot acest timp soții rămân deseori în afara vreunui contact, inclusiv și când apar probleme de educare și întreținere a copiilor). Altă situație ar fi în cazul medierii obligatorii, în procesul căreia, părinții ar putea să decidă pe marginea multor probleme de colaborare și cooperare curentă și pentru viitor, atunci când aceasta o cer interesele copiilor, inclusiv participarea la educarea, îngrijirea, petrecerea timpului împreună cu copiii, etc. Aceasta ar putea contribui la diminuarea tensiunii în relațiile dintre foștii soți și respectiv ar afecta mai puțin copiii.

Cadrul legislativ național reglementează mai detaliat combaterea fenomenului violenței față de copii în cadrul familiei, la acest capitol existând chiar o lege distinctă - Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie⁵⁴, care prevede că în calitate de victimă poate fi persoana - adult sau copil, supusă actelor de violență în familie.

Conform art.2 al Legii, violență în familie reprezintă orice acțiune sau inacțiune intenționată, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare a altor persoane, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comisă de un membru de familie contra unor alți membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum și contra proprietății comune sau personale.

Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie identifică următoarele forme de violență:

violență fizică – vătămare intenționată a integrității corporale ori a sănătății prin lovire, îmbrâncire, trântire, tragere de păr, înțepare, tăiere, ardere, strangulare, mușcare, în orice formă și de orice intensitate, prin otrăvire, intoxicare, alte acțiuni cu efect similar;

violență sexuală – orice violență cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală în cadrul familiei, cum ar fi hărțuirea sexuală, orice conduită sexuală impusă, obligarea practicării prostituției; orice alt comportament sexual ilegal, inclusiv prin mângâieri, sărutări, pozare a copilului și prin alte atingeri nedorite cu tentă sexuală; alte acțiuni cu efect similar;

violență psihologică – impunerea voinței sau a controlului personal, provocarea stărilor de tensiune și de suferință psihică prin ofense, luare în derâdere, înjurare, insultare, poreclire, șantajare, distrugere demonstrativă a obiectelor, prin amenințări verbale, prin afișare ostentativă a armelor sau prin lovire a animalelor domestice; neglijare; impunerea

⁵⁴ Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 01.03.2007, Monitorul Oficial nr.55-56/178 din 18.03.2008.

izolării prin detenție, izolare de familie, de comunitate, de prieteni; interzicerea realizării profesionale, interzicerea frecventării instituției de învățământ; alte acțiuni cu efect similar;

violență spirituală – subestimare sau diminuare a importanței satisfacerii necesităților moral-spirituale prin interzicere, limitare, ridiculizare, penalizare, pedepsirea accesului la valorile culturale, etnice, lingvistice sau religioase; impunerea unui sistem de valori personal inacceptabile; alte acțiuni cu efect similar sau cu repercusiuni similare;

violență economică – privare de mijloace economice, inclusiv lipsire de mijloace de existență primară, cum ar fi hrană, medicamente, obiecte de primă necesitate; abuz de variate situații de superioritate pentru a sustrage bunurile persoanei; impunerea minorului la munci grele și nocive în detrimentul sănătății, alte acțiuni cu efect similar;

Actul legislativ menționat stabilește autoritățile publice centrale și locale și instituțiile abilitate cu atribuții de prevenire și de combatere a violenței în familie, mecanismul de soluționare a actelor de violență în familie.

Astfel, conform art.11 al Legii, persoanele cu funcție de răspundere, alte persoane care cunosc existența unui pericol pentru viața și sănătatea unei potențiale victime trebuie să comunice acest fapt autorităților abilitate cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie. Acordarea serviciilor de protecție și asistență nu este condiționată de dorința victimei de a face declarații și a participa la procese de urmărire în justiție a agresorului. Victima are dreptul la asistență juridică primară și calificată gratuită, conform legislației cu privire la asistența juridică garantată de stat.

Legislația prevede mecanismul de protecție urgentă a victimei, în baza ordonanței de protecție. Cererea de solicitare a măsurilor de protecție se examinează, după caz, în condițiile procedurii civile sau procedurii penale. În scopul protecției copiilor-victime, legea prevede posibilitatea aplicării în privința agresorilor a următoarelor măsuri:

- obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei;

- obligarea de a sta departe de locul aflării victimei;

- obligarea de a nu contacta victima;

- interzicerea de a vizita locul de trai al victimei;

- obligarea, de a contribui la întreținerea copiilor, inclusiv copilului-victimă;

- obligarea de a plăti cheltuielile și daunele cauzate prin actele sale de violență, inclusiv cheltuielile medicale și cele de înlocuire sau reparare a bunurilor distruse sau deteriorate;

-obligarea de a participa la un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acțiune este determinată de instanța de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenței sau dispariția ei;

-stabilirea unui regim temporar de vizitare a copiilor minori, etc.

Măsurile de protecție indicate se aplică pe un termen de până la 3 luni și pot fi retrase odată cu dispariția pericolului care a condiționat luarea acestor măsuri sau pot fi prelungite în cazul unei cereri repetate sau al nerespectării condițiilor prevăzute în ordonanța de protecție. Aplicarea măsurilor de protecție nu împiedică inițierea procedurii de decădere din drepturile părintești, luării copilului fără decădere din drepturile părintești și altor acțiuni prevăzute de legislația în vigoare. La examinarea cererii de retragere a măsurilor de protecție în cazul victimelor-copii, instanță va examina în mod obligatoriu circumstanțele care au determinat depunerea cererii⁵⁵.

Legislația națională conține norme orientate spre neadmiterea actelor abuzive în procesul adopției copiilor atât din partea membrilor familiei copilului propus spre adopție, cât și din partea funcționarilor instituțiilor implicate în acest proces sau intermediari. Astfel, potrivit Legii privind regimul juridic al adopției⁵⁶ autoritățile competente în domeniul adopției iau toate măsurile ce se impun în vederea prevenirii unor câștiguri ilegale – financiare sau de orice altă natură – ce ar putea fi obținute în procesul adopției, precum și în vederea reprimării oricăror acțiuni ce contravin legislației naționale în domeniul adopției. Este interzisă oferirea de către adoptator, în nume propriu sau prin persoane interpose, în mod direct sau indirect, a oricăror foloase materiale ilegale autorităților competente în domeniul adopției sau funcționarilor din cadrul instituțiilor publice implicați în procesul de adopție. Primirea sau oferirea unor asemenea foloase atrage aplicarea sancțiunilor prevăzute de legislație⁵⁷. Fapta părintelui, a tutorelui sau a curatorului de a pretinde ori de a primi, pentru sine sau pentru altul, bani ori alte foloase materiale în scopul adopției copilului, precum și constrângerea în orice formă a acestora de a consimți la adopție se pedepsește penal. Sunt supuse răspunderii penale și faptele persoanei care, fără drept, intermediază sau înlesnește adoptarea unui copil în scopul obținerii unui beneficiu material

⁵⁵ Art.15 al Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie;

- art.215¹ al Codului de procedură penală al Republicii Moldova (partea generală), Legea nr.122 din 14.03.2003, Monitorul Oficial 104-110/447, 07.06.2003;

- art.art. 318¹-318⁶ ale Codului de procesură civilă, Legea nr.225 din 30.05.2003, Monitorul Oficial 111-115/451, 12.06.2003.

⁵⁶ Legea privind regimul juridic al adopției nr.99 din 28.05.2010, Monitorul Oficial 131-134/441, 30.07.2010.

⁵⁷ Art.56 al Legii privind regimul juridic al adopției.

sau de altă natură⁵⁸. Răspunderea pentru acțiunile menționate mai sus, poate surveni în temeiul art.205 Cod penal.

Una din cauzele care determină la acțiuni de abuz sau violență față de copii, atât în cadrul familiei, cât și în afara familiei, este consumul abuziv de alcool, droguri, alte substanțe psihotrope.

Pentru combaterea acestui flagel, Legea privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope⁵⁹ stabilește în calitate de obiectiv pentru autoritățile administrației publice centrale și locale reducerea consumului de alcool, eradicarea consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope. În scopul lichidării consecințelor acestui consum se prevede crearea rețelei de instituții narcologice de profilaxie a formelor de comportament dependent și de narcoterapie; interzicerea comercializării băuturilor alcoolice către persoane sub vârsta de 18 ani; asigurarea de condiții pentru activitatea organizațiilor obștești de propagare a unui mod de viață sănătos (fără alcool, droguri și alte substanțe psihotrope) și acordarea asistenței consultative, profilactice și medicale persoanelor dependente de alcool, droguri și de alte substanțe psihotrope.

În vederea profilaxiei consumului abuziv de alcool și droguri, identificării persoanelor afectate de ele sau a celor care suferă de dependență alcoolică și narcotică, asistării lor curative și de altă natură, autoritățile administrației publice locale au obligația să desfășoare sistematic în teritoriu activități de informare și educație, în special printre copii și tineri; să acorde asistență socială și psihologică familiilor care se confruntă cu probleme de alcoolism și narcomanie, în vederea ocrotirii lor contra violenței. Persoanelor care consumă abuziv alcool sau consumă ilegal droguri li se oferă posibilitatea de a beneficia de tratament narcologic benevol, la dorință anonim, în instituții narcologice ambulatorii sau staționare de stat ori în clinici private speciale, precum și de tratament de scurtă durată în instituții curativ-profilactice teritoriale, în limitele minimului de asistență medicală gratuită garantat de stat și ale poliției de asigurare obligatorie de asistență medicală.

Totodată Legea menționată prevede și posibilitatea trimiterii forțate la testare și supunerii tratamentului obligatoriu. Astfel, potrivit art.13 al Legii privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope, persoanele care consumă abuziv băuturi alcoolice ori consumă ilicit droguri sau

⁵⁸ Ibidem, art.57.

⁵⁹ Legea privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope nr. 713 din 06.12.2001, //Monitorul Oficial 36-38/208, 14.03.2002.

alte substanțe psihotrope, creând astfel familiei greutăți materiale sau provocând, în stare de ebrietate ori fără discernământ, situații conflictuale în familie sau în locuri publice, și care, după ce au fost avertizate ori sancționate repetat de factorii organelor de drept, au evitat să solicite benevol asistență consultativă sau curativă în instituții medicale teritoriale, sunt trimise la testare în comisia narcologică, pentru obținerea unui aviz privind gradul lor de dependență alcoolică, narcotică sau de altă natură și pentru a se determina tipul instituției curative a cărei asistență le este indicată. Trimiterea la examen medical în comisia narcologică se face de Comisia pentru problemele sociale din raza domiciliului persoanei, la solicitarea rudelor acesteia, la inițiativa instituțiilor medicale sau din oficiu. Persoana care refuză să se prezinte pentru examen medical, la solicitarea medicilor, poate fi adusă la comisia narcologică de către poliție. Dacă se confirmă dependența de alcool, de droguri sau de alte substanțe psihotrope, persoanele menționate pot fi obligate prin hotărârea instanței de judecată să se trateze staționar sau ambulator în instituții narcologice sau instituții medicale de profil general. Acțiunea juridică este intentată la cererea Comisiei pentru problemele sociale sau la cererea procurorului, la care se anexează documentele justificative, inclusiv avizul comisiei narcologice⁶⁰. Tratamentul în instituțiile narcologice se desfășoară în condițiile prevăzute de actele normative în vigoare⁶¹.

Pentru implementarea eficientă a mecanismului stabilit prin lege, este necesar de soluționat un șir de probleme de ordin instituțional, inclusiv:

- constituirea în localități a Comisiilor pentru problemele sociale, care să organizeze activitatea în acest domeniu;
- dezvoltarea rețelei de instituții narcologice de profilaxie a formelor de comportament dependent și de narcoterapie, etc.

Legislația națională conține norme juridice menite să protejeze copilului nu doar împotriva acțiunilor abuzatorilor în cadrul familiei, ci și în afara acesteia, din partea prestatorilor de servicii sociale, îngrijitorilor și altor persoane aflate în contact cu copilul, în condițiile aflării lui la îngrijire alternativă în formele de îngrijire de tip familial sau de tip rezidențial.

Potrivit Legii asistenței sociale⁶² de asistență socială sub formă de servicii sociale pot beneficia persoanele și familiile care, din cauza unor factori de natură economică, fizică, psihologică sau socială, nu au posibilitate prin propriile capacități și competențe să prevină și

⁶⁰ Art.art.14, 15 ale Legii privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope.

⁶¹ Regulamentului instituției narcologice a Ministerului Sănătății aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1433 din 07.11.2002, Monitorul Oficial 154-157/1584, 21.11.2002.

⁶² Legea asistenței sociale nr.547 din 25.12.2003, //Monitorul Oficial 42-44/249, 12.03.2004.

să depășească situațiile de dificultate, inclusiv copiii și tinerii ale căror sănătate, dezvoltare și integritate fizică, psihică sau morală sunt prejudiciate în mediul în care locuiesc, familiile care nu își îndeplinesc în mod corespunzător obligațiile privind îngrijirea, întreținerea și educarea copiilor, familiile afectate de violență intrafamilială, etc.

Conform Legii cu privire la serviciile sociale⁶³, în vederea solicitării serviciilor sociale, oricare persoană care se consideră într-o stare de risc social sau oricare persoană/familie defavorizată, neglijată sau abuzată, adresează inițial o cerere în scris sau verbal unității de asistență socială din raza domiciliului său sau direct unui prestator de servicii sociale. Cererea privind acordarea serviciilor sociale persoanei/familiei, poate fi depusă de membrii comunității sau de alte persoane interesate, care vor indica motivul din care persoana sau reprezentantul legal al acesteia nu poate depune cererea de sine stătător. Lucrătorii instituțiilor instructiv-educative, medico-sanitare publice, ai celor de prestare a serviciilor sociale, poliției și ai altor organe competente, care dispun de informații privind necesitatea acordării serviciilor sociale unei persoane/familii, sunt obligați să informeze neîntârziat, în decurs de 24 de ore, unitatea de asistență socială de la locul de trai al persoanei/familiei. În asemenea condiții, astfel de cazuri vor fi examinate fără cererea persoanei sau a reprezentantului legal.

Beneficiarii de servicii sociale se bucură de protecție împotriva oricăror forme de violență, vătămare ori abuz fizic sau mintal, neglijare, rele tratamente sau exploatare, asigurându-i-se respectarea demnității și intimității personale⁶⁴.

Organele cu responsabilități în domeniul protecției copilului: autoritatea tutelară, Comisia pentru minori, Comisia medico-psihologo-pedagogică (în cazul copilului cu dizabilități), Secția asistență socială și protecție a familiei/Direcția pentru ocrotirea și protecția minorilor din municipiul Chișinău, trebuie să ia toate măsurile necesare, în limitele competenței, pentru a proteja copilul împotriva oricăror forme de violență, abandon sau neglijență, de tratament grosolan sau de exploatare⁶⁵.

Aceste norme generale își găsesc dezvoltare în actele normative care reglementează formele de protecție și modalitatea de prestare a serviciilor sociale copiilor lipsiți de ocrotire părintească.

⁶³ Art.14 ale Legii cu privire la serviciile sociale nr.123 din 18.06.2010, //Monitorul Oficial 155-158/541, 03.09.2010.

⁶⁴ Art.12 ale Legii cu privire la serviciile sociale.

⁶⁵ Pct.pct.39-40 ale Regulamentului-cadru de activitate a Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1177 din 31.10.2007, //Monitorul Oficial 178-179/1248, 16.11.2007.

Astfel, potrivit Regulamentului casei de copii de tip familial⁶⁶, părintele-educator are obligația să îngrijească copilul plasat ca pe un membru cu drepturi depline al familiei sale și să nu aplice metode de educație care ar putea prejudicia sănătatea fizică și psihică și dezvoltarea spirituală a copilului, excluzând orice formă de violență asupra lui, inclusiv pedepsele corporale, manifestările de desconsiderare, cruzime și ultraj la demnitatea persoanei copiilor. Preocuparea esențială a părinților-educatori este cea de asigurare a binelui copilului, protejându-l de orice formă de abuz, neglijare sau exploatare⁶⁷. Depistarea oricărei forme de abuz asupra copiilor din partea părinților-educatori sau a altor membri ai familiei poate condiționa decizia privind încetarea activității CCTF în temeiul demersului autorității tutelare.

Standardele minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă⁶⁸ aprobate prin HG nr.1479 din 25.12.2008, de asemenea, prevăd necesitatea asigurării protecției împotriva abuzului și neglijării a copiilor plasați în serviciu (Standardul 10). În acest sens prestatorul de servicii asigură ca asistenții parentali profesioniști să fie pregătiți și instruiți pentru îngrijirea copiilor care au fost victime ale unei forme de neglijare sau abuz; depistarea și raportarea semnelor de abuz; aplicarea adecvată a măsurilor educative față de copil și inadmisibilitatea folosirii oricăror forme de abuz și neglijare. Asistentul parental profesionist are dreptul de a refuza, în caz de incompatibilitate, acceptarea unui anumit copil în plasament, decizia lui urmând să fie respectată de prestatorul de servicii și Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate. În cazul unei reclamații sau suspiciuni de abuz sau neglijare, prestatorul de servicii efectuează o evaluare a riscului posibil pentru toți copiii plasați în familia respectivului asistent parental profesionist. Această evaluare servește drept temei pentru decizia de a menține sau nu copiii în plasament. Orice reclamație despre abuz sau neglijare față de copil este investigată. În procesul de evaluare și investigare, prestatorul de servicii oferă asistentului parental profesionist și tuturor copiilor care locuiesc cu el

⁶⁶ Regulamentul casei de copii de tip familial, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.937 din 12.07.2002, cu modificări și completări în redacția aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.614 din 06.07.2010, //Monitorul Oficial 124-125/708, 20.07.2010.

⁶⁷ Standardele minime de calitate pentru casele de copii de tip familial, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.812 din 02.07.2003, //Monitorul Oficial 149-152/863, 18.07.2003

Standardul 10. Copilul va fi protejat de orice formă de abuz, neglijare și exploatare.

Modalități de realizare a standardului: Se asigură protecția copilului împotriva abuzurilor: fizic, financiar sau material, psihologic sau sexual, neglijență, discriminare, tratament inuman sau umilitor - abuzuri comise fie cu premeditate, fie din neștiință sau ignoranță. Părintele-educator este capabil să recunoască semnele de abuz, modalitatea de a se comporta cu copiii abuzați. Se acordă o atenție specială copiilor care au fost implicați în situații de abuz; se evaluează fiecare caz în parte și se stabilesc măsurile care se impun. Copilul, în acest caz, poate fi plasat în altă C.C.T.F. Se interzice utilizarea pedepselor corporale și orice fel de abuz din partea părinților-educatori. Se ține o evidență documentară a cazurilor de abuz sau neglijare. Se raportează în scris despre orice caz de fugă a copilului/adolescentului; se analizează cauzele care au determinat aceasta și măsurile care se impun.

⁶⁸ Monitorul Oficial 1-2/1, 13.01.2009.

consultanță și sprijinul oportun. Odată cu finalizarea evaluării și investigării, Comisia reexaminează aprobarea asistentului parental profesionist.

Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a centrelor de reabilitare a victimelor violenței în familie⁶⁹ aprobat prin HG nr.129 din 22.02.2010, prevede ca și obiectiv pentru Centrul acordarea pe un termen nu mai mare de 3 luni, în mod gratuit a serviciilor sociale specializate, în conformitate cu standardele minime de calitate persoanelor asistate (persoane victime ale violenței - cuplul mamă-copil/copii, tată-copil/copii, plasarea individuală a copiilor nefiind admisă), prin elaborarea, în comun cu beneficiarul, a planului individual de protecție împotriva oricărei forme de intimidare, discriminare, abuz și exploatare; sprijină cuplul părinte-copil/copii în vederea dezvoltării autonomiei care ar favoriza reintegrarea acestuia în familie și/sau comunitate. Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate victimelor violenței în familie, condamnă violența în familie în toate formele sale. Victimele care solicită ajutorul Centrului de reabilitare nu trebuie să ofere probe ale violenței la care au fost supuse. Este important să li se acorde încredere și să fie tratate fără idei preconcepute. Personalul trebuie să fie instruit pentru a asigura confidențialitate și respectarea eticii profesionale. Nici o informație nu trebuie să fie transmisă în exterior de către personalul Centrului fără consimțământul beneficiarului. Excepție fac doar cazurile în care viața și sănătatea beneficiarului sunt în pericol (tentative de sinucidere, abuzarea copiilor de către beneficiari, etc.)⁷⁰. Beneficiarul Centrului trebuie să se bucure de protecție împotriva abuzurilor din partea personalului. Beneficiarii sunt încurajați să sesizeze orice formă de abuz din partea personalului, altor persoane din Centru și din afara lui. Managerul Centrului ia măsurile imediate de protecție și asistență necesare beneficiarului și aplică sancțiuni personalului care utilizează forme de abuz față de beneficiari. Situațiile de abuz sunt consemnate în procese-verbale⁷¹.

Cerințe privind neadmiterea abuzului și violenței în privința beneficiarilor de asistență socială sunt prevăzute și în alte acte relevante⁷².

⁶⁹ Monitorul Oficial 30-31/176, 26.02.2010.

⁷⁰ Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate victimelor violenței în familie, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1200 din 23.12.2010, //Monitorul Oficial 259-263/1320, 31.12.2010).

⁷¹ Ibidem, Standardului XVI.

⁷²-Standardele minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.432 din 20.04.2007, //Monitorul Oficial 60-63/468, 04.05.2007//, interzic specialiștilor să utilizeze bătaia sau orice altă formă agresivă ca metodă de disciplinare a copilului. Responsabil de examinarea în regim de urgență a cazurilor de abuz sau de neglijare constatate în instituție este directorul instituției;

- Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate în cadrul centrelor maternale, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1019 din 02.09.2008, //Monitorul Oficial 171-173/1028, 12.09.2008, stabilesc necesitatea de a asigura în centrele maternale a procedurilor de prevenire, identificarea, semnalare, evaluare și soluționare a cazurilor de violență și abuz asupra cuplului mamă-copil. Copiii și mamele sunt încurajați să

Cadrul juridic național conține unele norme juridice orientate spre protecția copilului în cadrul procesului de învățământ.

Potrivit Legii învățământului⁷³, în instituțiile de învățământ de toate gradele se respectă drepturile și libertățile elevilor și studenților. Legea menționată interzice pedepsele corporale, precum și aplicarea sub orice formă a metodelor de violență fizică sau psihică în instituțiile de învățământ. Copiii se bucură de protecție contra oricăror forme de abuz (fizic, emoțional/psihologic, sexual) și la frecventarea Centrelor Comunitare de Dezvoltare Timpurie a Copiilor de 3-(6)7 ani, care reprezintă instituții publice de învățământ preșcolar, ce oferă servicii educaționale permanente copiilor care nu frecventează instituțiile preșcolare⁷⁴.

Pentru asigurarea respectării de către cadrele didactice a restricțiilor, prevăzute de Legea învățământului, la aplicarea pedepselor corporale copiilor, în Codul Muncii s-a stabilit că aplicarea chiar și o singură dată, de către un cadru didactic a violenței fizice sau psihice față de discipoli, poate constitui motiv pentru desfacerea din inițiativa angajatorului a contractului individual de muncă⁷⁵.

Trebuie de menționat, însă, că aceste măsuri sunt insuficiente, pentru a asigura protecție efectivă copiilor în timpul procesului de studii, având în vedere că constatarea încălcărilor și sancționarea disciplinară a cadrelor didactice se realizează în cadrul sistemului de învățământ, de persoane care fac parte din acest sistem.

sesizeze orice formă de abuz din partea personalului, altor persoane din Centru și din afara lui. Cazurile suspectate sau identificate de abuz se raportează directorului Centrului, care ia măsuri imediate de protecție și aplică sancțiuni personalului care utilizează forme de abuz față de copil, mamă, alte persoane (Standardul 15);

- Standardele minime de calitate pentru serviciile sociale prestate în centrele de zi pentru copii cu dizabilități, aprobate prin Hotărâre Guvernului nr.824 din 04.07.2008, //Monitorul Oficial 122-124/831, 11.07.2008// Standardul 25 și Standardele minime de calitate pentru serviciile sociale prestate în centrele de plasament pentru copii cu dizabilități, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.823 din 04.07.2008, //Monitorul Oficial 122-124/ 830, 11.07.2008, Standardul 9 și Standardul 26, interzic în privința copilului orice formă de pedeapsă fizică (agresare fizică, privare de hrană sau de alte bunuri etc.) sau psihică (umilire, izolare, intimidare, șantaj, agresare verbală), iar sancțiunea aplicată copilului va fi justificată din punct de vedere pedagogic, ea având rolul de conștientizare a greșelii. Totuși actele menționate admit în continuare prevederi despre posibilitatea administrației centrelor de a decide restricționarea libertății de mișcare a copilului, cazurile de aplicare a acestor măsuri fiind consemnate în registru de evidență a reclamațiilor și protecție împotriva abuzurilor.

- Standardele minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copilului din Centrul de plasament temporar, aprobate prin HG nr.450 din 28.04.2006 //Monitorul Oficial 75-78/522, 19.05.2006//;

- Regulamentul-cadru privind organizarea și funcționarea serviciului social "Casă comunitară" și a standardelor minime de calitate, aprobate prin Hotărârea guvernului nr.936 din 08.10.2010, //Monitorul Oficial 202-205/1030, 15.10.2010, Standardul 13 și Standardul 14.

⁷³ Art.57 al Legii învățământului nr.547 din 21.07.1995, //Monitorul Oficial 62-63/692, 09.11.1995.

⁷⁴ Regulamentul de organizare și funcționare a Centrului Comunitar de Dezvoltare Timpurie a Copiilor de 3-(6)7 ani, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.567 din 10.09.2009, //Monitorul Oficial 144-147/631, 18.09.2009.

⁷⁵ Art.86, art.301 din Codul muncii al Republicii Moldova, Legea nr.154 din 28.03.2003, //Monitorul Oficial 159-162/648, 29.07.2003.

Lipsește pârghiile eficiente de intervenție din afara sistemului de învățământ. Pentru aceasta este necesar de prevăzut în legea materială reglementări exprese contra maltratărilor, molestării, acțiunilor abuzive, tratamentului discriminatoriu din partea profesorilor și altor funcționari ai sistemului de învățământ, precum și măsurile de sancționare contravențională și penală pentru încălcarea normelor materiale.

În altă ordine de idei, trebuie de menționat că legislația învățământului nu conține reglementări referitoare la condițiile de admisibilitate și restricțiile pentru ocuparea funcțiilor care oferă contactul permanent cu copiii, proceduri de monitorizare și evaluare periodică a capacităților de lucru cu copiii (de altfel această stare de fapt este caracteristică și pentru personalul altor instituții care sunt preocupate de asistența și îngrijirea copiilor).

Se constată și lipsa unor reglementări, capabile să asigure protecția elevilor contra actelor de violență din partea semenilor, atât în cadrul, cât și în afara școlii, rolul și activitatea corpului didactic în curmarea acestui flagel.

Legea privind azilul în Republica Moldova⁷⁶ atribuie în sarcina autorităților competente să asigure minorilor victime ale oricărei forme de abuz, neglijență, exploatare, tortură, tratament inuman sau degradant, ori care au suferit de pe urma conflictelor armate, accesul la serviciile necesare de reabilitare, asistență medicală complexă adecvată și consiliere calificată.

Mecanismul de protecție a copilului împotriva abuzului și violenței nu poate fi desăvârșit și eficient în lipsa unor măsuri de sancționare pentru nerespectarea restricțiilor stabilite prin lege. Pentru comiterea actelor de abuz și violență legislația națională stabilește după caz răspundere disciplinară, civilă, contravențională și penală.

Mai sus s-a menționat despre răspunderea disciplinară prevăzută de Codul muncii, inclusiv până la desfacerea contractului de muncă, aplicată cadrelor didactice pentru abuz și/sau violență, comise chiar și o singură dată, în privința discipolilor.

Codul muncii, însă, nu prevede expres desfacerea contractului de muncă pentru comiterea în privința copilului a abuzului și/sau violenței și de către alți specialiști aflați în contact cu copilul, aceștea urmând a fi pedepsiți pentru rele tratamente în condiții generale. Este adevărat că art.86 lit.m) Codul muncii permite desfacerea contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului, ca măsură de pedeapsă disciplinară, pentru comiterea de

⁷⁶ Legea privind azilul în Republica Moldova nr.270 din 18.12.2008, art.66, //Monitorul Oficial 53-54/145, 13.03.2009.

către salariatul care îndeplinește funcții educative a unei fapte imorale incompatibile cu funcția deținută. În acest caz va fi necesar de probat faptul că personalul instituțiilor prestatoare de servicii sociale sau personalul instituțiilor medicale, etc., îndeplinește funcții educative.

Răspunderea civilă poate surveni pentru persoana care acționează față de altă persoană în mod ilicit, cu vinovăție. În astfel de cazuri vinovatul este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune. Prejudiciul cauzat prin fapte licite sau fără vinovăție se repară numai în cazurile expres prevăzute de lege⁷⁷.

Prejudiciul cauzat de un minor care nu a împlinit vârsta de 14 ani se repară de părinții (adoptatorii) sau de tutorii lui dacă nu demonstrează lipsa vinovăției lor în supravegherea sau educarea minorului. Dacă minorul care nu a împlinit 14 ani a cauzat prejudiciul când se afla sub supravegherea unei instituții de învățământ, de educație sau instituții curative, acestea răspund pentru prejudiciul cauzat dacă nu demonstrează că el s-a produs nu din vina lor. Obligația părinților (adoptatorilor), tutorilor, a instituțiilor de învățământ, de educație, a instituțiilor curative de a repara prejudiciul cauzat de un minor nu încetează odată cu atingerea majoratului acestuia sau odată cu dobândirea unor bunuri suficiente pentru repararea prejudiciului⁷⁸.

Minorul între 14 și 18 ani răspunde personal pentru prejudiciul cauzat, potrivit regulilor generale. În cazul în care minorul între 14 și 18 ani nu are bunuri sau venituri suficiente pentru repararea prejudiciului cauzat, acesta trebuie reparat, integral sau în partea nereparată, de către părinți (adoptatori) sau curator dacă nu demonstrează că prejudiciul s-a produs nu din vina lor. Obligația părinților (adoptatorilor) sau curatorului de a repara prejudiciul cauzat de un minor între 14 și 18 ani încetează în cazul în care autorul prejudiciului a atins majoratul sau acesta dobândește bunuri sau venituri suficiente pentru repararea prejudiciului⁷⁹.

În caz de vătămare a integrității corporale sau de altă vătămare a sănătății, autorul prejudiciului are obligația să compenseze persoanei vătămate salariul sau venitul ratat din cauza pierderii sau reducerii capacității de muncă, precum și cheltuielile suportate în

⁷⁷ Art.1398 din Codul civil. Cartea a treia - Obligațiile (art.512-1431), Legea nr.1107 din 06.06.2002, //Monitorul Oficial 82-86/661, 22.06.2002.

⁷⁸ Codul civil, art.1406.

⁷⁹ Codul civil, art.1407.

legătură cu vătămarea sănătății – de tratament, de alimentație suplimentară, de protezare, de îngrijire străină, de cumpărare a unui vehicul special, de reciclare profesională etc⁸⁰.

Părinții (adoptatorii), tutorii sau curatorii, precum și organizațiile care au reparat prejudiciul cauzat de un minor, nu au drept de regres împotriva acestuia⁸¹.

Culpa gravă a persoanei vătămate nu constituie temei de reducere a despăgubirii în cazurile în care prejudiciul a fost cauzat unui minor care nu a împlinit vârsta de 14 ani⁸².

Compensarea cheltuielilor ce vor fi suportate din cauza vătămării integrității corporale sau altei vătămări a sănătății poate fi stabilită cu anticipație, în baza avizului organului medical abilitat, inclusiv pentru achitarea prealabilă a serviciilor și bunurilor necesare, ca foaie la sanatoriu, bilete de călătorie, mijloace speciale de transport etc. La cererea persoanei îndreptățite, instanța de judecată poate stabili, dacă există motive întemeiate, ținând cont de posibilitățile persoanei responsabile, achitarea despăgubirilor în formă de plată unică pentru o perioadă de cel mult 3 ani⁸³.

În cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral (suferințe psihice sau fizice) prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de legislație, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin echivalent bănesc, determinând mărimea compensației pentru prejudiciu moral în funcție de caracterul și gravitatea suferințelor psihice sau fizice cauzate persoanei vătămate, de gradul de vinovăție al autorului prejudiciului și de măsura în care această compensare poate aduce satisfacție persoanei vătămate⁸⁴.

Codul contravențional⁸⁵ stabilește pedeapsă contravențională pentru:

- vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale, maltratarea, aplicarea de lovituri, alte acțiuni violente care au provocat dureri fizice, dereglare de scurtă durată a sănătății sau o pierdere neînsemnată, dar stabilă, a capacității de muncă⁸⁶;
- împiedicarea neîntemeiată a unuia dintre părinți (a ambilor părinți) să comunice cu copilul ori să ia parte la educarea lui, precum și împiedicarea copilului să comunice cu bunicii, frații și surorile⁸⁷;

⁸⁰ Ibidem, art.1418.

⁸¹ Codul civil, art.1415.

⁸² Ibidem, art.1417.

⁸³ Ibidem, art.1420.

⁸⁴ Codul civil, art.art.1422,1423.

⁸⁵ Codul contravențional al Republicii Moldova, Legea nr.218 din 24.10.2008, Monitorul Oficial 3-6/15, 16.01.2009.

⁸⁶ Codul contravențional, art.78.

Potrivit art.16 Cod contravențional, este pasibilă de răspundere contravențională persoana cu capacitate de exercițiu care a împlinit vârsta de 18 ani, cu excepția contravențiilor prevăzute de art.228-245 și 263-311, pentru comiterea cărora răspunderea survine de la 16 ani. Astfel, pentru comiterea acțiunilor violente prevăzute la art.78 Cod contravențional minorii nu sunt pasibili de răspundere contravențională.

-necomunicarea autorității tutelare de către persoana cu funcție de răspundere și de către alte persoane despre existența unui pericol pentru viața ori sănătatea copilului sau despre încălcarea drepturilor și intereselor lui legitime⁸⁸;

-încălcarea de către persoanele cu funcție de răspundere din instituțiile curative, de instruire, de asistență socială și din alte instituții similare a termenului de 3 zile pentru comunicare autorității tutelare despre copiii rămași fără îngrijire părintească care pot fi transmiși ulterior spre adopție sau sub tutelă (curatelă) pentru îngrijire și educare; prezentarea de date false despre copilul rămas fără îngrijire părintească de către persoana cu funcție de răspundere de la casa (secția) de naștere, de la instituția curativă, de profilaxie sau de alt gen⁸⁹;

-aducerea minorului la starea de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe, iar în calitate de circumstanță agravantă aceleași acțiuni săvârșite de părinți sau de persoanele care îi înlocuiesc, sau de persoanele față de care minorul se află în raport de subordine⁹⁰;

-comercializarea către minori a produselor din tutun și a băuturilor alcoolice⁹¹.

În privința persoanelor cu funcții de răspundere, Codul contravențional prevede răspundere pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu, adică folosirea intenționată a situației de serviciu într-un mod care contravine drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei fizice (copilului), dacă fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii.

Comiterea actelor abuzive sau violente cu pericol social sporit în privința copilului, atrage sancțiune penală. Codul penal⁹² prevede pedeapsă pentru:

-omor⁹³;

-vătmarea gravă sau medie a integrității corporale sau a sănătății⁹⁴;

- privațiunea ilegală de libertate cu bună-știință asupra unui minor⁹⁵;

-sclavia și condițiile similare sclaviei⁹⁶;

-internarea ilegală într-o instituție psihiatrică⁹⁷;

⁸⁷ Ibidem, art.64.

⁸⁸ Codul contravențional, art.65.

⁸⁹ Ibidem, art.66.

⁹⁰ Ibidem, art.88.

⁹¹ Ibidem, art.91.

⁹² Codul penal al Republicii Moldova (în vigoare din 24.05.2009, republicat), Legea nr.985 din 18.04.2002, //Monitorul Oficial 128-129/1012, 13.09.2002.

⁹³ Ibidem, art.art.145,146.

⁹⁴ Ibidem, art.art. 151,152,156.

⁹⁵ Ibidem, art.166.

⁹⁶ Ibidem, art.167.

⁹⁷ Ibidem, art.169.

- abuz sexual, manifestat sub formă de viol, acțiuni violente cu caracter sexual, hărțuire sexuală, acțiuni perverse, incest⁹⁸;
- violența în familie⁹⁹;
- divulgarea secretului adopției și abuzul părinților și altor persoane la adopția copiilor¹⁰⁰;
- scoaterea ilegală a copiilor din țară¹⁰¹;
- atragera minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale; atragerea minorilor la consumul ilegal de droguri, medicamente și alte substanțe cu efect narcotizant¹⁰²;
- abuzul de putere sau abuzul de serviciu comis de către o persoană cu funcție de răspundere¹⁰³; abuzul de serviciu comis de către o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală¹⁰⁴.

Infracțiunea săvârșită cu bună știință în privința unui minor sau prin intermediul minorilor, se consideră de Legea penală ca fiind săvârșită în circumstanțe agravante, fapt care permite aplicarea pedepsei maxime prevăzute de sancțiunea articolului corespunzător al legii penale¹⁰⁵.

2.2. Copilul victimă a neglijării.

În perioada anului 2010 în Republica Moldova s-au născut 40.476 copii vii. Imediat după naștere au fost abandonați în instituțiile medicale 48 copii, instituționalizați ulterior în Centrele pentru copii de vârstă fragedă.

Din numărul total de nașteri înregistrate, 336 nașteri au fost înregistrate tardiv, adică după 3 luni, până la 1 an, iar 536 nașteri au fost înregistrate peste termenul de 1 an.

Atât timp cât rămâne neînregistrat, copilul este lipsit de dreptul la nume, de dreptul la asistența medicală gratuită, de dreptul la asistența socială, practic acesta nu are personalitate juridică. Potrivit Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, în anul 2010 au beneficiat de indemnizații unice la nașterea copilului 12 524 persoane asigurate.

Spre regret, oficiile de stare civilă deseori nu anunță organele de poliție despre încălcarea de către părinți a termenului de depunere a declarației de naștere a copilului, în

⁹⁸ Codul penal, art.art.171,172,173,175,201.

⁹⁹ Ibidem,art.201¹.

¹⁰⁰ Ibidem, art.art.204, 205.

¹⁰¹ Ibidem, art.207.

¹⁰² Ibidem, art.art.208, 209.

¹⁰³ Ibidem, art.327.

¹⁰⁴ Ibidem, art.335.

¹⁰⁵ Ibidem, art.art.77, 78.

vederea organizării investigațiilor și, după caz, a sancționării lor.

Potrivit informației Ministerului Educației, către data de 01.10.11 pe teritoriul republicii erau neșcolarizați 165 copii, dintre care 30 de copii din clase I-IV, iar 135 copii din clasele V-IX. Printre cauzele neșcolarizării copiilor se constată vulnerabilitatea și instabilitatea familiei, modul cum sunt tratați elevii în școală, etc.

Practic în toate instituțiile de învățământ preuniversitar frecvența elevilor este mai redusă în perioada lunilor de toamnă și de primăvară, datorită implicării copiilor la lucrările agricole de toamnă și respectiv de primăvară în gospodăriile proprii.

În Republica Moldova circa douăsprezece mii de copii se aflau în internate și case de copii. Guvernul și-a propus reducerea numărului acestora, în cadrul reformei instituțiilor rezidențiale¹⁰⁶. În trei ani de reformă au fost închise 6 școli internat și peste 2000 copii instituționalizați au fost integrați în familii biologice, extinse sau adoptive. În internate și case de copii la situația anului 2010 mai rămăneau circa 10 mii de copii. Reforma în acest domeniu este, însă, dificilă deoarece țara noastră se confruntă cu o problemă gravă - migrația în masă a populației.

În anul 2011 în țară au fost dezinstituționalizați circa 700 copii, cu plasarea acestora în familia biologică sau cea extinsă și plasați în instituțiile rezidențiale circa 1470 copii. În același timp, autoritățile abilitate din țară au plasat în centrele comunitare și/sau centre de zi circa 783 copii, în case de copii de tip familial au plasat 217 copii. De îngrijirea asistentului parental profesionist au beneficiat 168 copii.

Către finele anului 2011 la evidența organelor de asistență socială și protecție a familiei și a asistenților sociali comunitari se aflau circa 25.000 copii proveniți din familii social-vulnerabile sau familii monoparentale și circa 42.000 copii, care au un părinte sau ambii părinți plecați la muncă peste hotarele țării¹⁰⁷. Din numărul copiilor rămași temporar fără îngrijirea/supravegherea părintească, doar circa 4.000 copii aveau asupra lor instituită tutela.

Republica Moldova a început să abordeze în plan juridic problema copiilor care rămân fără îngrijirea părintească datorită migrației de muncă a părinților, abia din anul 2008.

Întru executarea Hotărârii Guvernului RM nr.290 din 15.04.2009 de aprobare a regulilor de eliberare a certificatului de luare la evidență a copilului rămas în țară, al cărui părinte/tutore, care este cetățean al RM, se angajează provizoriu la muncă în străinătate, pe parcursul anului 2011 în țară au fost eliberate circa 194 de certificate. Discrepanța dintre

¹⁰⁶ Prin Hotărârea Guvernului nr.784 din 09.07.2007 a fost aprobat Strategia Națională și Planul de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copiilor pe anii 2007-2012.

¹⁰⁷ Potrivit datelor înregistrate de MAI pentru anul 2011, numărul copiilor rămași temporar fără supraveghere, în legătură plecarea unuia sau ambilor părinți la muncă peste hotare, depășește cifra de 88 mii.

numărul certificatelor eliberate și numărul copiilor rămași fără îngrijirea părintească în legătură cu plecarea părinților la muncă peste hotare se datorează iresponsabilității și nihilismului juridic al părinților, faptului că un număr mare de oameni pleacă ilegal la muncă peste hotare, precum și imperfecțiunii cadrului juridic. Bunăoară, potrivit pct.1 al hotărârii de Guvern menționate, organele de asistență socială și protecție a familiei înregistrează și eliberează certificate privind luarea la evidență a copilului, doar la solicitarea părintelui/tutorelui (curatorului).

2.3.1. Modalitățile de neglijare a copilului în cadrul familiei și în afara ei

Neglijarea copilului reprezintă omisiunea voluntară sau incapacitatea persoanei care are responsabilitatea creșterii, îngrijirii sau educării copilului (părintele sau îngrijitorul) de a-și onora obligațiile, fapt prin care pune în pericol viața, integritatea fizică și morală, dezvoltarea, sănătatea fizică sau psihică a copilului.

Cele mai frecvente modalități de neglijare sunt:

1. **Neglijarea fizică.** Neglijarea fizică constă în abținerea părintelui sau îngrijitorului de a asigura copilului nevoile fiziologice de hrană, băutură, somn, îmbrăcăminte, adăpost; lăsarea copilului de vârstă fragedă fără supraveghere permanentă.
2. **Abandonul.** Abandonul copilului reprezintă acțiunea sau inacțiunea părintelui sau îngrijitorului, care se manifestă prin lăsarea copilului fără îngrijire pentru o perioadă nedeterminată și/sau în circumstanțe care-i pot prejudicia viața sau sănătatea.
3. **Neglijarea educațională.** Neglijarea educațională constă în interzicerea sau neasigurarea accesului efectiv a copilului la procesul instructiv-educativ. Neglijarea educațională poate surveni atât din partea familiei, cât și din partea personalului didactic.
4. **Neglijarea medicală.** Neglijarea medicală reprezintă inacțiunea părinților sau persoanelor care au în grijă copii de a acorda tratamentul medical prescris unui copil, fără de care minorul este expus riscului de sănătate; refuzul de a duce copilul la control medical, la solicitarea medicului ori în caz de îmbolnăvire a copiilor, sau dacă poate fi periclitată recuperarea abilităților copilului (refuzul de serviciile specialistului logoped, etc.). Neglijare medicală se consideră și inacțiunile voluntare sau involuntare ale corpului medical de a acorda asistența și tratamentul necesar, fără de care copilul este expus riscului de sănătate sau chiar deces.

5. **Expunerea la substanțe dăunătoare.** Expunerea la substanțe dăunătoare se manifestă prin expunerea copilului la fumatul pasiv sau oferirea accesului la medicamente, alcool, substanțe otrăvitoare sau alte substanțe care, fiind consumate, pot pune în pericol sănătatea sau viața copilului.

2.3.2. Cadrul legal privind protecția copilului victimă a neglijării

Pornind de la constatarea că neglijarea în esență reprezintă o varietate a abuzului, devine evident că un șir de acte sau norme juridice, care fac parte din cadrul legal de asigurare a protecției copilului contra abuzului și violenței, se regăsesc și în calitate de componente ale cadrului legal de protecție a copilului contra neglijării.

Prin urmare, chiar dacă în acest compartiment vor fi elucidate unele acte și norme juridice despre care s-a menționat în capitolele precedente, aici ele vor fi prezentate în aspect relevant tematicii abordate, adică evidențiind importanța lor în calitate de instrument de protecție a copilului victimă a neglijării.

Reiterăm, că potrivit Constituției Republicii Moldova, părinții au îndatorirea de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor, iar statul facilitează prin toate măsurile îndeplinirea obligațiilor ce revin familiei, asigură regimul special de asistență copiilor aflați în dificultate în realizarea drepturilor lor¹⁰⁸.

Pentru realizarea acestui deziderat constituțional, cadrul juridic național trebuie să asigure suport regulatoriu necesar pentru:

- acordarea sprijinului necesar familiei să-și realizeze sarcinile de îngrijire, educare și instruire a copiilor;
- instituirea remediilor eficiente de influență asupra părinților care nu-și onorează corespunzător obligațiile;
- asistență socială necesară pentru un trai decent copiilor lipsiți de îngrijirea părintească.

Legea privind drepturile copilului prevede în art.18 că, ambii părinți, în egală măsură, sau persoanele subrogatorii legale poartă răspunderea principală pentru dezvoltarea fizică, intelectuală, spirituală și socială a copilului, ținând cont în primul rând de interesele acestuia.

¹⁰⁸ Art.48-50 din Constituția Republicii Moldova.

Părinții sau persoanele subrogatorii legale poartă răspundere juridică pentru lipsa de supraveghere permanentă a copiilor de vârstă fragedă și preșcolară.

Astfel, lipsa de supraveghere permanentă a copiilor constituie nu altceva decât un act de neglijare a copilului. Cadrul juridic, însă, nu dispune de pârghii eficiente de combatere a acestor inacțiuni partea părinților sau altor persoane împuternicite prin lege.

Confirmă acest lucru și Concepția națională privind protecția copilului și a familiei¹⁰⁹, care constata creșterea numărului copiilor abandonați, neglijați, precum și faptul că sistemul public de protecție socială oferă soluții bazate preponderent pe asistența instituționalizată.

Pentru asigurarea la nivel național a protecției copiilor, prevenirii situațiilor de intrare a lor în dificultate au fost elaborate mai multe acte legislative și normative, perfecționarea în plan regulatoriu a unor domenii constituind o preocupare de viitor.

Bunăoară, în Planul național de acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva copilului pentru perioada 2009-2011, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1344 din 01.12.2008, este preconizată revizuirea cadrului legal privind decăderea din drepturile părintești a părinților; elaborarea criteriilor de identificare a situațiilor de neglijare a copiilor, etc.¹¹⁰.

Totuși, acționând în spiritul standardelor internaționale, statul își vede sarcina prioritară în a oferi sprijinul necesar familiei pentru a o ajuta să-și îndeplinească obligațiile ce-i revin. În acest scop au fost elaborate un șir de acte normative pentru oferirea asistenței sociale persoanelor vulnerabile.

În conformitate cu Legea asistenței sociale¹¹¹ asistența socială se acordă sub formă de prestații în bani (alocații, compensații, indemnizații etc.) sau prestații în natură și servicii sociale. Potențialii beneficiari de asistență socială (familiile fără venituri sau cu venituri mici; familiile monoparentale cu copii; alte categorii de persoane și familii aflate în dificultate), au dreptul la alegerea liberă a formelor de asistență socială, în baza cererii depuse la autoritatea administrației publice locale.

În scopul acordării sprijinului financiar familiilor cu copii și prevenirii riscului de intrare în dificultate a copiilor, a fost adoptat Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a

¹⁰⁹ A fost aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.51 din 23.01.2002, Monitorul Oficial 17-19/121, 31.01.2002.

¹¹⁰ Pct.21 din Planul național de acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva copilului pentru perioada 2009-2011, Monitorul Oficial 218-220/1362, 09.12.2008.

¹¹¹ Art.7-9 ale Legii asistenței sociale nr.547 din 25.12.2003, Monitorul Oficial 42-44/249, 12.03.2004.

indemnizațiilor adresate familiilor cu copii¹¹², prin care au fost instituite următoarele prestații bănești:

- a) indemnizația unică la nașterea copilului;
- b) indemnizația lunară pentru creșterea/îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani - în cazul persoanelor asigurate și a vârstei de 1,5 ani - în cazul persoanelor neasigurate.

Constituind în sine un document important care oferă suport financiar din partea statului pentru familiile cu copii, actul normativ menționat impune, totuși, anumite condiții care pot fi apreciate ca fiind în defavoarea beneficiarului. Astfel, potrivit pct.6 al Regulamentului, cuantumul indemnizațiilor unice și al indemnizației lunare pentru creșterea/îngrijirea copilului se stabilește în mărimea în vigoare la data nașterii copilului.

Referită la plata indemnizației unice la nașterea copilului, această condiție mai poate fi acceptată ca și motivație pentru părinți, cât mai repede să înregistreze la OSC nașterea copilului. Atunci, însă, când este vorba despre cuantumul indemnizației lunare pentru creșterea/îngrijirea copilului, această condiție este în detrimentul copilului, deoarece crează premise pentru tratare discriminatorie a copiilor, în dependență de data nașterii. Spre exemplu, dacă în noul an cuantumul indemnizației lunare pentru creșterea/îngrijirea copilului este majorat (având în vedere mai mulți factori, inclusiv procentul inflației, capacitatea de cumpărare, etc.), apoi indemnizația pentru luna ianuarie a copilului născut în decembrie anul precedent, va fi mai mică decât indemnizația celui care s-a născut în ianuarie, cheltuielile fiind aceleași, dictate de situația lunii ianuarie.

Cuantumul indemnizației unice la naștere a copilului diferă în dependență de numărul de nașteri. Astfel, în anul 2011 la nașterea primului copil indemnizația constituia suma de 2000 lei, pentru nașterea copilului următor indemnizația constituia suma de 2300 lei.

Cuantumul indemnizației lunare pentru creșterea/îngrijirea copilului de asemenea este diferit, însă deja în dependență de faptul dacă beneficiarul indemnizației este persoană asigurată sau neasigurată.

Astfel, dacă în anul 2008 cuantumul indemnizației lunare pentru persoana asigurată constituia, 20% din baza de calcul stabilită conform articolului 7 al Legii nr.289-XV din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, dar nu mai puțin de 100 lei, iar pentru persoana neasigurată cuantumul indemnizației lunare era de 150 lei, în anul 2011 pentru persoana asigurată cuantumul

¹¹² Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1478 din 15.11.2002, Monitorul Oficial al R.Moldova nr.154-157/1612 din 21.11.2002.

indemnizației lunare era de 30% din baza de calcul stabilită conform articolului 7 al Legii nr.289-XV din 22 iulie 2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, dar nu mai puțin de 300 lei, iar pentru persoana neasigurată cuantumul indemnizației lunare era de 300 lei. Deci, se urmărește o tendință de majorare, dar și de unificare a cuantumului indemnizației, indiferent de statutul de persoană asigurată sau neasigurată a beneficiarului.

Această tendință poate fi apreciată ca fiind pozitivă, în virtutea faptului că, bunăoară, familiile de studenți sau absolvenți ai instituțiilor superioare de învățământ, etc., nu au încă statut de persoană asigurată, respectiv sunt în situația de a beneficia de un suport mai mic de ajutor din partea statului pentru îngrijirea copilului. Prin urmare, majorarea indemnizațiilor pentru persoanele neasigurate și tendința de unificare a cuantumului indemnizației, indiferent de statutul de persoană asigurată sau neasigurată a beneficiarului, poate fi un stimulent în dezvoltarea tinerelor familii.

Mai puțin favorabilă a fost decizia de anulare¹¹³ a indemnizației pentru întreținerea copilului cu vârsta cuprinsă între 1,5/3 și 16 ani persoanelor asigurate și neasigurate, care până în anul 2009 se achita familiilor cu copii în cuantum lunar de 50 lei pentru fiecare copil. Urmare a acestei decizii a avut de câștigat bugetul național, nu și copiii care au depășit vârsta de 3 ani, întreținătorii cărora nu au un venit stabil.

Familiile defavorizate, în care nici un membru adult nu este implicat efectiv în activitate de muncă, inclusiv îngrijește un copil mai mic de 3 ani, beneficiază de dreptul la ajutor social¹¹⁴. Cuantumul lunar al ajutorului social se stabilește ca diferență între venitul lunar minim garantat al familiei și venitul global al acesteia. Venitul lunar minim garantat al familiei reprezintă suma cuantumurilor veniturilor lunare minime garantate, stabilite pentru fiecare membru al acesteia, după cum urmează: pentru solicitant în cuantum de 100%, pentru fiecare alt membru adult al familiei în cuantum de 70%, iar pentru fiecare copil în cuantum de 50%. Nivelul venitului lunar minim garantat se stabilește anual prin Legea bugetului de stat. Modul de stabilire și plată a ajutorului social se stabilește în condițiile legislației¹¹⁵. Considerăm că cuantumul de 50% stabilit pentru copil este discriminatoriu și nu poate avea o explicație rezonabilă în situația când cheltuielile pentru întreținerea unui copil nu sunt mai mici, comparativ cu un adult (având în vedere că mărfurile de consum

¹¹³ Indemnizația pentru întreținerea copilului cu vârsta cuprinsă între 1,5/3 și 16 ani persoanelor asigurate și neasigurate a fost exclusă începând cu anul 2010, prin Hotărârea Guvernului nr.19 din 19.01.2010 pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr.1478 din 15 noiembrie 2002, //Monitorul Oficial 8-10/48, 22.01.2010.

¹¹⁴ Legea cu privire la ajutorul social nr.133 din 13.06.2008, //Monitorul Oficial 179/625, 30.09.2008.

¹¹⁵ Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1167 din 16.10.2008, //Monitorul Oficial 189/1173, 21.10.2008.

pentru copii nu diferă cu mult în preț, în schimb acestea sunt cumpărate mai des, în legătură cu creșterea copilului.

Potrivit art.46 al Codului familiei¹¹⁶ drepturile și obligațiile reciproce ale părinților și copiilor rezultă din proveniența copiilor, atestată în modul stabilit de lege. Declarația comună a mamei și tatălui copilului privind paternitatea poate fi depusă la oficiul de stare civilă și până la nașterea copilului¹¹⁷. Dacă copilul este născut din părinți necăsătoriți între ei și în lipsa declarației comune a părinților sau a tatălui copilului, paternitatea se stabilește de către instanța judecătorească în baza declarației unuia dintre părinți, a tutorelui (curatorului) copilului sau a copilului însuși la atingerea majoratului¹¹⁸. Părinții minori necăsătoriți pot recunoaște și contesta paternitatea și maternitatea în baze generale. Părinții minori care nu au atins vârsta de 16 ani pot cere stabilirea paternității pe cale judecătorească¹¹⁹. Copiii născuți în afara căsătoriei au aceleași drepturi și obligații față de părinții și rudele lor ca și cei născui de la persoane căsătorite¹²⁰.

Legea¹²¹ stabilește dreptul copilului să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu ei, cu excepția cazurilor când aceasta contravine intereselor copilului. Dacă copilul este lipsit de grija părinților (aceștia sunt decăzuți din drepturile părintești, declarați incapabili sau dispăruți, precum și în alte cazuri), drepturile copilului la educație sunt asigurate de autoritatea tutelară. Părinții și copiii care locuiesc împreună posedă și folosesc bunurile fiecăruia dintre ei de comun acord. La apariția bunurilor comune ale părinților și copiilor, drepturile de posesie, de folosință și de dispoziție a acestora sunt reglementate de legislația civilă¹²².

Potrivit art.60 al Codului familiei, părinții poartă răspundere pentru dezvoltarea fizică, intelectuală și spirituală a copiilor și au prioritate la educația lor față de oricare alte persoane. Părinții sunt obligați să asigure frecventarea de către copil a școlii până la sfârșitul anului de învățământ în care acesta atinge vârsta de 16 ani. Litigiile dintre părinți privind educația și instruirea copiilor se soluționează de către autoritatea tutelară, iar decizia acesteia poate fi atacată pe cale judecătorească.

Drepturile părinților nu pot fi exercitate contrar intereselor copilului lor. Părinții nu pot prejudicia sănătatea fizică și psihică a copilului. Părinții poartă răspundere, în modul stabilit,

¹¹⁶ Codul familiei, Legea RM nr.1316-XIV din 26.10.2000, Monitorul Oficial 47-48/210, 26.10.2000.

¹¹⁷ Ibidem, art.47.

¹¹⁸ Ibidem, art.48.

¹¹⁹ Ibidem, art.59.

¹²⁰ Ibidem, art.50.

¹²¹ Ibidem, art.51.

¹²² Ibidem, art.57.

pentru exercitarea drepturilor părintești în detrimentul intereselor copilului¹²³. Eschivarea de la exercitarea obligațiilor părintești, inclusiv refuzul luării copilului din maternitate sau dintr-o altă instituție curativă, educativă, dintr-o instituție de asistență socială sau alta similară, refuzul neîntemeiat de a achita plata pensiei de întreținere, alte cazuri de neglijare, când aceasta o cer interesele copilului, poate atrage decăderea părinților din drepturile părintești¹²⁴.

Evident că, o astfel de decizie poate afecta substanțial atât starea părintelui, cât și situația copilului, de aceea decăderea din drepturile părintești, potrivit legii¹²⁵, are loc numai pe cale judecătorească, cu participarea obligatorie a autorității tutelare. Efectele decăderii din drepturile părintești au fost menționate în capitolele precedente.

În conformitate cu art.74 Codul familiei, părinții sunt obligați să-și întrețină copiii minori. Dacă părinții nu participă la întreținerea copiilor, pensia de întreținere se încasează pe cale judecătorească, la cererea unuia dintre părinți, a tutorei copilului sau a autorității tutelare¹²⁶. Persoana care are dreptul la întreținere poate porni o acțiune privind încasarea pensiei de întreținere, indiferent de termenul care a trecut de la momentul apariției dreptului respectiv. Pensia de întreținere se încasează de la data adresării în instanța judecătorească. Pensia de întreținere poate fi încasată pentru perioada anterioară adresării în instanța judecătorească dacă se va stabili că în perioada respectivă s-au întreprins măsuri de acordare a întreținerii, dar debitorul întreținerii s-a eschivat de la plata pensiei¹²⁷.

Pensia de întreținere pentru copilul minor se încasează din salariul și/sau din alte venituri ale părinților în mărime de 1/4 – pentru un copil, 1/3 – pentru 2 copii și 1/2 – pentru 3 și mai mulți copii. Quantumul acestor cote poate fi micșorat sau majorat de instanța judecătorească, ținându-se cont de starea materială și familială a părinților, de alte circumstanțe importante. Dacă încasarea pensiei de întreținere, sub forma unei cote din salariu și/sau alte venituri, este imposibilă, dificilă sau lezează substanțial interesele uneia dintre părți (bunăoară părintele care datorează întreținere copilului său are un salariu și/sau alte venituri neregulate sau fluctuabile ori le primește total sau parțial, în natură, ori nu are venituri), instanța judecătorească poate să stabilească o sumă bănească fixă plătită lunar sau să aplice o altă soluție, pentru a păstra, dacă este posibil, nivelul anterior de asigurare materială a copilului¹²⁸. La atingerea majoratului, copilul va fi eliberat de obligația de a-și

¹²³ Codul familiei, art.62.

¹²⁴ Ibidem, art.67.

¹²⁵ Ibidem, art.68.

¹²⁶ Ibidem, art.74.

¹²⁷ Ibidem, art.98.

¹²⁸ Ibidem, art.76.

întreține părinții decăzuți din drepturile părintești și va putea fi eliberat de obligația de a-și întreține părinții inapți de muncă care necesită sprijin material, dacă instanța judecătorească va stabili că aceștia (părinții) s-au eschivat de la îndeplinirea obligațiilor părintești față de copil¹²⁹.

Pentru copilul minor care a rămas fără ocrotire părintească, pensia de întreținere se plătește tutorelui (curatorului) acestuia, iar dacă copilul se află într-o instituție educativă, curativă, de asistență socială sau altă instituție similară, 50 la sută din pensia de întreținere încasată de la părinți se transferă pe contul instituției respective și se ține evidența pentru fiecare copil în parte, depunerile folosindu-se pentru întreținerea copilului. Restul de 50 la sută se transferă într-un cont deschis pe numele copilului la o instituție financiară¹³⁰.

Patronul este obligat să rețină lunar din salariul și/sau din alte venituri ale debitorului pensia de întreținere din salariul și/sau din alte venituri ale debitorului întreținerii și să o transmită sau să o transfere, din contul acestuia, într-un termen de cel mult 3 zile de la data fixată pentru plata salariului. Reținerea pensiei de întreținere din salariu și/sau din alte venituri în baza contractului privind plata pensiei de întreținere, autentificat notarial, se admite și în cazul când suma reținerilor, în baza contractului și a altor titluri executorii, depășește 50 la sută din salariul și/sau din alte venituri ale debitorului întreținerii.

Art.102 Codul familiei obligă debitorul întreținerii să comunice, în termen de 3 zile, instanței judecătorești despre schimbarea locului său de muncă și/sau a domiciliului, iar patronul să comunice, în termen de 3 zile, instanței judecătorești despre concedierea persoanei debitor al întreținerii. Persoanele care nu respectă prevederile acestui articol sunt trase la răspundere în modul stabilit de legislație¹³¹.

La acest capitol legislația prevede pedeapsă contravențională și materială. Astfel, art.319 Cod contravențional prevede pedeapsă contravențională pentru neîndeplinirea de către debitor a obligației de a comunica schimbarea domiciliului sau a sediului, necomunicarea de către organizație a informației despre concedierea debitorului, precum și despre noul loc de muncă sau despre noul domiciliu¹³².

¹²⁹ Codul familiei, art.80.

¹³⁰ Ibidem, art.77.

¹³¹ În același timp, art.112 Cod de executare prevede că administrația organizației care a efectuat reținerea în baza documentului executoriu este obligată să comunice, în termen **de 5 zile**, executorului judecătoresc și creditorului concedierea debitorului, precum și noul lui loc de muncă sau noul domiciliu dacă acesta este cunoscut, iar debitorul este obligat să comunice, în același termenul despre schimbarea locului de muncă sau a domiciliului, precum și schimbările din componența bunurilor și a veniturilor.

¹³² Articolul 319. Neexecutarea obligațiilor prevăzute de Codul de executare.

Pierderea sau deteriorarea intenționată a documentului executoriu, refuzul sau eschivarea specialistului de la îndeplinirea obligațiilor, neîndeplinirea de către debitor a obligației de a comunica schimbarea domiciliului

Totuși, chiar dacă Codul familiei prevede răspundere pentru necomunicarea informației în termen de 3 zile, răspunderea contravențională poate surveni doar în condițiile încălcării termenului de 5 zile, prevăzut de Codul de executare, datorită faptului că dispoziția art.319 Cod contravențional stabilește responsabilitate pentru neexecutarea obligațiilor prevăzute de Codul de executare.

Părintele debitor poate fi sancționat, după caz și în baza art.63 Cod contravențional (Neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului) sau art.318 Cod contravențional (Neexecutarea hotărârii instanței de judecată).

Patronul suplimentar mai riscă și pedeapsă materială. Astfel, potrivit art.23 Cod de executare¹³³ în cazul când persoanele care nu sunt părți în procedura de executare¹³⁴ nu îndeplinesc prevederile capitolului VIII secțiunea a 2-a a Codului (Secțiunea reglementează modul de urmărire a salariului și a altor venituri ale debitorului) sau în cazul când aceste persoane furnizează informații eronate, creditorul (copilul sau persoana care reprezintă interesele lui n.n.) poate pretinde încasarea de la acestea a sumei ce urma a fi încasată de la debitor, dar nu a fost încasată din vina lor, precum și reparația prejudiciilor cauzate.

Dacă părintele debitor nu are salariu sau alte venituri, ori acestea sunt insuficiente, pensia de întreținere se va încasa din mijloacele bănești depuse în instituțiile financiare sau transmise organizațiilor comerciale și necomerciale, cu excepția cazurilor când aceste mijloace le-au fost transmise în proprietate. Dacă debitorul nu dispune de mijloace bănești, pensia de întreținere se va încasa din contul tuturor bunurilor mobile și imobile ale debitorului care pot fi urmărite¹³⁵.

Dacă restanța la pensia de întreținere a rezultat din culpa persoanei obligate s-o achite în baza hotărârii judecătorești, debitorul va plăti o penalitate în mărime de 0,1 la sută din suma restanței pentru fiecare zi de întârziere¹³⁶.

Plata pensiei de întreținere, în baza hotărârii instanței judecătorești, încetează în cazurile: a) atingerii de către copil a vârstei de 18 ani sau obținerii de către acesta a capacității depline de exercițiu sub vârsta de 18 ani; b) adopției copilului care primește

sau a sediului, necomunicarea de către organizație a informației despre concedierea debitorului, precum și despre noul loc de muncă sau despre noul domiciliu, dacă acestea îi sînt cunoscute,

se sancționează cu avertisment sau cu amendă de la 5 la 10 unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 50 la 100 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere.

¹³³ Codul de executare al Republicii Moldova, Legea nr.443 din 24.12.2004, //Monitorul Oficial 34-35/112, 03.03.2005.

¹³⁴ Potrivit art.43 al Codului de executare, părți în procedura de executare sunt: creditorul și debitorul.

¹³⁵ Codul familiei, art.103.

¹³⁶ Ibidem, art.106.

pensia de întreținere; f) decesului creditorului întreținerii sau al debitorului întreținerii; g) anulării hotărârii judecătorești privind încasarea pensiei¹³⁷.

În cazul decesului întreținătorului, de pensie de urmaș beneficiază copiii până la vârsta de 18 ani sau, dacă își continuă studiile în instituții de învățământ de zi (secundar, mediu de specialitate și superior), până la terminarea acestora, fără a depăși vârsta de 23 de ani¹³⁸.

În cazul pierderii (decesului) întreținătorului care nu îndeplinește condițiile pentru obținerea dreptului la pensie de asigurări sociale de stat, se stabilesc alocații copiilor de până la 18 ani (elevilor și studenților instituțiilor de învățământ secundar, mediu de specialitate și superior, cu excepția învățământului fără frecvență, - până la absolvirea instituției de învățământ respective, însă nu mai mult decât până la împlinirea vârstei de 23 de ani) în cazul în care aceștia nu se află la întreținerea deplină a statului. Alocația pentru copii în cazul pierderii întreținătorului se stabilește în cuantum de 49 lei pentru fiecare copil, dar fără a depăși suma de 98 lei. În cazul pierderii ambilor părinți, cuantumul alocației se dublează¹³⁹.

Pentru îngrijirea copilului bolnav în vârstă de până la 7 ani, potrivit legislației naționale, se eliberează certificat medical mamei sau tatălui, ori altui membru al familiei. Pentru îngrijirea copilului bolnav în vârstă de până la 3 ani certificatul se eliberează de preferință mamei, indiferent de faptul dacă există un alt membru al familiei care l-ar putea îngriji. În cazul tratamentului în spital al copilului în vârstă de până la 7 ani, precum și al copilului cu handicap în vârstă de până la 16 ani, mamei i se eliberează certificat pe întreaga perioadă în care copilul bolnav necesită îngrijire, dar nu mai mult de 30 zile calendaristice¹⁴⁰.

Copilul neglijat în familie poate beneficia de serviciile Centrului Comunitar de Dezvoltare Timpurie a Copiilor de 3-(6)7 ani. Centrul favorizează dezvoltarea fizică, cognitivă, socio-afectivă a acestor copii. Personalul Centrului este responsabil de îngrijirea și dezvoltarea timpurie a copilului în parteneriat cu familia, de asigurare a protecției copiilor contra neglijării¹⁴¹.

Reglementările juridice descrise mai sus au menirea de a sprijini și stimula familia să-și exercite obligațiile de îngrijire a copiilor, prevenirea situațiilor de neglijare a copilului,

¹³⁷ Codul familiei, art.111.

¹³⁸ Art.25 al Legii privind pensiile de asigurări sociale de stat nr.156 din 14.10.1998, //Monitorul Oficial 111-113/683, 17.12.1998.

¹³⁹ Art.9-10 din Legea privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr.499 din 14.07.1999, //Monitorul Oficial 106-108/512, 30.09.1999.

¹⁴⁰ Instrucțiuni privind modul de eliberare a certificatului de concediu medical, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.469 din 24.05.2005, //Monitorul Oficial 77-79/529, 03.06.2005.

¹⁴¹ Regulamentul de organizare și funcționare a Centrului Comunitar de Dezvoltare Timpurie a Copiilor de 3-(6)7 ani, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.567 din 10.09.2009, //Monitorul Oficial 144-147/631, 18.09.2009.

asigurându-i copilului dreptul la un trai decent în familia biologică, cu ambii părinți sau cu unul din ei.

Pe de altă parte, realitatea vieții a impus necesitatea elaborării cadrului juridic capabil să răspundă și cerințelor constituționale care atribuie în sarcină statului să asigure întreținerea, instruirea și educația copiilor orfani și celor lipsiți de ocrotirea părinților.

În acest sens, trebuie de menționat că potrivit art.112 din Codul familiei, în cazurile de deces al părinților, de decădere a lor din drepturile părintești, de abandon, de eschivare de la educația copiilor, de refuz al părinților de a-și lua copiii din instituțiile educative, curative sau din alte instituții, în alte cazuri de lipsă a grijii părintești, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copiilor se pune pe seama autorității tutelare. Autoritățile tutelare au obligația de a depista timpuriu situațiile de risc care pot determina separarea copiilor de părinți, țin evidența copiii rămași fără ocrotire părintească și aleg forma adecvată de protecție a lor, asigurând controlul sistematic, dar nu mai rar decât o dată în 6 luni, asupra condițiilor de întreținere, educație și instruire a acestora.

În scopul prevenirii situațiilor care ar putea determina separarea copiilor de părinți, autoritatea tutelară organizează funcționarea serviciilor de menținere, refacere și dezvoltare a capacității copiilor și a părinților de a depăși astfel de situații. În baza comunicărilor persoanelor cu funcții de răspundere și altor persoane din instituțiile de instruire, curative, de asistență socială și din altele similare, despre copilul rămas fără ocrotire părintească, care trebuie să fie aduse la cunoștința autorității tutelare de la locul aflării copiilor, în termen de 3 zile, autoritatea tutelară, tot în timp de 3 zile de la comunicare, trebuie să efectueze un control al condițiilor de trai ale copilului și, dacă se confirmă lipsa îngrijirii din partea părinților, să emită o decizie privind luarea copilului la evidență, despre care fapt informează în 10 zile autoritatea centrală pentru protecția copilului (Ministerul Muncii Protecției Sociale și Familiei n.n.) și asigură apărarea drepturilor și intereselor lui legitime printr-un plasament provizoriu, admis de lege, până la determinarea formei de protecție adecvate¹⁴².

¹⁴² Codul familiei, art.114, 115.

În același timp, potrivit art.14 din Legea cu privire la serviciile sociale nr.123 din 18.06.2010, Monitorul Oficial 155-158/541,03.09.2010, în scopul asigurării protecției copilului împotriva neglijării, lucrătorii instituțiilor instructiv-educative, medico-sanitare publice, ai celor de prestare a serviciilor sociale, poliției și ai altor organe competente, sunt obligați să informeze neîntârziat, în decurs de 24 de ore (și nu în termen de 3 zile, cum prevede Codul familiei), unitatea de asistență socială de la locul de trai al copilului (și nu autoritatea tutelară, precum indică Codul familiei).

Prevederile menționate ale Codului familiei, spre regret nu oferă mecanismul capabil să asigure intervenția oportună și adecvată a autorităților abilitate pentru protecția copilului neglijat de părinți sau de persoanele substitutive.

Problema, considerăm, în mare parte ține și de actuala formulă a cadrului instituțional existent, însărcinat prin lege să asigure prevenirea și depistarea neîntârziată a cazurilor de neglijare a copilului sau altor situații dificile pentru el.

Potrivit art.113 Codul familiei autoritățile tutelare la nivel local sunt:

- de nivel raional, organele executive ale autorităților administrației publice locale, adică președintele raionului;
- la nivelul localității, autoritățile deliberative, adică Consiliul local.

Aceeași normă a Codului familiei numește în continuare și alți subiecți, deja care *numai exercită* funcțiile de autoritate tutelară:

- la nivelul raionului, secția raională asistență socială și protecție a familiei, Direcția pentru ocrotirea și protecția minorilor din municipiul Chișinău;
- în localități, primarul satului (comunei), orașului (municipiului), secția asistență socială și protecție a familiei din municipiul Bălți.

Astfel, din start apare neclaritate în privința statutului autorității tutelare și a subiectului care *doar* exercită funcția autorității tutelare, unde se termină competența (atribuțiile) organului care exercită funcția autorității tutelare și începe a autorității tutelare propriu-zise.

Altă problemă constă în funcționalitatea mecanismului existent. În special lucrul acesta se vede bine la nivel de localitate. Potrivit legii, în localitate autoritatea tutelară este Consiliul local, care nu are activitate permanentă, iar organul care exercită funcția autorității tutelare este primarul. Luând în considerație competențele și volumul de lucru stabilit de legislație pentru autoritatea tutelară și cel mai important, caracterul permanent și continuu al activității acesteia, pe de o parte, precum și competențele și volumul de lucru stabilit de legislație pentru primar, în afara activității legate de funcțiile autorității tutelate, pe de altă parte, este evident că domeniului respectiv i se rezervează puțin timp, în cel mai bun caz, dacă nu chiar de loc. Iar dacă se va lua în vedere și nivelul de pregătire a multor primari și, generat din aceasta, percepția dâșilor a importanței institutului tutelei și, respectiv, locul acestui institut între prioritățile din agenda primarului, va fi clar de ce la nivel local lipsește cu desăvârșire activitatea atribuită în funcție autorității tutelare sau în cel mai bun caz se realizează epizodic de către sau la insistența colaboratorilor secției raionale de asistență socială și protecție a familiei.

Este necesară modificarea formulei actuale de funcționare a organelor tutelare, atribuind acestei activități caracter permanent și stabil, și asigurând succesiune funcțională, în mod special și în primul rând la nivelul localității. Ca și variantă ar putea fi examinată formula potrivit căreia serviciile tutelare sunt realizate prin intermediul:

- autorității tutelare – în calitate de structură administrativă de decizie;
- instituției tutelare – în calitate de structură executivă.

Cadrul legal stabilește măsuri de protecție a copilului contra neglijării și în afara familiei biologice. Astfel, drepturile și obligațiile de tutore (curator) sunt exercitate exclusiv în interesul minorului aflat sub tutelă (curatelă). Copilul aflat sub tutelă, conform art.145 Codul familiei are dreptul la condiții normale de întreținere, educație și instruire; la pensia de întreținere și la alte plăți sociale; la spațiul locativ ocupat anterior de către părinții lui sau la asigurarea cu spațiu locativ, în modul stabilit (cu regret această normă este declarativă); la comunicare cu părinții și rudele, etc. Tutorele (curatorul) este obligat să se ocupe de educația copilului aflat sub tutela (curatela) sa, să aibă grijă de sănătatea și dezvoltarea fizică, psihică, spirituală și morală a copilului; să asigure frecventarea de către copil a școlii până la sfârșitul anului de învățământ în care acesta atinge vârsta de 16 ani; să locuiască împreună cu copilul aflat sub tutela (curatela) sa. Tutorele (curatorul) este obligat să comunice autorității tutelare informațiile privind starea sănătății, îngrijirea și educația copilului și să ia în considerare recomandările autorității tutelare¹⁴³. Pentru a asigura o protecție mai eficientă copiilor adoptați și celor aflați sub tutelă/curatelă, Statul a instituit pentru acești copii indemnizații lunare în cuantum de 500 lei, care se stabilesc și se achită în modul prevăzut de Guvern¹⁴⁴.

Codul familiei nu prevede expres motivele și condițiile de eliberare a tutorelui sau curatorului de la îndeplinirea obligațiilor. Acest lucru, însă, este prevăzut în Codul civil¹⁴⁵, potrivit căruia tutorele sau curatorul va fi îndepărtat dacă săvârșește un abuz, o neglijență gravă sau fapte care-l fac nevrednic de a fi tutore sau curator, precum și dacă nu-și îndeplinește corespunzător sarcina.

Copiii rămași fără ocrotire părintească în vârstă de până la 14 ani, pot fi plasați pentru întreținere și educație în Casele de copii de tip familial (C.C.T.F). Copiii plasați în casele de

¹⁴³ Codul familiei, art.146.

¹⁴⁴ Regulamentul cu privire la condițiile de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru copiii adoptați și cei aflați sub tutelă/curatelă, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.581 din 25.05.2006, Monitorul Oficial nr. 83-86/624 din 02.06.2006.

¹⁴⁵ Art.46 din Codul civil. Cartea întâi - Dispoziții generale, Legea nr.1107 din 06.06.2002, //Monitorul Oficial 82-86/661, 22.06.2002.

copii de tip familial au aceleași drepturi ca și copiii aflați sub tutelă (curatelă). Preocuparea esențială a părinților-educatori este cea de asigurare a binelui copilului protejându-l, inclusiv de neglijare. Fiecare caz de neglijare se documentează, se analizează cauzele care au determinat această situație. Copilul, după caz, poate fi plasat în altă C.C.T.F¹⁴⁶.

Pentru întreținerea copiilor din casele de copii de tip familial se plătesc indemnizații lunare în modul și cuantumul prevăzute de Guvern¹⁴⁷. Astfel, legislația prevede următoarele norme de asigurare materială a caselor de copii de tip familial, revenind unui copil amplasat:

- alocație anuală de 3000 lei, pentru procurarea inventarului necesar, îmbrăcămintei, încălțăminte, rechizitelor școlare, obiectelor de igienă și medicamentelor, etc.;
- alocație lunară pentru întreținerea copilului de 450 lei;
- alocație lunară destinată compensării mijloacelor financiare necesare pentru deservirea clădirilor, achitarea consumului de gaze, energie termică, procurarea cărbunilor și lemnurilor și altor cheltuieli de gospodărire, compensarea cheltuielilor de energie electrică, telefon, conform facturilor de achitare;
- indemnizație unică de 1000 lei, la împlinirea vârstei de 18 ani pentru fiecare copil care nu învață în instituții de învățământ secundar profesional și superior, ce se virează la contul personal al copilului, deschis în instituțiile bancare.

Reglementări similare se conțin și în privința serviciului de asistență parentală profesionistă pentru copilul aflat în dificultate.

Astfel, Standardele minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1479 din 25.12.2008¹⁴⁸ prevăd necesitatea asigurării protecției împotriva neglijării copiilor plasați în serviciu (Standardul 10). În acest sens prestatorul de servicii asigură ca asistenții parentali profesioniști să fie pregătiți și instruiți pentru îngrijirea copiilor care au fost victime ale unei forme de neglijare; depistarea și raportarea acestor cazuri; aplicarea adecvată a măsurilor educative față de copil și inadmisibilitatea oricăror forme de neglijare. Asistentul parental profesionist are dreptul de a refuza acceptarea copilului în plasament, în caz de incompatibilitate.

În cazul unei reclamații sau suspiciuni de neglijare, prestatorul de servicii efectuează o evaluare a riscului posibil pentru toți copiii plasați în familia respectivului asistent parental profesionist. Această evaluare servește drept temei pentru decizia de a menține sau nu copiii

¹⁴⁶ Standardele minime de calitate pentru casele de copii de tip familial, aprobate prin hotărârea guvernului nr.812 din 02.07.2003, //Monitorul Oficial 149-152/863, 18.07.2003, Standardul 10.

¹⁴⁷ Codul familiei, art.153; Hotărârea Guvernului cu privire la normele de asigurare materială a copiilor orfani și celor rămași fără ocrotire părintească din casele de copii de tip familial nr. 1733 din 31.12.2002, Monitorul Oficial al R.Moldova nr.190-197/1884 din 31.12.2002.

¹⁴⁸ Monitorul Oficial 1-2/1, 13.01.2009.

în plasament. Orice reclamație despre neglijare față de copil este investigată, iar asistentului parental profesionist și tuturor copiilor care locuiesc cu el li se oferă consultanță și sprijin. După finalizarea investigațiilor, Comisia decide re aprobarea asistentului parental profesionist. Copiilor plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă li se acordă alocații în modul și cuantumul prevăzute de Guvern¹⁴⁹.

Neadmiterea oricăror varietăți de neglijare a copiilor-beneficiari de asistență socială constituie una din cerințele primordiale pentru prestatorii de servicii sociale, prevăzute și în alte acte relevante care reglementează modul de organizare și desfășurare a activității în domeniu¹⁵⁰.

Legislația națională prevede răspundere contravențională în baza art.63 Cod contravențional (Neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului)¹⁵¹ pentru unele acte de neglijare fizică și neglijare educațională din partea părinților sau persoanelor care îi înlocuiesc.

Codul penal prevede răspundere penală în baza art.163 Cod penal (Lăsarea în primejdie), care pot încadra acte de neglijare fizică, neglijare medicală, comise de orice persoană care are obligații și posibilități de a acorda ajutorul necesar.

¹⁴⁹ Hotărârea Guvernului cu privire la alocațiile pentru copiii plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă nr. 924 din 31.12.2009 Monitorul Oficial nr.1/2 din 12.01.2010.

¹⁵⁰ Standardele minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.432 din 20.04.2007, Monitorul Oficial 60-63/468, 04.05.2007, stabilesc copilului un mediu de viață sigur și sănătos, care contribuie la dezvoltarea fizică, psihică și emoțională a acestuia. Responsabil de examinarea în regim de urgență a cazurilor de neglijare a copilului constatate în instituție este directorul instituției;

- Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate în cadrul centrelor maternale, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1019 din 02.09.2008, Monitorul Oficial 171-173/1028, 12.09.2008, indică în calitate de beneficiari copilul neglijat sau cuplurile mamă-copil neglijati și urmăresc scopul de a preveni abandonul copilului prin oferirea unui mediu suportiv cuplului mamă-copil, dezvoltarea abilităților parentale ale mamei, etc. Copiii și mamele sunt încurajați să sesizeze orice formă de abuz din partea personalului, altor persoane din Centru și din afara lui. Cazurile suspectate sau identificate se raportează directorului Centrului, care ia măsuri imediate de protecție și aplică sancțiuni personalului;

- Standardele minime de calitate pentru serviciile sociale prestate în centrele de zi pentru copii cu dizabilități, aprobate prin Hotărâre Guvernului nr.824 din 04.07.2008, Monitorul Oficial 122-124/831, 11.07.2008, Standardul 25 și Standardele minime de calitate pentru serviciile sociale prestate în centrele de plasament pentru copii cu dizabilități, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.823 din 04.07.2008, Monitorul Oficial 122-124/ 830, 11.07.2008, Standardul 26, dețin și aplică procedură de protecție a beneficiarilor împotriva neglijării. Personalul dacă identifică situații de neglijare a unui copil de către persoane din Centru sau din afară, au obligația de a înștiința imediat administrația acestuia, care ia măsurile ce se impun;

- Standardele minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copilului din Centrul de plasament temporar, aprobate prin HG nr.450 din 28.04.2006, Monitorul Oficial 75-78/522, 19.05.2006, Standardul 6, prevede ajutor pentru copiii care au suferit drama rupturii de familie, să depășească această stare și să se dezvolte adecvat posibilităților psihofizice;

-Standardele minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1479 din 25.12.2008, //Monitorul Oficial 1-2/1, 13.01.2009, Standardul 10,

¹⁵¹ Codul contravențional al Republicii Moldova, Legea nr.218 din 24.10.2008, //Monitorul Oficial 3-6/15, 16.01.2009.

În același timp, în cadrul juridic nu prevăd careva sancțiuni pentru inacțiuni manifestate prin expunerea copilului la substanțe dăunătoare sau pentru lăsarea copilului fără supraveghere. În astfel de situații, poate surveni pedeapsă doar în condiții generale, în dependență de consecințe sub formă de vătămare a integrității corporale sau a sănătății ori în caz de deces.

Nu este prevăzută responsabilitate contravențională sau penală pentru abandon. Ar fi binevenită o înaprire a măsurilor de influență pentru părinții care lasă fără supraveghere permanentă copiii, mai ales a celor de vârstă fragedă, inclusiv în legătură cu migrația de muncă.

2.4. Copilul victimă a exploatării.

Cel mai frecvent întâlnite forme de exploatare a copiilor sunt exploatarea sexuală (circa 60%) și exploatarea economică, în special cerșitul și munca forțată. Deseori în privința unei victime sunt aplicate concomitent câteva forme de exploatare (de exemplu, cerșitul forțat și exploatarea sexuală).

Republica Moldova cunoaște cazuri de turism sexual cu implicarea copiilor – exploatare sexuală a copiilor de către străini. Turismul sexual cu implicarea copiilor are multe trăsături comune cu traficul de copii în scopul exploatării sexuale. Astfel, în cazul traficului transnațional de copii, copilul este scos dintr-o țară, de regulă mai puțin dezvoltată, pentru a fi exploatat într-o țară mai bogată. În cazul turismului sexual cu implicarea copiilor, clienții înșiși merg într-o țară mai puțin dezvoltată în căutarea contactelor sexuale. Traficul de copii poate fi orientat atât spre clienții locali, cât și spre cei străini. S-au stabilit situații când unul și același infractor a supus exploatării copii în Moldova și a scos în alte țări copii pentru același scop. Unii experți insistă asupra existenței cazurilor de trafic de copii pentru adopții ilegale în scop de profit (folosirea indemnizațiilor pentru copil în interes personal)¹⁵².

În anul 2011 au fost înregistrate pe țară 24 infracțiuni de trafic de copii (în 2010 - 23), 14 cazuri de scoatere ilegală a copiilor din țară (în 2010 -15). În perioada de referință instanțele de judecată au finisat examinarea a 2 cauze penale privind traficul de copii în privința a 2 persoane (în perioada analogică a anului precedent 4 cauze/5 persoane), 8 cauze privind scoaterea ilegală a copiilor din țară în privința a 8 persoane (în perioada analogică a

¹⁵² V.Rusu, T.Fomina, Studiul fenomenului trafic de copii în Republica Moldova, 2010.

anului precedent 6 cauze/9 persoane) și 1 cauză de organizare a cerșitului ilegal în privința unei persoane (în perioada analogică a anului precedent 1 cauză/2 persoane).

Eforturile întreprinse de țara noastră în domeniul prevenirii și combaterii traficului de persoane sunt apreciate la nivel internațional, Republica Moldova avansând în anul 2011 de la categoria a 2-a sub monitorizare la categoria 2-a de evaluare, fapt ce confirmă o ameliorare a situației în acest domeniu.

2.4.1. Formele de exploatare a copilului

Cadrul juridic național conține reglementări care fac posibilă deducerea noțiunii de exploatare a copilului, fapt ce nu se poate afirma în privința fenomenelor abuzului, violenței sau neglijării copilului.

Astfel, potrivit art.2 al Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane¹⁵³ prin trafic de copii se înțelege recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil în scop de exploatare. Tot aici se reproduce noțiunea de *copil* - persoană care nu a atins vârsta de 18 ani și se dă definiția de *exploatare a persoanei* - formă de abuz față de persoană pentru a obține un profit, manifestat prin: obligarea de a executa anumite munci sau de a presta servicii prin recurgere la forță, amenințări sau prin alte mijloace de constrângere, contrar prevederilor legale privind condițiile de muncă, salarizare, sănătate și securitate; ținerea în sclavie, aplicarea anumitor practici similare sclaviei sau recurgerea la alte procedee pentru privarea de libertate; obligarea de a practica prostituția, de a participa la reprezentări pornografice în vederea producerii, difuzării și punerii în circulație a acestora pe orice cale, achiziționării, comercializării sau posedării de materiale pornografice, practicarea unor alte forme de exploatare sexuală; obligarea la prelevarea de organe sau țesuturi pentru transplant ori prelevarea de alte părți componente ale corpului uman; abuzarea de drepturile copilului în scop de adopție ilegală; folosirea în conflicte armate sau în formațiuni militare ilegale; folosirea în activități criminale; obligarea de a practica cerșetoria; vânzarea către o altă persoană sau obligarea de a desfășura activități prin care se încalcă drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

¹⁵³ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, nr.241 din 20.10.2005, Monitorul Oficial 164-167/812, 09.12.2005.

Din cele menționate conchidem că, *exploatare a copilului reprezintă acțiunile, determinate de ideea obținerii avantajelor materiale sau altor forme de profit, ale părinților, persoanelor care îl au în îngrijire sau altor persoane care dețin controlul asupra lui, manifestate prin forțarea de a executa munci sau îndeplini servicii, cu încălcarea normelor legale* referitoare la condițiile de muncă, salarizare, sănătate și securitate; ținerea în sclavie, aplicarea anumitor practici similare sclaviei sau recurgerea la alte procedee pentru privarea de libertate; obligarea la practicarea prostituției, la participarea la reprezentări pornografice în vederea producerii, difuzării și punerii în circulație a acestora pe orice cale, practicarea altor forme de exploatare sexuală; obligarea la prelevarea de organe sau țesuturi pentru transplant ori prelevarea de alte părți componente ale corpului uman; abuzarea de drepturile copilului în scop de adopție ilegală; folosirea în conflicte armate sau în formațiuni militare ilegale; folosirea în activități criminale; obligarea de a practica cerșetoria; vânzarea către o altă persoană; obligarea de a desfășura activități prin care se încalcă drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Exploatarea copilului poate să se manifeste în următoarele forme:

1.Exploatarea economică. Exploatarea economică reprezintă forțarea copiilor să îndeplinească munci care comportă riscul de a dăuna dezvoltării sale fizice, psihologice, moral-spirituale, precum și care compromit procesul instructiv-educational al copilului. Se manifestă prin obligarea la muncă a minorilor aflați sub limita minimă a vârstei permise de lege de a munci sau de a îndeplini lucrări cu condiții grele și nocive interzise copiilor, sau obligarea și încurajarea copilului să cerșească, etc. Constituie exploatare economică și alte acțiuni, precum: vânzarea copiilor pentru a fi folosiți la muncă, forțarea copiilor care nu sunt subiecți ai infracțiunii să comită infracțiuni patrimoniale, folosirea lor pentru distribuirea drogurilor sau altor substanțe interzise, etc.

2. Exploatarea sexuală. Exploatarea sexuală reprezintă obligarea minorului să se prostitueze; implicarea copilului în producerea materialor cu caracter pornografic, exploatarea imaginii cu minori în poze indecente în audio-vizual.

3.Exploatarea militară. Exploatarea militară reprezintă implicarea copilului în operațiuni militare (spionaj, călăuză, curier, etc.).

4.Traficul de copii. Mai sus s-a menționat despre formele de exploatare a copilului, fiind indicate și acțiunile sau procedeele caracteristice fiecărei forme de exploatare a copilului. Legislația națională utilizează și noțiunea de trafic de copii, aplicând-o de regulă în contextul activității de combatere a fenomenului exploatării copilului. Traficul de copii nu este o formă

de exploatare, ci mai degrabă o metodă de asigurare a realizării formelor de exploatare indicate. În pofida acestui fapt, traficul de copii își găsește reglementare într-o lege distinctă¹⁵⁴, pentru traficul de copii este prevăzută răspundere penală¹⁵⁵. Importanța acestei abordări este în mare parte de ordin profilactic și constă în faptul că incriminând acțiunile premergătoare activității nemijlocite de exploatare a copilului, în acest fel îi atribuie fenomenului exploatării copilului un grad sporit de pericol social. Or, pedeapsa pentru traficul de copii survine și în situația când copilul nu a prestat propriu-zis munci și/sau servicii calificate ca exploatare, deși traficanțul și-a manifestat intenția și a realizat acțiunile necesare, iar consecințele nu au avut loc datorită unor circumstanțe care nu au depins de el.

¹⁵⁴ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr.241 din 20.10.2005, //Monitorul Oficial 164-167/812, 09.12.2005.

¹⁵⁵ Codul Penal. Articolul 206. Traficul de copii.

(1) Recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum și darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra copilului, în scopul:

- a) exploatării sexuale, comerciale și necomerciale, în prostituție sau în industria pornografică;
- b) exploatării prin muncă sau servicii forțate;
- b¹) practicării cerșetoriei sau în alte scopuri josnice;
- c) exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei, inclusiv în cazul adopției ilegale;
- d) folosirii în conflicte armate;
- e) folosirii în activitate criminală;
- f) prelevării organelor sau țesuturilor umane;
- g) abandonării în străinătate;
- h) vânzării sau cumpărării,

se pedepsește cu închisoare de la 8 la 12 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 de unități convenționale, cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice.

(2) Aceleași acțiuni însoțite:

- a) de violență fizică și psihică, de aplicare a armei de foc sau de amenințare cu aplicarea acesteia;
- b) de abuz și violență sexuală;
- c) de profitare de abuz de autoritate sau de situația de vulnerabilitate a copilului, de amenințare cu divulgarea informațiilor confidențiale familiei copilului sau altor persoane;

- f) de prelevare a organelor sau țesuturilor umane

se pedepsesc cu închisoare de la 10 la 15 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 5000 la 7000 de unități convenționale, cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice.

(3) Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2):

- a) săvârșite de o persoană care anterior a săvârșit aceleași acțiuni;
- b) săvârșite asupra a doi sau mai multor copii;
- c) săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere sau de o persoană cu înaltă funcție de răspundere;
- d) săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală;
- e) soldate cu vătămarea gravă a integrității corporale sau cu o boală psihică a copilului cu decesul sau sinuciderea acestuia;

- f) săvârșite asupra unui copil în vârstă de până la 14 ani

se pedepsesc cu închisoare de la 15 la 20 de ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani sau cu detențiune pe viață, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 7000 la 9000 de unități convenționale, cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice.

(4) Victima traficului de copii este absolvită de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală.

2.4.2. Cadrul legal privind protecția copilului victimă a exploatării

Constituția Republicii Moldova¹⁵⁶ interzice în mod expres exploatarea minorilor, folosirea lor în activități care le-ar dăuna sănătății, moralității sau care le-ar pune în primejdie viața ori dezvoltarea normală.

Pentru asigurarea respectării normelor constituționale, în Strategia națională privind protecția copilului și familiei¹⁵⁷ s-a preconizat, de rând cu alte obiective, revizuirea mecanismului de aplicare a legislației privind munca copilului, reducerea numărului de ore de muncă a copiilor, tipurile și condițiile de muncă, vârsta de încadrare în câmpul muncii, excluderea formelor de exploatare și a traficului de copii, etc.

Elaborarea criteriilor de identificare a situațiilor de exploatare a muncii copiilor, crearea și asigurarea funcționării serviciului telefonic de urgență cu număr unic de apel (național/local) pentru comunicarea cazurilor depistate de exploatare a muncii copiilor, au constituit măsuri necesare a fi realizate conform Planului național de acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva copilului pentru perioada 2009-2011¹⁵⁸.

Excluderea formelor grave de muncă a copiilor constituie obiectivul Planului național de acțiuni privind prevenirea și eliminarea celor mai grave forme ale muncii copilului pe anii 2011-2015¹⁵⁹, care a preconizat pentru anul 2012 analiza legislației în vigoare și elaborarea propunerilor privind înăsprirea sancțiunilor prevăzute de legislația Republicii Moldova pentru implicarea copiilor în cele mai grave forme ale muncii copilului și includerea în curricula școlară a subiectelor privind munca copilului, iar pentru anul 2013 crearea, testarea și instituționalizarea Sistemului de monitorizare a muncii copilului și a Bazei de date privind munca copilului. Acestea vor reflecta unitățile și locurile de muncă cu risc sporit de implicare a copiilor în cele mai grave forme ale muncii copilului, cazuri de atragere a copiilor în cele mai grave forme ale muncii copilului, măsurile întreprinse pentru retragerea copiilor din cele mai grave forme ale muncii copilului, sancțiunile aplicate angajatorilor, etc. O atenție

¹⁵⁶ Constituția Republicii Moldova, art.50.

¹⁵⁷ Strategia națională privind protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului RM nr. 727 din 16.06.2003, Monitorul Oficial 126-131/774, 27.06.2003.

¹⁵⁸ Planul național de acțiuni în domeniul prevenirii și combaterii violenței împotriva copilului pentru perioada 2009-2011, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1344 din 01.12.2008, Monitorul Oficial 218-220/1362, 09.12.2008.

¹⁵⁹ Planul național de acțiuni privind prevenirea și eliminarea celor mai grave forme ale muncii copilului pe anii 2011-2015, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.766 din 11.10.2011, Monitorul Oficial 176-181/841, 21.10.2011.

deosebită este atribuită activității de informare și formare a părinților, privind importanța educației, sănătatea și dezvoltarea copiilor, consecințele exploatarei copiilor prin muncă, etc.

Protecția copilului de orice formă de exploatare constituie un principiu și obiectiv important al Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025)¹⁶⁰, care recunoaște că copiii sunt prioritatea statului și familiilor, fiecare copil are dreptul la standarde înalte de trai, care garantează atât bunăstarea lui, cât și dreptul la cele mai înalte standarde de sănătate și educație.

Potrivit Legii privind drepturile copilului, statul ocrotește inviolabilitatea persoanei copilului, protejându-l de orice formă de exploatare, antrenarea în acțiuni criminale, inițierea în consumul de băuturi alcoolice, folosirea ilicită de substanțe stupefiante și psihotrope, practicarea jocurilor de noroc, cerșetoriei, incitarea sau constrângerea de a practica orice activitate sexuală ilegală, exploatarea în scopul prostituției sau al altei practici sexuale ilegale, în pornografie și în materiale cu caracter pornografic inclusiv din partea părinților sau persoanelor subrogatorii legale, rudelor¹⁶¹. Copilul are dreptul la muncă independentă în corespundere cu posibilitățile lui de vârstă, starea sănătății și pregătirea profesională, fiind remunerat în conformitate cu legislația muncii. Cu acordul părinților sau persoanelor subrogatorii legale copiii sunt admiși la muncă în măsura puterilor, îmbinând munca cu învățătura de la vârsta de 14 ani. Statul protejează copilul de exploatare economică și de executarea oricărei munci, ce prezintă pericol pentru sănătatea lui ori servește drept piedică în procesul de instruire, sau prejudiciază dezvoltarea lui fizică, intelectuală, spirituală și socială. Antrenarea forțată sub orice formă a copilului în câmpul muncii atrage răspundere juridică¹⁶².

Din conținutul normei evocate nu este clar, se are în vedere și munca casnică în care pot fi admiși copii sau este vorba doar despre munca copilului prestată în afara familiei. Având în vedere expresiile despre “dreptul la muncă independentă”, “pregătirea profesională”, “remunerația în conformitate cu legislația muncii”, mai degrabă pare a fi vorba despre munca prestată în afara familiei, adică prin angajare. Aici este necesar de menționat că actualmente există neconcordanță între normele legislative referitoare la vârsta minimă de admitere la muncă a copilului, în special norma Legii privind drepturile copilului și norma Codului Muncii adoptată mai târziu, ultima stabilind condiții mai avantajoase pentru copil. Astfel, conform art.46 al Codului Muncii, dreptul la muncă pentru

¹⁶⁰ Programul național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), aprobat prin Hotărârea Guvernului, nr.768 din 12.10.2011, //Monitorul Oficial 182-186/851, 28.10.2011.

¹⁶¹ Art.6 al Legii privind drepturile copilului, nr.338 din 15.12.1994, //Monitorul Oficial 13/127, 02.03.1995.

¹⁶² Idem, art.11.

cetățean se stabilește de la 16 ani. Cu acordul părinților, copilul poate fi angajat și de la 15 ani cu condiția că activitatea de muncă nu-i vor periclita sănătatea, dezvoltarea, instruirea și pregătirea profesională. Până la atingerea vârstei de 15 ani se interzice categoric angajarea copiilor în câmpul muncii.

Spre regret, cadrul juridic național nu stabilește claritate în privința vârstei de la care copilul poate fi admis să muncească în cadrul familiei, fiind vorba în special despre educarea prin muncă a copilului în familie. De asemenea necesită a indica expres în legislație vârsta minimă a copilului sub care implicarea lui la munci în cadrul familiei ar putea fi considerat drept abuz sau exploatare din partea părinților sau persoanelor care dețin control asupra lui, în privința acestor familii urmând a se desfășura activități de sensibilizare și alte măsuri care impun.

De asemenea este necesar să fie revizuită vârsta minimă de la care copilul poate fi angajat în câmpul muncii. Această vârstă nu poate fi mai mică de 16 ani, având în vedere caracterul obligatoriu al studiilor până la vârsta de 16 ani. În acest fel, acordul părinților de angajare a copilului sub vârsta de 16 ani și acțiunile afirmative ale angajatorului trebuie să fie calificate drept abuz și exploatare asupra copilului și pasibile de răspundere juridică. În același timp, este necesar de interzis expres îmbinarea învățăturii cu munca copilului prin angajarea în câmpul muncii sau prestarea oricăror munci în afara familiei, aceasta constituind un impediment în procesul de instruire a copilului care prejudiciază dezvoltarea lui fizică, intelectuală și spirituală, fiind pasibili de răspundere atât părinții sau persoanele care îi substituie, factorii de decizie și cadrul didactic implicați, cât și persoanele care beneficiază de rezultatul muncii copilului.

În altă ordine de idei, trebuie de menționat că în conformitate cu art.255 al Codului Muncii, este interzisă utilizarea muncii copiilor la lucrări care pot prejudicia sănătatea sau integritatea lor morală (jocuri de noroc, lucrul în localuri de noapte, producerea transportarea și comercializarea băuturilor alcoolice, a articolelor de tutun, a preparatelor narcotice și toxice, etc.).

Pentru asigurarea implementării normei invocate, Guvernul a fost însărcinat să aprobe, după consultarea preventivă a patronatului și sindicatelor, Nomenclatorul lucrărilor cu condiții de muncă grele, vătămătoare și/sau periculoase la care este interzisă aplicarea muncii persoanelor în vârstă de pînă la 18 ani, precum și normele de solicitare maximă admise pentru persoanele în vârstă de pînă la 18 ani la ridicarea și transportarea manuală a greutăților¹⁶³.

¹⁶³ Prin Hotărârea Guvernului nr. 562 din 07.09.93 a fost aprobat Nomenclatorul de industrii, profesii și lucrări

Prevenirea și combaterea traficului de copii, protecția și asistența copilului victimă a traficului de ființe umane constituie în Republica Moldova o preocupare politică, socială și economică de ordin primordial. Autoritățile administrației publice, agențiile sociale, de ocrotire a sănătății și de educație, precum și organizațiile neguvernamentale, alte instituții și reprezentanții societății civile vor contacta neîntârziat organele de drept în cazul în care se cunoaște ori se suspectează că un copil este exploatat sau traficat ori este expus riscului de a fi exploatat sau traficat¹⁶⁴. În cazul în care nu se cunoaște vârsta victimei traficului de ființe umane, dar există motive a se considera că victima nu a atins vârsta de 18 ani, se prezumă că victima este copil și, până la constatarea exactă a vârstei, ea va fi tratată drept copil, aplicându-i-se toate măsurile speciale de protecție prevăzute de prezenta lege și de alte acte normative¹⁶⁵.

Statul asigură protecție și asistență copiilor victime ale traficului de ființe umane din momentul în care apar temeiuri de a crede că ei sunt victime ale traficului, până la identificarea, integrarea și recuperarea lor deplină, independent de cooperarea acestora cu autoritățile. După identificare ca victimă a traficului de ființe umane, copilul este referit de urgență serviciilor competente de protecție, asistență și reabilitare a copiilor. Comitetul național, autoritățile administrației publice, inclusiv organele de drept, comisiile teritoriale de combatere a traficului de ființe umane, centrele, organizațiile neguvernamentale și alte organizații competente, în cazul în care dispun de informații despre un copil victimă a traficului de ființe umane, sunt obligate să informeze imediat organele de tutelă și curatelă pentru a se asigura protecția drepturilor copilului. Dacă copilul victimă a traficului de ființe umane este lipsit de îngrijire părintească, organele de tutelă și curatelă vor numi, în condițiile legii, un tutore, care va asigura ca toate deciziile luate să fie în interesul copilului, va face declarații în numele lui, va participa împreună cu el la toate acțiunile procesual-penale și judiciare, până la găsirea unei soluții conforme interesului superior al copilului. Copilului identificat drept victimă a traficului de ființe umane i se acordă un răgaz de reflecție de 30 de zile pentru a decide personal sau prin reprezentantul său legal ori tutore dacă va face declarație împotriva traficantului. Copiii victime ale traficului de ființe umane au dreptul de cazare în centre pe o perioadă de până la 6 luni sau pe durata procesului judiciar, aceștia urmând a fi amplasați separat de adulți. Copiilor victime ale traficului de ființe umane

cu condiții grele și nocive, proscrie persoanelor mai tinere de optsprezece ani. Lista lucrărilor prevăzută în acest act până în prezent încă nu a fost reexaminată, deși în parte și-a pierdut actualitatea, în special nu se menționează nimic despre categoriile de lucrări care afectează integritatea morală a tinerilor.

¹⁶⁴ Art.25 al Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr.241 din 20.10.2005, Monitorul Oficial 164-167/812, 09.12.2005.

¹⁶⁵ Ibidem, art.27.

care au rămas fără îngrijirea părinților sau care nu cunosc locul unde se află părinții li se asigură posibilitatea căutării urgente a familiei ori li se instituie tutela sau curatela în condițiile legii. Copiii care au suferit în urma traficului de ființe umane au dreptul de a primi îngrijire și protecție pe termen lung, până la recuperare deplină. Copiii privați de mediu familial au dreptul la o îngrijire de alternativă de tip familial sau comunitar¹⁶⁶.

Autoritățile competente vor asigura accesul la serviciile de reabilitare pentru minorii care au fost victime ale oricărei forme de exploatare, care au suferit de pe urma conflictelor armate și, în caz de necesitate, le vor acorda asistență medicală complexă adecvată și consiliere calificată¹⁶⁷. Copiii și tinerii afectați de HIV/SIDA, victime ale traficului sau exploatareii sexuale, sunt tratați ca atare¹⁶⁸.

În scopul prevenirii cazurilor de trafic în scop de exploatare a copiilor sunt stabilite restricții la libera deplasare peste hotarele țării a copiilor neînsoțiți. Astfel, potrivit art.1 al Legii cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova minorii au dreptul de a ieși și de a intra în Republica Moldova numai însoțiți de unul dintre reprezentanții lor legali sau de un însoțitor, desemnat prin declarație de către reprezentantul legal a cărui semnătură se legalizează notarial. În declarație se indică scopul călătoriei, durata acesteia și țara de destinație. Copiii (elevii și studenții) care au împlinit vârsta de 14 ani și sunt înmatriculați la studii în instituții de învățământ din alte state, la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, prezintă actul de înmatriculare la instituția de învățământ respectivă și declarația eliberată de unul dintre părinți, autentificată notarial, care conține consimțământul acestuia pentru ieșirea și intrarea copilului în Republica Moldova, cu indicarea țării de destinație, scopului călătoriei perioadei de aflare a copilului în țara de destinație, iar în cazul altor reprezentanți legali - consimțământul acestora, exprimat prin decizia autorității tutelare. Declarația este valabilă pe o perioadă de un an de studii. În cazul în care copilul pleacă să se domicilieze în străinătate, este necesar consimțământul, exprimat prin declarație, al ambilor părinți ale căror semnături se legalizează notarial, iar în cazul altor reprezentanți legali - consimțământul acestora, exprimat prin decizia autorității tutelare¹⁶⁹.

¹⁶⁶ Art.29 al Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

Potrivit Regulamentului-cadru cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă și Standardelor minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă, printre beneficiari ai serviciului sunt și copiii care sunt sau pot deveni victime ale unei forme de exploatare sau traficului de ființe umane în timp ce se află în îngrijirea unuia sau ambilor părinți, a reprezentantului legal sau a oricărei alte persoane responsabile de îngrijirea acestora.

¹⁶⁷ Art.66 al Legii privind azilul în Republica Moldova, nr.270 din 18.12.2008, //Monitorul Oficial 53-54/145, 13.03.2009.

¹⁶⁸ Art.6 al Legii cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA, nr.23 din 16.02.2007, //Monitorul Oficial 54-56/250, 20.04.2007.

¹⁶⁹ Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova nr.269 din 09.11.1994, Monitorul Oficial 6/54,

Pentru acțiuni de exploatare economică a copiilor legislația națională prevede răspundere contravențională¹⁷⁰ în privința părinților sau persoanelor care îi înlocuiesc în baza art.63 Cod contravențional (Neîndeplinirea obligațiilor de întreținere, de educare și de instruire a copilului), art.58 CC (Antrenarea minorului la munci care prezintă pericol pentru sănătatea lui), art.55 CC (Încălcarea legislației privind protecția muncii). În baza art.58 CC și art.55 CC pot sancționate și alte persoane decât cele cu responsabilități familiale. Persoanele cu funcție de răspundere și alte persoane care cunosc despre existența unui pericol pentru viața ori sănătatea copilului sau despre încălcarea drepturilor și intereselor lui legitime și nu anunță autoritățile tutelare sunt pasibile de răspundere conform art.65 CC (Necomunicarea despre existența unui pericol pentru viața ori sănătatea copilului) sau după caz conform, art.66 CC (Încălcarea regulilor înfierii, instituirii tutelei (curatelei) asupra copiilor rămași fără îngrijire părintească).

Răspunderea penală¹⁷¹ pentru acțiuni de exploatare economică a copiilor se prevede, în dependență de circumstanțele concrete, în art. 164 CP (Răpirea unei persoane) art.166 CP (Privațiunea ilegală de libertate), art.167 CP (Sclavia și condițiile similare sclaviei), art.168 CP (Munca forțată), art.206 CP (Traficul de copii), art.302 CP (Organizarea cerșetoriei), art. 207 CP (Scoaterea ilegală a copiilor din țară), art.208 CP (Atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârșirea unor fapte imorale), art.217¹ CP (Circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor în scop de înstrăinare), art.217² CP (Circulația ilegală a precursorilor în scopul producerii sau prelucrării substanțelor narcotice, psihotrope sau analoagelor lor), art.217³ CP (Circulația ilegală a materialelor și utilajelor destinate producerii sau prelucrării substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor), precum și în articolele din Codul penal care stabilesc pedeapsă pentru infracțiunile comise de persoanele cu funcții de răspundere, etc.

Pentru acțiuni de exploatare sexuală a copiilor este prevăzută pedeapsă în temeiul art.164 CP (Răpirea unei persoane), art.206 CP (Traficul de copii), art. 207 CP (Scoaterea ilegală a copiilor din țară), art. 208¹ CP (Pornografia infantilă), art.211 CP (Transmiterea unei boli venerice), art.212 CP (Contaminarea cu maladia SIDA), articolele din Codul penal despre infracțiunile contra vieții sexuale, etc.

26.01.1995.

¹⁷⁰ Codul contravențional al Republicii Moldova, Legea nr. 218-XVI din 24.10.2008, Monitorul Oficial nr.3-6/15 din 16.01.2009.

¹⁷¹ Codul penal al Republicii Moldova (în vigoare din 24.05.2009, republicat), Legea nr.985 din 18.04.2002, Monitorul Oficial 128-129/1012, 13.09.2002.

Pentru cazurile de exploatare militară legislația națională stabilește răspundere în condițiile art.206 CP (Traficul de copii), pentru trafic în scopul folosirii copilului în conflicte armate.

Prin Legea nr.263 din 19.12.2011 Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Convenția europeană cu privire la protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale, semnată la 25 octombrie 2007 (Convenția de la Lanzarote).

În scopul ajustării cadrului legislativ național la prevederile Convenției au fost elaborate modificări și completări la un șir de acte legislative. În special se propune instituirea răspunderii penale pentru:

- recrutarea, constrângerea unui copil pentru a participa la spectacole pornografice, favorizarea participării unui copil la astfel de spectacole, sau de a exploata un copil în orice alt mod pentru astfel de scopuri, precum și de a asista, având cunoștință de cauză, la spectacole pornografice implicând participarea copiilor;

- acostarea copilului în scopuri sexuale;

- recurgerea la prostituția infantilă;

- traficul de persoane săvârșite de un membru al familiei sau de o persoană care are în îngrijire sau locuiește permanent cu copilul.

III. Cadrul instituțional și procedura de asigurare a protecției copilului împotriva abuzului, violenței, neglijării și exploatării.

Eficiența activității de protecție a copiilor, inclusiv împotriva actelor de abuz, violență, neglijare sau exploatare, depinde în mare parte de mecanismul constituit în acest sens, care presupune un cadru instituțional adecvat și o procedură clară și eficientă de soluționare a problemelor apărute.

Potrivit Constituției Republicii Moldova demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane și dreptatea reprezintă valori supreme în stat și sunt garantate. Statul ocrotește copii, stimulând dezvoltarea instituțiilor necesare.

Pentru realizarea acestui deziderat infrastructura statală trebuie să asigure o abordare multidisciplinară a problemelor generației în creștere, orientată spre îmbunătățirea accesului copiilor și tinerilor la diverse oportunități prin dezvoltarea capacității lor de a-și revendica drepturile, de a avea un comportament responsabil și de a participa activ la procesele de luare a deciziilor.

În scopul coordonării activităților de elaborare și implementare a strategiilor și programelor guvernamentale, promovare a politicilor naționale, identificare a direcțiilor prioritare de intervenție și consolidare a parteneriatului social în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei a fost instituit Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului¹⁷². Activitatea Consiliului este asigurată de un Secretariat permanent¹⁷³. Hotărârile Consiliului sunt executorii pentru autoritățile publice centrale, consiliile raionale, municipale și locale, precum și pentru persoanele fizice vizate în ele.

La nivel local autoritățile publice creează consilii raionale, municipale și locale pentru protecția drepturilor copilului. Secretarul executiv este șeful direcției/secției pentru protecția drepturilor copilului. Activitatea curentă a consiliilor raionale, municipale este asigurată de direcția/secția pentru protecția drepturilor copilului¹⁷⁴.

Consiliile pentru protecția drepturilor copilului au atribuții de implementare a strategiilor și programelor naționale, elaborare a programelor locale și planurilor de acțiuni privind protecția drepturilor copilului; de coordonare a activității structurilor locale în

¹⁷² Regulamentul Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului, aprobat prin hotărârea Guvernului nr. 409 din 09.04.98, Monitorul Oficial al R.Moldova nr.60-61/518 din 02.07.1998.

¹⁷³ Hotărârea Guvernului cu privire la unele măsuri de asigurare a activității Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului nr.451 din 02.06.2010, Monitorul Oficial nr.87-90/520 din 04.06.2010.

¹⁷⁴ În Regulamentul Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului nu se menționează nimic despre componența Consiliilor locale pentru protecția drepturilor copilului - cine este președintele, vicepreședintele, secretarul și membrii consiliului, cine asigură funcționalitatea lui. Administrația locală are discreția de a stabili acest lucru în regulamentul intern al Consiliului.

vederea susținerii copilului și familiei; evaluarea condițiilor de dezvoltare și educație a copiilor; monitorizarea serviciilor acordate copilului și familiei de către comunitate și structurile publice pentru protecție, dezvoltare și educație, etc.

Consiliile raionale, municipale și locale prezintă spre examinare organelor competente ale statului cazurile de încălcare a drepturilor copiilor, cazurile părinților ce nu-și îndeplinesc obligațiile părintești, etc.

Rolul crucial în promovarea politicilor în domeniul protecției familiei și copiilor revine Ministerului Muncii Protecției Sociale și Familiei (MMPSF)¹⁷⁵, care este investit cu atribuții de elaborare a cadrului normativ în acest domeniu și monitorizare a implementării lui, care asigură dezvoltarea mecanismelor de protecție socială a copiilor, de acces al copilului la servicii de asistență socială de calitate. Este relevant rolul coordonator al ministerului de resort, în special referitor la activitatea autorităților de tutelă și curatelă din cadrul unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi și nivelul al doilea, activitatea serviciului de asistență parentală profesionistă și a caselor de copii de tip familial, activitățile în domeniul adopției, activitățile de realizare a programelor sociale de protecție a familiei și drepturilor copilului, etc. Un segment important al activității MMPSF îl constituie promovarea măsurilor de prevenire a întrării în dificultate a copilului, precum și a violenței față de copii, atât în cadrul familiei cât și în afara ei.

La nivel teritorial funcționează direcții municipale asistență socială și secții raionale asistență socială și protecție a familiei, constituite de consiliile raionale (municipale) corespunzătoare, de comun acord cu Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei și subordonate autorităților respective. Aceste structuri evaluează situația persoanei în dificultate, organizează și acordă asistență socială în funcție de solicitări; relevă problemele sociale locale și informează populația despre situația în domeniu și despre modul de acordare a prestațiilor și a serviciilor sociale¹⁷⁶.

Implementarea eficientă a politicilor sociale presupune extinderea serviciilor sociale la nivel comunitar. Comunitatea trebuie să fie capabilă să ofere sprijin sistematic. Or, serviciile sociale primare au menirea de a preveni sau limita situația de dificultate, a soluționa probleme la etapa incipientă, asigurând astfel nu doar un cost redus pe beneficiar, dar și în mare parte menținerea beneficiarului în familie și comunitate.

¹⁷⁵ Regulamentul privind organizarea și funcționarea Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, structuri și efectivului-limită ale aparatului central al acestuia, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.691 din 17.11.2009, Monitorul Oficial 166-168/769, 20.11.2009.

¹⁷⁶ Legea asistenței sociale nr.547 din 25.12.2003 //Monitorul Oficial 42-44/249, 12.03.2004.

În acest context, descentralizarea serviciilor sociale reprezintă un cadru favorabil pentru activizarea comunității, mobilizarea resurselor și eforturilor umane în rezolvarea a circa 80% din solicitările de asistență socială, practic tuturor grupurilor de beneficiari din comunitate.

Responsabili de identificarea și evaluarea beneficiarilor, care includ copiii neglijăți, abuzați, copiii victime ale violenței în familie sau ale traficului de ființe umane sunt asistenții sociali comunitari. Aceștea elaborează planuri individualizate de asistență, prestează servicii sociale primare (inclusiv servicii de consiliere și monitorizare a progresului copiilor plasați în familiile substitutive), efectuează referirea cazurilor spre servicii sociale specializate. În afară de aceasta, ei efectuează evaluarea nevoilor comunitare și fac recomandări pentru dezvoltarea unor servicii sociale noi, inclusiv cu specializare înaltă (centre pentru reabilitarea victimelor abuzului, internate psihoneurologice, etc. În baza evaluării nevoilor și potențialului comunității, administrația publică locală ia decizii privind dezvoltarea serviciilor sociale specializate¹⁷⁷. Primarul, de rând cu alte atribuții de bază, are și sarcina de coordonare a activității de asistență socială în privința copiilor, inclusiv din familiile afectate de violență¹⁷⁸.

Precum se vede, un rol esențial în prevenirea abuzului și neglijării copilului revine autorităților tutelare, care au sarcina de a verifica și a depista copiii, aflați în situații de risc și de a monitoriza permanent situația acestor copii. La rândul său, persoanele care cunosc despre existența unui pericol pentru viața și sănătatea copilului sunt obligate să comunice neîntârziat despre acest lucru.

Potrivit legislației de procedură civilă¹⁷⁹, pentru a obține protecție contra violenței aplicate copilului în familie, cererea în instanța judecătorească se depune de organul de tutelă și curatelă. După primirea cererii, instanța de judecată contactează imediat poliția de sector de la locul aflării agresorului și solicită informarea acestuia despre procedura inițiată. În 24 de ore de la primirea cererii privind aplicarea măsurilor de protecție, instanța de judecată emite o încheiere prin care admite sau respinge cererea. În cazul admiterii cererii, instanța emite ordonanță de protecție, care cuprinde măsurile aplicate agresorului pe un termen de până la 3 luni. Instanța remite de îndată ordonanța de protecție poliției și organului de asistență socială spre executare imediată. Încheierea privind aplicarea

¹⁷⁷ Programul național privind crearea sistemului integrat de servicii sociale pe anii 2008-2012, aprobat prin Hotărârea Guvernului, nr.1512 din 31.12.2008, Monitorul Oficial 7-9/25, 20.01.2009.

¹⁷⁸ Art.29 al Legii privind administrația publică locală nr.436 din 28.12.2006, Monitorul Oficial 32-35/116, 09.03.2007.

¹⁷⁹ Art.318¹-318⁶ ale Codului de procedură civilă al Republicii Moldova, Legea nr.225 din 30.05.2003, Monitorul Oficial 111-115/451, 12.06.2003.

ordonanței de protecție poate fi atacată cu recurs de către agresor sau alte persoane interesate. Contestarea încheierii nu suspendă executarea măsurilor aplicate.

Legislația procesual civilă mai prevede un șir de alte facilități în procedurile pornite în interesele copiilor. Astfel, potrivit art.85 Cod de procedură civilă sunt scutiți de taxa de stat reclamanții în acțiunile de încasare a pensiei de întreținere; de reparație a prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces; de revendicare a indemnizațiilor de protecție socială, etc. Minorii sunt scutiți de taxa de stat în toate cazurile de înaintare a cererilor de apărare a drepturilor lor.

Hotărârea judecătorească prin care pârâtul este obligat la plata pensiei de întreținere, la reparația prejudiciilor cauzate prin vătămare a integrității corporale sau a sănătății ori prin deces, urmează a fi executate imediat.

În vederea reducerii ratei mortalității copiilor cu vârstă fragedă, a fost instituit mecanismul de colaborare intersectorială în domeniul medico-social în vederea prevenirii și reducerii ratei mortalității infantile și a copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu¹⁸⁰. Coordonarea și monitorizarea la nivel central a mecanismului de colaborare intersectorială revine Ministerului Sănătății, care elaborează și promovează cadrul normativ privind asistența medicală acordată copiilor, precum și Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei, care elaborează și promovează cadrul normativ privind protecția socială acordată familiilor cu copii în situație de risc.

La nivelul raional/municipal și al unității teritorial autonome Găgăuzia, coordonarea mecanismului de colaborare intersectorială ține de competența Consiliului raional/municipal, consiliilor raionale, municipale și locale pentru protecția drepturilor copilului/Direcției municipale pentru protecția drepturilor copilului Chișinău, Centrului Medicilor de Familie/asociațiilor medicale teritoriale, Spitalului municipal/raional, Direcției/Secției municipale/raionale asistență socială și protecție a familiei.

La nivel local, realizarea mecanismului de colaborare intersectorială ține de competența medicului de familie, asistentului medicului de familie, asistentului social comunitar și primarului. Astfel, medicul de familie identifică și ține evidența copiilor cu vârsta de până la 5 ani din familiile în situație de risc; monitorizează procesul de înregistrare a copiilor nou-născuți din familiile în situație de risc și sesizează asistentul social comunitar și unitatea administrativ-teritorială de nivelul I despre cazurile neînregistrate în vederea

¹⁸⁰ Regulamentul privind mecanismul de colaborare intersectorială în domeniul medico-social în vederea prevenirii și reducerii ratei mortalității infantile și a copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1182 din 22.12.2010, Monitorul Oficial 259-263/1317, 31.12.2010.

soluționării acestora; sesizează imediat organele de drept și autoritatea tutelară din unitatea administrativ-teritorială despre cazurile identificate de abuz, violență sau neglijare a copiilor cu vârsta de până la 5 ani; efectuează, în comun cu asistentul social comunitar și asistentul medicului de familie, evaluarea inițială, în termen de 24 ore de la identificarea cazului și în termen de maxim o săptămână după evaluarea inițială efectuează evaluarea complexă; elaborează și implementează, în comun cu asistentul social comunitar și asistentul medicului de familie, planul individualizat de asistență pentru familiile cu copii cu vârsta de până la 5 ani în situație de risc; reevaluează lunar, în comun cu asistentul medicului de familie și asistentul social comunitar, situația familiilor cu copii cu vârsta de până la 5 ani în situație de risc și revizuiesc planul individualizat de asistență, în funcție de progresele înregistrate și problemele noi identificate; coordonează tratamentul maladiilor depistate la copii cu vârsta de până la 5 ani din familiile în situație de risc și decide spitalizarea acestora în cazul în care familia nu poate asigura condiții adecvate de tratament și îngrijire, indiferent de gravitatea cazului și de acordul părinților, solicitând, dacă e nevoie, intervenția organelor de drept și a autorității tutelare, pentru a asigura respectarea dreptului copilului la viață și supraviețuire; informează, în termen de 24 ore Centrul Medicilor de Familie/Asociația Medicală Teritorială și primarul localității despre fiecare caz de deces al copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu, etc.

Atribuții similare sunt prevăzute și pentru asistentul medicului de familie, care suplimentar are obligația de a vizita copilul la domiciliu și a documenta în Carnetul de dezvoltare a copilului (F 112-e) starea lui de sănătate, efectuează instruirea părinților referitor la practicile de îngrijire, alimentarea adecvată a copilului și modul de viață sănătos.

Asistentul social comunitar are atribuții de identificare și înregistrare a copiilor cu vârsta de până la 5 ani din familiile în situație de risc; monitorizează și acordă suport familiilor în situație de risc în vederea înregistrării copiilor în actele Oficiului de Stare Civilă; realizează, în comun cu medicul de familie și/sau asistentul medicului de familie, evaluarea inițială a familiilor cu copii cu vârsta de până la 5 ani în situație de risc, în termen de 24 ore de la data identificării cazului și evaluarea complexă în termen de o săptămână după efectuarea evaluării inițiale, elaborează și implementează planul individualizat de asistență, trimite, în caz de necesitate, familiile cu copii în situație de risc la serviciile sociale specializate și/sau cu specializare înaltă; sesizează imediat medicul de familie în cazul identificării copiilor cu probleme de sănătate, iar organele de drept și autoritatea tutelară despre cazurile identificate de abuz, violență sau neglijare a copiilor cu vârsta de până la 5

ani; informează, în termen de 3 zile, structurile teritoriale de asistență socială despre fiecare caz de deces al copiilor cu vârsta de până la 5 ani la domiciliu, etc.

Astfel, actul normativ menționat îmbunătățește considerabil mecanismul național de protecție a copilului aflat în risc de abuz sau neglijare, partea negativă constând în aceea că se aplică doar în privința copiilor până la vârsta de 5 ani.

Ministerul Afacerilor Interne responsabil de menținerea ordinii publice și combaterea criminalității, concomitent cu măsurile de prevenire și descoperire a crimelor, urmărire a persoanelor care le-au săvârșit, căutarea persoanelor date dispărute, etc., are sarcină de a organiza realizarea măsurilor de prevenire și combatere a violenței în familie și protecție a victimelor violenței în familie, supravegherea executării ordonanței de protecție în conformitate cu legislația. Organele poliției au dreptul, în cazul în care victima violenței în familie se află în stare de neputință, să se adreseze instanței de judecată pentru obținerea ordonanței de protecție, în baza cererii depuse de victimă sau a sesizării de caz¹⁸¹. Astfel, poliția contribuie la identificarea copiilor victime ale violenței în familie și intervine pentru soluționarea problemelor lor.

De asemenea, organele de poliție, prin intermediul Serviciilor (inspecțiilor) pentru minori din cadrul comisariatelor de poliție, exercită activitate de investigație a cazurilor de abuz, violență, maltratare a copiilor în afara familiei, inclusiv în instituțiile de învățământ, medicale și de protecție socială, investighează actele de violență dintre copii, duc lucrul profilactic în rândul copiilor agresori.

Procedura de examinare a plângerilor sau sesizărilor despre actele de abuz, violență, neglijare a copilului se realizează în conformitate cu cerințele legislației de organele afacerilor interne. Organele de poliție sunt obligate, potrivit Legii cu privire la poliție să primească orice sesizare în formă scrisă, verbală, prin telefon, fax sau în variantă electronică și să inițieze neîntârziat verificarea faptelor invocate.

Urmărirea penale pe cauzele penale cu copii-victime, este exercitată de organele afacerilor interne în calitate de organ de urmărire penală. Sesizarea cu privire la săvârșirea faptei sau pregătirea comiterii unei infracțiuni poate veni din partea persoanei căreia i s-a cauzat prejudiciu (sănătății, material, moral) sau a persoanei care a aflat despre comiterea unei infracțiuni. În cazurile de abuz sau violență față de copii, potrivit legislației, poate fi începută urmărirea penală și în lipsa denunțului sau plângerii, suficient fiind orice informație sau suspiciune rezonabilă despre comiterea infracțiunii, iar organul care a recepționat

¹⁸¹ Legea cu privire la poliție, nr.416 din 18.12.1990, //Veștile 12/321, 30.12.1990.

informația va întocmi în acest sens un rapor sau proces-verbal de autosesizare. Dacă informația despre comiterea unei infracțiuni se conține într-o adresare anonimă, organul de drept este obligat să verifice circumstanțele invocate și în dependență de rezultatele investigațiilor să se autosesizeze în vederea pornirii urmăririi penale.

Trebuie de menționat că, potrivit Codului de procedură penală (CPP)¹⁸² urmărirea penală și judecarea cauzelor penale cu victime de până la 18 ani se face în termene rezonabile. Partea vătămată care nu a împlinit vârsta de 14 ani este considerată în procesul penal incapabilă¹⁸³. Persoana incapabilă participantă la proces nu-și poate exercita de sine stătător drepturile prevăzute de prezentul cod, acestea fiind exercitate de reprezentantul ei legal¹⁸⁴. Reprezentanți legali ai copilului-victimă sunt părinții, înfietorii sau tutorele, care reprezintă în procesul penal interesele lui. Dacă victima nu are reprezentanți legali, organul de urmărire penală sau instanța de judecată numește din oficiu ca reprezentant legal autoritatea tutelară. Nu se admite în procesul penal în calitate de reprezentant legal al copilului-victimă, persoana care i-a cauzat, prin infracțiune, prejudiciul moral, fizic sau material¹⁸⁵.

Partea vătămată cu vârstă între 14 și 18 ani are capacitatea de exercițiu limitată. Participantul la proces cu capacitate de exercițiu limitată, fără consimțământul reprezentantului său legal, nu este în drept să retragă cererea privitor la acțiunea prejudiciabilă comisă împotriva sa; să se împace; să recunoască sau să renunțe la acțiunea civilă înaintată lui; să retragă plângerea depusă în interesele sale.

Este important de menționat că legislația permite posibilitatea împăcării părților în procesul penal, în condiții concret stabilite. Potrivit art.109 Cod penal, împăcarea părților este personală, adică se realizează prin voință personală și cu participarea nemijlocită a persoanei, care este parte la procesul de împăcare. În același timp, norma menționată stabilește în continuare că pentru persoanele lipsite de capacitate de exercițiu (în cazul nostru copiii-victime sub vârsta de 14 ani), împăcare se face de reprezentanții lor legali. Cei cu capacitatea de exercițiu restrânsă (în cazul nostru copiii-victime cu vârstă între 14 și 18 ani) se pot împăca cu încuviințarea persoanelor prevăzute de lege.

Ori, în unele situații agresorul copilului poate fi una dintre rudele apropiate sau chiar părinții, existând posibilitatea din partea reprezentantului legal al copilului să dorească să recurgă la împăcare, în detrimentul intereselor copilului supus abuzului sau neglijării. Pentru

¹⁸² Art.20 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, Legea nr. 122-XV din 14.03.2003, Monitorul Oficial nr.104-110/447 din 07.06.2003.

¹⁸³ Ibidem, art.75.

¹⁸⁴ Ibidem, art.76.

¹⁸⁵ Codului de procedură penală, art.77.

a exclude astfel de situații, este binevenită excluderea posibilității aplicării institutului împăcării în cauzele cu copii-victime.

Cadrul legal național conține reglementări și pentru situațiile de intrare în dificultate a copiilor, în legătură cu atragerea la răspundere penală a părinților sau persoanelor subrogatorii. Astfel, potrivit art.189 Cod de procedură penală, în cazul în care persoana reținută sau arestată are sub ocrotirea sa minori, despre aceasta vor fi informate autoritățile competente pentru a lua față de acești minori măsuri de ocrotire. Obligația de a informa despre necesitatea aplicării măsurilor de ocrotire îi revine organului care a efectuat reținerea sau arestarea preventivă. Dispozițiile organului de urmărire penală în vederea luării măsurilor de ocrotire față de minorii ramași fără ocrotire, sunt executorii pentru autoritatea tutelară, precum și pentru conducătorii instituțiilor medicale sau sociale de stat. Organul de urmărire penală sau instanța poate transmite minorii sub ocrotire rudelor, cu consimțământul acestora. Organul de urmărire penală sau instanța de judecată informează neîntârziat persoana reținută, arestată preventiv sau arestată la domiciliu, precum și alte persoane interesate, despre măsurile de ocrotire luate.

IV. Concluzii și recomandări.

Copilul este o persoană distinctă care trebuie să beneficieze de-jure și de-facto de drepturile și libertățile fundamentale proclamate.

Materializarea cu succes a dezideratului vizând protecția eficientă a copiilor împotriva oricăror forme de abuz, violență, neglijare sau exploatare, implică, de rând cu altele, evoluția cadrului legislativ și instituțional într-un mecanism viabil de combatere și prevenire a relelor tratamente față de copii. Acest proces trebuie să reflecte o evoluție a reglementărilor și acțiunilor cu caracter reactiv, în reglementări și activități cu caracter preventiv, capabile să evite actele de abuz, violență, neglijare sau exploatare a copiilor.

Nici o "necesitate educațională", situație economică sau stare de dificultate nu poate justifica umilirea, abuzarea sau alte practici de rele tratamente care incalca demnitatea copiilor. Copilul are dreptul de a fi protejat de tratament abuziv sau neglijare, de pedeapsă corporală sau orice altă formă de violență, exploatare, practici degradante, indiferent unde acestea sunt aplicate: în familie, în școală, în instituțiile de îngrijire, în cadrul procesului penal, etc. Măsurile de disciplinare a copilului nu pot fi stabilite decât în acord cu demnitatea copilului. Nu numai pedepsele fizice trebuie interzise, ci și orice alte pedepse care se află în legătură cu dezvoltarea fizică, psihică sau care afectează starea emoțională a copilului. Legislația trebuie să prevadă, în dependență de situație, felurile de răspundere - civilă, materială, contravențională sau penală și să asigure mecanism viabil de sancționare a fiecărei persoane care profită de starea de vulnerabilitate a copilului.

Republica Moldova, ca stat-parte la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, și-a asumat obligația să protejeze copiii de rele tratamente manifestate în orice formă. În această direcție au fost depuse eforturi mari, s-a realizat un volum de lucru considerabil, în plan legislativ, instituțional și organizatoric, în materie de protecție a drepturilor copilului în spiritul standardelor internaționale.

Cu toate acestea, starea de fapt actuală, evaluată la nivel național, mai constată omisiuni de ordin juridic și imperfecțiuni în plan instituțional, care diminuează randamentul eforturilor depuse pentru asigurarea unei activități eficiente de protecție a copilului contra relelor tratamente sau pericolului de a intra în dificultate.

Cadrul juridic de asigurare a protecției copilului împotriva relelor tratamente, atât în familie, cât și în afara ei, necesită perfecționare, începând chiar cu definirea fenomenelor care încadrează relele tratamente aplicate copiilor, dar și alte reglementări care să asigure coerență, consecutivitate și previzibilitate pe acest segment al vieții sociale.

Considerăm că pentru îmbunătățirea întrucâtva a situației în acest domeniu ar fi binevenită:

- unificarea reglementărilor care încadrează mecanismul de protecție a copilului contra actelor abuzive, violenței, neglijării și exploatării, în cadrul familiei și în afara ei, după posibilitate într-un act legislativ unic;
- elucidarea semnificației termenilor de „abuz”, „violență”, „neglijare”, „exploatare”, dezvoltarea semnelor lor caracteristice care le aseamănă și le deosebesc, consecințele pentru astfel de manifestări.

O distincție precisă dintre actul de *abuz* și de *violență*, comise de către părinte sau altă persoană care are copilul la îngrijire sau deține în alt mod control asupra lui, este practic imposibil de stabilit. În aceste condiții termenii de „abuz” și „violență” practic sunt utilizate cu sens de sinonime pentru a defini în esență aceeași stare de fapt (abuz fizic-violență fizică; abus sexual-violență sexuală; abus emoțional (psihologic)-violență psihologică). Orice act de violență din partea părintelui sau persoanei care deține control asupra lui (profesorul bunăoară), manifestată în orice formă, constituie în esență un abus în privința copilului. Abuzul asupra copilului, inclusiv abuzul fizic, abuzul psihologic, abuzul sexual, abuzul alienator, abuzul verbal, abuzul economic, abuzul spiritual, abuzul de substanțe periculoase, și altele similare, trebuie să fie pedepsite în conformitate cu legislația.

Potrivit doctrinei, însă, răspunderea penală și contravențională pentru abus poate surveni doar pentru persoanele cu funcții de răspundere, care potrivit definiției din legea penală, exercită funcții de autoritate publică sau acțiuni administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Astfel, părintele sau altă persoană care are copilul la îngrijire sau deține în alt mod control asupra lui (cadrele didactice, îngrijitorii, etc.), care au comis în fond un act abuziv, vor putea fi sancționate pentru violență, deoarece nefiind, persoane cu funcții de răspundere, nu sunt în sensul legii penale și contravenționale subiecți ai infracțiunii sau delictului care stabilesc răspundere pentru abus. Totuși acțiunile abuzive ale persoanelor care dețin control asupra copilului constituie elemente calificative care pot agrava pedeapsa.

Termenul de „*violență*” are o aplicare mai largă. Bunăoară, atunci când copilul este supus relelor tratamente de către alt minor sau de persoane, altele decât cele care au la îngrijire copilul-victimă sau dețin în alt mod control asupra lui, nu poate fi vorba de abus asupra copilului-victimă, ci de un act de violență. În atare situații copii pot fi mai frecvent victime ale actelor de violență fizică și sexuală, decât de violență psihologică.

Spre deosebire de alte forme de abuz, care se manifestă prin acțiuni active, fenomenului *neglijării* îi sunt caracteristice preponderent inacțiunea și omisiunea. În același timp, neglijarea constituie o formă a abuzului, prin faptul că se manifestă voluntar, ca și celelalte forme de abuz. De asemenea, precum alte forme a abuzului, neglijarea atentează la dezvoltarea corespunzătoare a copilului, din punct de vedere fizic și psihic, la demnitatea copilului. Prin urmare, orice formă de neglijare a copilului, inclusiv neglijarea fizică, abandonul, neglijarea educațională, neglijarea medicală, expunerea la substanțe dăunătoare și altele similare, trebuie sancționată în conformitate cu legislația, răspunderea fiind nu în mod obligatoriu numai de ordin penal, contravențional, dar și civilă sau materială. În această ordine de idei, ar fi binevenit să se prevadă obligația și responsabilitatea părinților biologici de a contribui la cheltuielile pentru întreținerea copilului și după decăderea lor din drepturile părintești, cu excepția cazului când copilul a fost adoptat.

În contextul problemei abordate, trebuie de menționat că Codul familiei permite restabilirea în drepturi părintești a părinților decăzuți din aceste drepturi, dacă au încetat împrejurările care au condus la decăderea lor din drepturile părintești și dacă restabilirea lor este în interesul copilului. Pentru aceasta, părintele decăzut din drepturile părintești trebuie să facă cerere în instanța judecătorească. Dacă copilul a fost adoptat de altă persoană în timpul când părinții erau decăzuți din drepturile părintești, instanța de judecată poate anula doar hotărârea privind decăderea din drepturile părintești, dar fără restabilirea drepturilor și obligațiilor de părinte.

Considerăm că norma art.70 alin.(4) Codul familiei este lipsită de raționament, din perspectiva respectării interesului superior al copilului, având în vedere că, în virtutea art.69 Codul familiei copilul păstrează drepturile patrimoniale bazate pe rudenie cu părinții biologici și rudele sale firești, inclusiv dreptul la succesiune, chiar și în cazul decăderii părinților din drepturile părintești. Prin urmare, pentru copil situația nu suferă mari schimbări, după restabilirea în drepturile părintești a părinților biologici, în condițiile art.70 alin.(4) Codul familiei. În schimb, părinții biologici repuși în drepturile părintești vor avea un temei în plus să inițieze procese judiciare privind anularea adopției, afectând în acest fel armonia relațiilor copilului cu familia adoptivă și în cele din urmă starea psihologică a copilului și părinților adoptivi.

De aceea, mai rațională, după noi, ar fi fost prevederea, potrivit căreia, dacă instanța de judecată, în cadrul procesului inițiat la cererea de restabilire în drepturile părintești a părinților biologici, constată că copilul a fost adoptat și adopția nu a fost desfăcută, respinge satisfacerea cererii.

Obligațiile Statului care rezultă din art.19 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, se referă la asigurarea măsurilor de ordin legislativ, administrativ, social, educativ, altele necesare, pentru protejarea copilului împotriva neglijenței, în timpul cât se află în îngrijirea părinților sau a unuia dintre ei, a reprezentantului sau reprezentanților săi legali, sau a oricărei persoane căreia i-a fost încredințat. Măsurile de protecție stabilite în Convenție includ:

- programe sociale de prevenire și proceduri eficiente de sprijin, necesare copilului și celor cărora le-a fost încredințat;
- proceduri eficiente de identificare, raportare, anchetare și urmărire penală, precum și de intervenție judiciară pe astfel de cazuri.

La nivel național Constituția Republicii Moldova, stabilește părinților îndatorirea de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor, iar statului să faciliteze prin toate măsurile îndeplinirea obligațiilor ce revin familiei, asigură regimul special de asistență copiilor aflați în dificultate în realizarea drepturilor lor, inclusiv pe calea:

- acordării sprijinului necesar familiei să-și realizeze sarcinile de îngrijire, educare și instruire a copiilor;
- instituirii remediilor eficiente de influență asupra părinților care nu-și onorează corespunzător obligațiile;
- asistenței sociale necesare pentru un trai decent copiilor lipsiți de îngrijirea părintească.

Cele evocate impun, totuși, necesitatea de a delimita fenomenul neglijării ca și varietate a abuzului, adică care se manifestă prin inacțiunea voluntară a persoanei responsabile de creșterea, îngrijirea sau educarea copilului (părintele sau îngrijitorul), în situația în care există resurse acceptabile, de a asigura dezvoltarea copilului în condiții adecvate și sigure de viață, de situația când lipsurile pe care le suportă copilul și care îi afectează buna creștere și dezvoltare (deci aparent stare de neglijare), sunt determinate de incapacitatea persoanei, care are în responsabilitate copilul, de a-i asigura acestuia cele necesare, pentru creștere și dezvoltare. În ultimul caz nu poate fi vorba de sancționarea persoanelor responsabile de îngrijirea copilului. Mai degrabă aici se impune intervenția efectivă a autorităților abilitate ale statului cu măsuri adecvate de sprijin și protecție a acestor persoane aflate în dificultate.

În acest sens Liniile directoare ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor recunosc familia drept mediul natural pentru creșterea, bunăstarea și protecția copiilor, prescriu necesitatea menținerii copilului în familia biologică, impun statului să asigure familiei acces efectiv la forme de sprijin adecvate, inclusiv pe calea dezvoltării relațiilor de cooperare la

nivel intern și extern, prin elaborarea și realizarea politicilor cuprinzătoare de protecție și asigurare a bunăstării copilului și identificarea surselor necesare pentru aceasta. Liniile directoare obligă statele să realizeze politici de sprijin și consolidare a familiilor, prin dezvoltarea rețelei de servicii de consolidare a familiei (cursuri pentru părinți, oportunități de angajare, asistență socială, etc.) și servicii de susținere a familiei (îngrijire de zi, servicii de mediere și consiliere, tratament a abuzului de alcool și substanțe narcotice, servicii pentru părinți și copii cu dizabilități, etc.), atenție sporită urmând să se acorde necesităților familiilor monoparentale și părinților adolescenți. Este necesară crearea condițiilor pentru asigurarea îngrijirii pe timp de zi, scolarizarea pe tot timpul zilei, instruirea specialiștilor pentru a putea depista situații de abuz, neglijare, exploatare, risc de abandon, etc.

Fenomenul *exploatării* copilului constituie o formă de abuz, prin care persoana - părintele sau altă persoană care are copilul la îngrijire sau deține în alt mod control asupra lui - acționează în scopul obținerii avantajelor economice, adică abuzatorul urmărește un scop de profit. Deci, deosebirea principală a fenomenului exploatării de fenomenul abuzului este determinată de scopul urmărit de către abuzator – obținerea beneficiului material.

Se propune definiția unor termeni, după cum urmează:

-*abuzul asupra copilului* reprezintă comportamentul conștient și voit al persoanei față de copilul aflat în condiții de subordonare sau dependență, prin care afectează sau pune în pericol integritatea fizică sau psihică, dezvoltarea, sănătatea sau viața copilului, profitând de starea de vulnerabilitate a lui, determinată de vârstă, dependență materială, diferență de forță, alte circumstanțe care caracterizează vulnerabilitatea copilului sau de încrederea ori autoritatea sa în fața copilului;

-*violența asupra copilului* reprezintă orice acțiune intenționată împotriva copilului, însoțită de abuz sau în lipsa elementelor de abuz, manifestată fizic sau verbal, în cadrul familiei sau în afara ei, care pune în pericol sau afectează integritatea fizică sau psihică, viața sexuală, spirituală, libertatea sau demnitatea copilului ori îi cauzează prejudiciu material sau moral;

-*abuzul fizic/violență fizică*, se manifestă prin contacte fizice ce variază de la atingeri sau mici vânătăi, până la traume dureroase cu fracturi sau chiar decesul copilului, inclusiv prin lovire cu orice obiect contodont sau palmuire, scuturare, îmbrâncire, aruncare, mușcare, sufocare, legare, ardere, încătușare, sechestrare, bătaia aplicată în scop educativ, alte acțiuni similare. Constituie abuz/violență fizică și asistarea la acte de violență între copii (frați, colegi, amici) fără a interveni sau încurajarea actelor de violență între acestea, de către părinți sau persoanele substitutive, educători în grădiniță, cadrele didactice în școli, îngrijitori în instituțiile prestatoare de servicii sociale, etc.;

-*abuzul sexual/violența sexuală* se manifestă prin hărțuire sexuală, atingeri sau mângâieri neplăcute, inclusiv a organelor genitale ale copilului, propuneri indecente, penetrarea genitală, bucală sau anală a copilului, expunerea organelor sexuale ale abuzatorului în fața copilului, obligarea sau încurajarea copilului să mângâie organele sexuale ale abuzatorului, obligarea copilului să vizioneze materiale cu conținut pornografic, forțarea copilului să întrețină relații sexuale cu alte persoane, mutilarea organelor genitale ale copilului, realizarea actului sexual în prezența copilului, implicarea copiilor în producția materialelor pornografice, etc.;

-*abuzul psihologic/violența psihologică* se manifestă prin injurii, amenințare, intimidare, maltratarea sau uciderea animalului preferat al copilului sau distrugerea jucăriilor, insultă, izolare, ignorare, respingere, indiferență, etichetări denigratoare, amenințarea copilului cu violența fizică sau actele de violență fizică și verbală asupra membrului familiei sau persoanei apropiate copilului, alte acțiuni similare;

-*abuzul verbal/violență verbală* reprezintă o varietate a abuzului/violenței psihologice, care se manifestă în formă de tratament umilitor a copilului, prin folosirea unor adresări denigratoare, a poreclelor, limbajului obscen la adresa lui, etc.;

-*abuzul alienator* reprezintă o varietate a abuzului/violenței psihologice, care se manifestă prin înstrăinarea copilului de ființele sau lucrurile de care s-a atașat emoțional, interzicerea accesului sau a legăturilor emoționale ale minorului cu anumite persoane apropiate din viața lui, denigrarea de către un părinte pe alt părinte sau altă persoană în fața minorului, condiționarea îngrijirii minorului sau afecțiunea față de minor în funcție de comportamentul pe care îl pretinde de la copil în privința altei persoane, nerespectarea de către un părinte a programului de întâlniri stabilit de organul de tutelă sau instanța de judecată, scoaterea ilegală din țară a copilului, etc.

În contextul prevenirii cazurilor de abuz alienator, Codul familiei prevede în art.64 că, părintele care locuiește împreună cu copilul nu are dreptul să împiedice contactul dintre copil și celălalt părinte care locuiește separat, cu excepția cazurilor când comportamentul acestuia din urmă este în detrimentul intereselor copilului sau prezintă pericol pentru starea lui fizică și psihică. Părinții au dreptul să încheie un acord privind exercitarea drepturilor părintești de către părintele care locuiește separat de copil. Litigiile apărute se soluționează de către autoritatea tutelară, iar decizia acesteia poate fi atacată în instanța judecătorească, care va emite hotărârea respectivă. În cazul nerespectării hotărârii instanței judecătorești, față de părintele culpabil se aplică măsurile stabilite de legislația procesuală civilă. În cazul încălcării repetate a hotărârii judecătorești, la cererea părintelui care locuiește separat de

copil, instanța judecătorească, ținând cont de interesele și părerea copilului, poate soluționa problema transmitându-i copilul.

Reglementările citate sunt insuficiente în calitate de remediu contra abuzului alienator în privința copilului, având în vedere că acest fenomen este frecvent întâlnit în societate. Pentru combaterea eficientă a abuzului alienator în relațiile părinți-copii, sunt necesare reglementări mai detaliate și mai clare, excluzând formulări de felul "...față de părintele culpabil se aplică măsurile stabilite de legislația procesuală civilă.".

În acest sens, ar fi oportună o abordare conceptual nouă referitoare la custodia părinților asupra copilului în perioada procedurii de divorț și în perioada post-divorț.

Pornind de la interesul superior al copilului, care are nevoie în egală măsură de relații bune cu ambii părinți, de participarea activă a ambilor părinți în viața sa, chiar dacă ei nu mai formează o familie, este necesar de examinat posibilitatea aplicării institutului custodiei comune a părinților asupra copilului, după divorț. Un component important al institutului custodiei comune a părinților asupra copilului, ar putea constitui medierea obligatorie a soților în procedurile de divorț (după analogia actualului termen de împăcare a părților, care se acordă până la 6 luni, chiar dacă în tot acest timp soții rămân deseori în afara vreunui contact, inclusiv și când apar probleme de educare și întreținere a copiilor). Altă situație ar fi în cazul medierii obligatorii, în procesul căreia, părinții ar putea să decidă pe marginea multor probleme de colaborare și cooperare curentă și pentru viitor, atunci când aceasta o cer interesele copiilor, inclusiv participarea la educarea, îngrijirea, petrecerea timpului împreună cu copiii, etc. Aceasta ar putea contribui la diminuarea tensiunii în relațiile dintre foștii soți și respectiv ar afecta mai puțin copiii. Din această perspectivă se cere să fie examinată posibilitatea introducerii după divorț a institutului custodiei comune a părinților asupra copilului, precum și instituirea obligatorie a medierii în procedurile de divorț pentru soluționarea divergențelor în probleme de participare după divorț a ambilor părinți la educarea și întreținerea copiilor;

-abuzul spiritual/violența spirituală asupra copilului se manifestă prin interzicere, limitare, ridiculare, penalizare a aspirațiilor copilului, a accesului la valorile culturale, etnice, lingvistice sau religioase, impunerea unui sistem de valori pe care nu le poate accepta, etc.;

-abuzul economic/violența economică asupra copilului reprezintă lipsirea copilului de mijloace de existență primară, cum ar fi hrană, medicamente, obiecte de primă necesitate (neglijarea copilului), folosirea situației de superioritate pentru a beneficia de bunurile lui; interzicerea de a poseda, folosi și dispune de bunurile comune; impunerea copilului la munci grele și nocive în detrimentul sănătății lui, alte acțiuni cu efect similar;

–*abuzul de substanțe periculoase* se manifestă prin expunerea fătului sau a copilului-sugar unor riscuri datorită consumului, de către mamă, a unor substanțe nepermise, substanțe ilegale care pot cauza traume fătului (respectiv sugarului), impunerea copilului la consum de băuturi alcoolice sau calmante pentru a dormi, încurajarea în orice formă a copilului de a consuma alcool, tutun, droguri, etc.

În contextul prevenirii abuzului de substanțe periculoase, manifestat prin expunerea fătului sau a copilului-sugar unor riscuri datorită consumului, de către mamă, a unor substanțe nepermise, substanțe ilegale care pot cauza traume fătului (respectiv sugarului), expunerea copilului la consumul calmantelor pentru a dormi sau consumului de băuturi alcoolice, etc., Legea privind drepturile copilului prevede în art.15 că, femeia gravidă trebuie să îndeplinească necondiționat indicațiile medicilor pentru asigurarea dezvoltării normale a fătului. Se recomandă abținerea de la consumul alcoolului și drogurilor, de la fumat în perioada gravidității. Părinții sunt obligați să respecte recomandările medicilor privind asigurarea dezvoltării normale a copilului în perioada pre- și post-natală. Concomitent, Legea ocrotirii sănătății nr.411 din 28.03.95 prevede că părinții sunt obligați să aibă grijă de sănătatea copilului, de dezvoltarea lui pre-natală. Neîndeplinirea obligațiilor menționate este pedepsită conform legii. Legislația, spre regret, nu conține reglementări relevante care să asigure monitorizare și control adecvat, în scopul constatării cazurilor de abuz de substanțe periculoase în privința copilului și sancționarea lor. Lipsesc în cadrul juridic și sancțiunile eficiente pentru inacțiuni manifestate prin expunerea copilului la substanțe dăunătoare sau pentru lăsarea copilului fără supraveghere. În astfel de situații, poate surveni pedeapsă doar în condiții generale, în dependență de consecințe sub formă de vătămare a integrității corporale sau a sănătății ori în caz de deces.

Una din cauzele care determină la acțiuni de abuz sau violență față de copii, atât în cadrul familiei, cât și în afara familiei, este consumul abuziv de alcool, droguri, alte substanțe psihotrope. Legea privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope stabilește în calitate de obiectiv pentru autoritățile administrației publice centrale și locale reducerea consumului de alcool, eradicarea consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope. În scopul lichidării consecințelor acestui consum se prevede interzicerea comercializării băuturilor alcoolice către persoane sub vârsta de 18 ani; acordarea asistenței consultative, profilactice și medicale persoanelor dependente de alcool, droguri și de alte substanțe psihotrope. Totodată Legea menționată prevede și posibilitatea trimiterii forțate la testare și supunerii tratamentului obligatoriu.

Însă, pentru implementarea eficientă a mecanismului stabilit prin lege, este necesar de soluționat un șir de probleme de ordin instituțional, inclusiv:

- constituirea în localități a Comisiilor pentru problemele sociale, care să organizeze activitatea în acest domeniu;
- dezvoltarea rețelei de instituții narcologice de profilaxie a formelor de comportament dependent și de narcoterapie, etc.;
- neglijarea copilului* reprezintă omisiunea voluntară a persoanei responsabile de creșterea, îngrijirea sau educarea copilului, de a-și onora obligațiile, existând pentru aceasta resursele acceptabile sau incapacitatea acestei persoane de a asigura pentru copil resursele necesare, stări care pun în pericol viața, integritatea fizică, morală sau socială, dezvoltarea, sănătatea fizică sau psihică a copilului;
- neglijarea fizică* constă în abținerea părintelui sau îngrijitorului de a asigura copilului nevoile fiziologice de hrană, băutură, somn, îmbrăcăminte, adăpost; lăsarea copilului de vârstă fragedă fără supraveghere permanentă;
- abandonul* copilului reprezintă acțiunea sau inacțiunea părintelui sau îngrijitorului, care se manifestă prin lăsarea copilului fără îngrijire pentru o perioadă nedeterminată și/sau în circumstanțe care-i pot prejudicia viața sau sănătatea;
- neglijare educațională* constă în interzicerea sau neasigurare copilului de către membrii familiei sau personalul didactic a accesului efectiv la instruire și educație;
- neglijare medicală* reprezintă inacțiunea părinților sau persoanelor care au în grijă copii de a acorda tratamentul medical prescris unui copil, fără de care minorul este expus riscului de sănătate; refuzul de a duce copilul la control medical, la solicitarea medicului ori în caz de îmbolnăvire a copiilor, sau dacă poate fi periclitată recuperarea abilităților copilului (refuzul de serviciile specialistului logoped, etc.); inacțiunile voluntare sau involuntare ale corpului medical de a acorda asistența și tratamentul necesar, fără de care copilul este expus riscului de sănătate sau chiar deces;
- expunerea la substanțe dăunătoare* se manifestă prin expunerea copilului la fumatul pasiv sau oferirea accesului la medicamente, alcool, substanțe otrăvitoare sau alte substanțe care, fiind consumate, pot pune în pericol sănătatea sau viața copilului.
- exploatare a copilului* reprezintă acțiunile, manifestate prin forțarea de a executa munci sau îndeplini servicii, în condiții interzise de legislație, determinate de ideea obținerii avantajelor materiale sau altor forme de profit, ale părinților, persoanelor care îl au în îngrijire sau altor persoane care dețin controlul asupra lui;
- exploatarea economică* reprezintă forțarea copiilor să îndeplinească munci care comportă

riscul de a dăuna dezvoltării sale fizice, psihologice, moral-spirituale, precum și care compromit procesul educațional al copilului, manifestată prin obligarea de a munci a copilului aflat sub limita minimă a vârstei permise de lege pentru a munci sau de a îndeplini lucrări cu condiții grele și nocive interzise copiilor, obligarea ori încurajarea copilului să cerșească, vânzarea copiilor pentru a fi folosiți la muncă, forțarea copiilor care nu sunt subiecți ai infracțiunii să comită infracțiuni patrimoniale ori folosirea lor pentru distribuirea drogurilor sau altor substanțe interzise, etc.;

-*exploatarea sexuală* reprezintă obligarea minorului să se prostitueze; implicarea copilului în producerea materialor cu caracter pornografic, exploatarea imaginii cu minori în poze indecente în audio-vizual, alte acțiuni similare;

-*exploatarea militară* reprezintă implicarea copilului în operațiuni militare (spionaj, călăuză, curier, etc.);

Mai sus s-a menționat despre formele de exploatare a copilului, fiind indicate și acțiunile sau procedeele caracteristice fiecărei forme de exploatare a copilului. Legislația națională utilizează și noțiunea de trafic de copii, aplicând-o de regulă în contextul activității de combatere a fenomenului exploatării copilului. Noțiunea traficului de copii se regăsește în dispoziția art.206 alin.(1) Cod penal. Traficul de copii nu este o formă de exploatare, ci mai degrabă o metodă de asigurare a realizării formelor de exploatare indicate. Cu toate acestea, traficul de copii își găsește reglementare într-o lege distinctă, pentru traficul de copii este prevăzută răspundere penală. Importanța acestei abordări este în mare parte de ordin profilactic și constă în faptul că incriminând acțiunile premergătoare activității nemijlocite de exploatare a copilului, în acest fel îi atribuie fenomenului exploatării copilului un grad sporit de pericol social. Or, pedeapsa pentru traficul de copii survine și în situația când copilul nu a prestat propriu-zis munci și/sau servicii calificate ca exploatare, deși traficanțul și-a manifestat intenția și a realizat acțiunile necesare, iar consecințele nu au avut loc datorită unor circumstanțe care nu au depins de el;

-în legislație trebuie identificate clar instituțiile care încadrează mecanismul de monitorizare și protecție împotriva abuzurilor, neglijării și violenței în privința copilului în cadrul familiei și în afara ei, modalitatea de solicitare a implicării acestora, segmentul de activitate a fiecăreia și condițiile de interacțiune a lor.

Astfel de prevederi actualmente se regăsesc în Codul familiei care, spre regret, nu oferă un mecanism capabil să asigure intervenția oportună și adecvată a autorităților pentru a proteja copilul abuzat sau neglijat de părinți sau de persoanele substitutive. Problema, considerăm, în mare parte ține și de actuala formulă a cadrului instituțional existent, abilitat

prin lege să asigure prevenirea și depistarea neîntârziată a cazurilor de neglijare a copilului sau a altor situații dificile pentru el.

Potrivit art.113 Codul familiei autoritățile tutelare la nivel local sunt:

- de nivel raional, organele executive ale autorităților administrației publice locale, adică președintele raionului;
- la nivelul localității, autoritățile deliberative, adică Consiliul local.

Aceeași normă a Codului familiei numește în continuare și alți subiecți, deja care doar exercită funcțiile de autoritate tutelară:

- la nivelul raionului, secția raională asistență socială și protecție a familiei, Direcția pentru ocrotirea și protecția minorilor din municipiul Chișinău;
- în localități, primarul satului (comunei), orașului (municipiului), secția asistență socială și protecție a familiei din municipiul Bălți.

Astfel, din start apare neclaritate în privința statutului autorității tutelare și a subiectului care doar exercită funcția autorității tutelare, unde se termină competența (atribuțiile) organului care exercită funcția autorității tutelare și începe a autorității tutelare propriu-zise.

Altă problemă constă în funcționalitatea cadrului instituțional existent. În special lucrul acesta se vede bine la nivel de localitate. Potrivit legii, în localitate autoritatea tutelară este Consiliul local, care nu are activitate permanentă, iar organul care exercită funcția autorității tutelare este primarul. Luând în considerație competențele și volumul de lucru stabilit de legislație pentru autoritatea tutelară și cel mai important, caracterul permanent și continuu al activității acesteia, pe de o parte, precum și competențele și volumul de lucru stabilit de legislație pentru primar, în afara activității legate de funcțiile autorității tutele, pe de altă parte, este evident că domeniului respectiv i se rezervează puțin timp, în cel mai bun caz, dacă nu chiar de loc. Iar dacă se va lua în vedere și nivelul de pregătire a multor primari și, generat din aceasta, percepția dâșilor a importanței institutului tutelei și, respectiv, locul acestui institut între prioritățile din agenda primarului, va fi clar de ce la nivel local lipsește cu desăvârșire activitatea atribuită în funcție autorității tutelare sau în cel mai bun caz se realizează epizodic de către sau la insistența colaboratorilor secției raionale de asistență socială și protecție a familiei.

Este necesară modificarea formulei actuale de funcționare a organelor tutelare, atribuind acestei activități caracter permanent și stabil, și asigurând succesiune funcțională, în mod special și în primul rând la nivelul localității. Ca și variantă ar putea fi examinată formula potrivit căreia serviciile tutelare sunt realizate prin intermediul:

-autorității tutelare – în calitate de structură administrativă de decizie;

-instituției tutelare – în calitate de structură executivă.

De asemenea și procedură actuală, stabilită în lege, poate fi considerată ca fiind imperfectă, iar în unele privințe chiar păguboasă pentru copil și nu contribuie la combaterea și/sau prevenirea eficientă a relelor tratamente în privința copilului. Considerăm rațional pentru situațiile de rele tratamente, de rând cu menținerea dreptului copilului de a reacționa de sinestătător, să fie asigurat și un mecanism eficient de implicare neîntârziată a specialiștilor care sunt în contact cu copilul (corpul didactic, personalul care prestează servicii de asistență socială, personalul medical, poliția, consilieri juridici, etc.), a altor persoane care au informație privind situația copilului sau despre starea de lucruri în familie. Legislația trebuie să stabilească modalitățile de implicare a acestor persoane în interesul copilului, caracterul obligatoriu al implicării, în caz contrar fiind pasibile de răspundere, după caz, disciplinară, contravențională sau penală. Dar, este extrem de important de reținut că accentul trebuie de pus nu pe măsurile de sancționare pentru neimplicare, ci pe crearea condițiilor, care să asigure o procedură de comunicare simplă, fără mult efort și birocrație, și care să asigure la dorință anonimatul. O îmbunătățire a mecanismului de protecție împotriva abuzurilor, neglijării și violenței în privința copilului ar putea fi asigurat și prin:

-stabilirea unor proceduri simplificate de comunicare în mod direct de către copii a cazurilor de abuz, neglijare, violență sau exploatare;

-instituirea liniilor de telefon, rețelelor electronice, prin intermediul cărora copiii, alte persoane interesate, ar putea fără probleme să sesizeze organele abilitate despre cazurile de abuz, neglijare, violență sau exploatare;

- dezvoltarea sistemului public de acordare a serviciilor de resocializare și reabilitare a victimelor abuzului, neglijării, violenței, exploatării, altor forme de rele tratamente;

-asigurarea prin lege a posibilității implicării autorităților abilitate pentru a organiza reprezentarea eficientă a copiilor în procesele generate din litigiile cu părinții sau persoanele subrogatorii.

În acest sens, Liniile Directoare pentru justiția prietenoasă copiilor, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 30 iunie 2010, recomandă statelor-membre să adopte măsurile necesare pentru excluderea conflictelor de interese dintre copil și părinți sau alte persoane care-i reprezintă interesele. Potrivit Liniilor Directoare, copilul trebuie să aibă dreptul la avocatul lor propriu și la reprezentare, din numele lor, mai ales în cadrul proceselor, în care este sau ar putea să existe un conflict de interese dintre copil și părinți, sau alte părți implicate. În cazurile de conflicte de interese dintre părinți și copii, autoritatea

competentă trebuie să numească un tutore sau un reprezentant independent pentru a reprezenta opiniile și interesele copilului.

În aceste cazuri și copilul trebuie să beneficieze efectiv de dreptul de a fi ascultat fie direct, fie prin reprezentant, conform legislației, în orice procedură judiciară sau administrativă care îl privește. Autoritatea competentă este obligată să-i aducă la cunoștință copilului în limbaj accesibil, până a fi ascultat, despre cazul discutat, importanța, dar și consecințele pe care le poate avea opinia sa. Ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este obligatorie. Copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani, poate fi ascultat, la cererea lui sau din oficiu, dacă autoritatea competentă consideră ca fiind necesară audierea lui pentru soluționarea cauzei. Opiniei copilului i se va acorda importanța cuvenită, ținând cont de vârsta și gradul lui de maturitate. Adoptarea unei decizii care diferă de opinia copilului, va fi motivată. În același timp, dreptul de a fi ascultat oferă copilului posibilitatea de a cere și de a obține informații și consultare asupra consecințelor oricărei decizii care îl privește;

-legislația trebuie să stabilească responsabilitate dură și iminentă pentru abandon, lipsa supravegherii permanente a copiilor de vârstă fragedă și pentru alte forme de neglijare a copiilor. În acest context, considerăm că ar fi binevenită o înasprire a măsurilor de influență pentru părinții care lasă fără supraveghere permanentă copiii, mai ales a celor de vârstă fragedă, inclusiv în legătură cu migrația de muncă. Pentru abandon ar trebui de analizat oportunitatea instituirii responsabilității contravenționale sau chiar penale;

-în relațiile părinte-copil, până la vârsta de 14 ani a copilului, trebuie să fie realizată eficient prezumția răspunderii părintelui pentru faptele copilului;

- cadrul juridic trebuie să stabilească clar vârsta de la care copilul poate fi admis să muncească în cadrul familiei, fiind vorba în special despre educarea prin muncă a copilului în familie, implicarea lui la munci sub această vârstă urmând a fi considerată drept abuz din partea părinților sau persoanelor care dețin control asupra lui.

Aceasta se impune ca o cerință a Convenției cu privire la drepturile copilului, care solicită statelor părți să asigure măsuri efective de protecție a copilului împotriva exploatarei economice și implicării în orice muncă ce ar comporta riscuri sau ar împiedica educația, sau care ar dăuna sănătății sau dezvoltării sale fizice, mentale, spirituale, morale ori sociale.

De asemenea în Recomandarea 874 (1979) din 04 octombrie 1979 pentru o Carta Europeană privind Drepturile Copilului, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, a insistat de principiu că munca copiilor, trebuie să fie reglementată într-o manieră care protejează copilul împotriva exploatarei, prin adoptarea criteriilor legale care să interzică încadrarea în muncă sub vârsta minimă, iar "munca ocazională" sau munca în cadrul afacerilor de familie

trebuie să fie strict reglementată și nu trebuie să interfereze cu școlarizarea normală și dezvoltarea normală a copilului.

- vârsta minimă de la care copilul poate fi angajat în câmpul muncii nu trebuie să fie mai mică de 16 ani, având în vedere caracterul obligatoriu al studiilor până la vârsta de 16 ani, iar acordul părinților de angajare a copilului sub vârsta de 16 ani și acțiunile afirmative ale angajatorului, trebuie să fie calificate drept abuz/exploatare a copilului și pasibile de răspundere;

- implicarea în orice munci a copiilor în timpul procesului de studii sau îmbinarea învățăturii (în perioada învățământului obligatoriu) cu munca prin angajarea copilului în câmpul muncii sau prestarea oricăror munci în afara familiei, trebuie să fie expres interzisă, deoarece aceasta constituie un impediment în procesul de instruire a copilului care prejudiciază dezvoltarea lui fizică, intelectuală și spirituală, pentru care trebuie prevăzută răspundere atât pentru părinți sau persoanele care îi substituie, factorii de decizie și cadrul didactic implicați, cât și pentru persoanele care beneficiază de rezultatul muncii copilului.

Organizația Internațională a Muncii a dezvoltat în Convenția nr.138 din 26.06.1973 privind vârsta minimă de încadrare în muncă, a interzis angajarea în câmpul muncii a persoanei la o vârstă inferioară vârstei la care încetează școlarizarea obligatorie.

Actualmente în legislația națională există neconcordanță între normele legislative referitoare la vârsta minimă de admitere la muncă a copilului, în special norma Legii privind drepturile copilului și norma Codului Muncii adoptată mai târziu, ultima stabilind condiții mai avantajoase pentru copil. Astfel, conform art.46 al Codului Muncii, dreptul la muncă pentru cetățean se stabilește de la 16 ani. Totuși în continuare se menționează că, cu acordul părinților, copilul poate fi angajat și de la 15 ani, cu condiția că activitatea de muncă nu-i vor periclita sănătatea, dezvoltarea, instruirea și pregătirea profesională (în condițiile școlarizării obligatorii până la 16 ani, această normă constituie o sursă aproape sigură de abuz). Până la atingerea vârstei de 15 ani se interzice categoric angajarea copiilor în câmpul muncii.

În același timp, spre regret, cadrul juridic național nu stabilește claritate în privința vârstei de la care copilul poate fi admis să muncească în cadrul familiei, fiind vorba în special despre educarea prin muncă a copilului în familie. Necesită a indica expres în legislație vârsta minimă a copilului sub care implicarea lui la munci în cadrul familiei ar putea fi considerat drept abuz din partea părinților sau persoanelor care dețin control asupra lui, în privința acestor familii urmând a se desfășura activități de sensibilizare și alte măsuri care impun;

- să fie asigurat mecanism de protecție a copiilor contra tratamentului abuziv, pedepsei

corporale sau oricărei forme de violență în școală, în instituțiile de îngrijire, etc., să fie stabilite interdicții de angajare în procesul de instruire, îngrijire, educație, etc, în alte activități care presupun contact cu copiii, a persoanelor care au comis anterior acte de abuz, violență, neglijare sau exploatare a copiilor.

Potrivit Legii învățământului, în instituțiile de învățământ de toate gradele se respectă drepturile și libertățile elevilor și studenților. Legea menționată interzice pedepsele corporale, precum și aplicarea sub orice formă a metodelor de violență fizică sau psihică în instituțiile de învățământ. Pentru asigurarea respectării de către cadrele didactice a restricțiilor, prevăzute de Legea învățământului, la aplicarea pedepselor corporale copiilor, în Codul Muncii s-a stabilit că aplicarea chiar și o singură dată, de către un cadru didactic a violenței fizice sau psihice față de discipoli, poate constitui motiv pentru desfacerea din inițiativa angajatorului a contractului individual de muncă.

Trebuie de menționat, însă, că aceste măsuri sunt insuficiente, pentru a asigura protecție efectivă copiilor în timpul procesului de studii, având în vedere că constatarea încălcărilor și sancționarea disciplinară a cadrelor didactice se realizează în cadrul sistemului de învățământ, de persoane care fac parte din acest sistem. Lipsesc pârgșii eficiente de intervenție din afara sistemului de învățământ.

Pentru aceasta este necesar de prevăzut în legea materială reglementări exprese contra maltratărilor, molestării, acțiunilor abuzive, tratamentului discriminatoriu din partea profesorilor, altor funcționari ai sistemului de învățământ, de protecție socială, etc., precum și măsurile de sancționare contravențională și penală pentru încălcarea normelor materiale.

În altă ordine de idei, trebuie de menționat că legislația nu conține reglementări referitoare la condițiile de admisibilitate și restricțiile pentru ocuparea funcțiilor care oferă contactul permanent cu copiii, proceduri de monitorizare și evaluare periodică a capacităților de lucru cu copiii.

Se constată și lipsa unor reglementări, capabile să asigure protecția elevilor contra actelor de violență din partea semenilor, atât în cadrul, cât și în afara școlii, rolul și activitatea corpului didactic în curmarea acestui flagel.

Or, dacă Codul muncii, prevede răspundere disciplinară, inclusiv până la desfacerea contractului de muncă, aplicată cadrelor didactice pentru abuz și/sau violență, comise chiar și o singură dată, în privința discipolilor, apoi același lucru nu prevede Codul muncii și în privința altor specialiști aflați în contact cu copilul, aceștea urmând a fi pedepsiți pentru rele tratamente în condiții generale. Este adevărat că art.86 lit.m) din Codul muncii permite desfacerea contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului, ca măsură de

pedeapsă disciplinară, pentru comiterea de către salariatul care îndeplinește funcții educative a unei fapte imorale incompatibile cu funcția deținută. Pentru aceasta, însă, va fi necesar de probat faptul că personalul instituțiilor prestatoare de servicii sociale sau personalul instituțiilor medicale, etc., îndeplinește funcții educative.

Implementarea efectivă a mecanismului de protecție a copiilor contra abuzului, neglijării, violenței sau exploatarei, impune și necesitatea formulării propunerilor de modificare și completare a Codului penal și Codului contravențional cu dispozițiile de rigoare, care vor stabili măsuri adecvate de pedeapsă pentru părinți sau persoanele care îi substituie, după caz, a altor persoane, care se fac responsabile de executarea necorespunzătoare a sarcinilor și atribuțiilor ce le revin.